

**Gemeente
Amsterdam**

In de Uilenburgergracht

Archeologische Begeleiding Valkenburgerstraat 14-16,
Amsterdam (2016)

AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten) 113, 2020
Jørgen Veerkamp

Inhoud

Inhoud.....	3
Valkenburgerstraat 14-16.....	4
1.1 Basisgegevens.....	4
1.2 Inleiding	4
2 Achtergronden en vraagstellingen.....	6
2.1 Historische achtergronden	6
2.2 Archeologische achtergronden	11
2.3 Vraagstellingen en methodiek.....	11
3 Landwinningen in de Uilenburgergracht.....	14
3.1 Fase IA 1700-1750	14
3.2 Fase IB 1750-1800	14
3.3 Fase II 1800-1850.....	16
3.4 Fase III 1850- 1875.....	18
3.5 Fase IV 1881-1890.....	19
3.6 Fase V 1875-1900.....	23
3.7 Fase VI 1900-1950	24
4 Vondsten.....	26
4.1 Vondsten uit afvalstort fase IV.....	26
4.1.1 Methodiek keramiekvondsten.....	26
4.1.2 De keramiek uit VAL6-8	29
4.2 Vondsten uit landwinning fase III.....	38
4.3 Vondsten uit landwinning fase V	41
5 Synthese en conclusies	43
6 Literatuur	47
Bijlage 1 Sporen	50
Bijlage 2 Vondsten.....	54
Bijlage 3 Deventer Systeem Catalogus	

Valkenburgerstraat 14-16

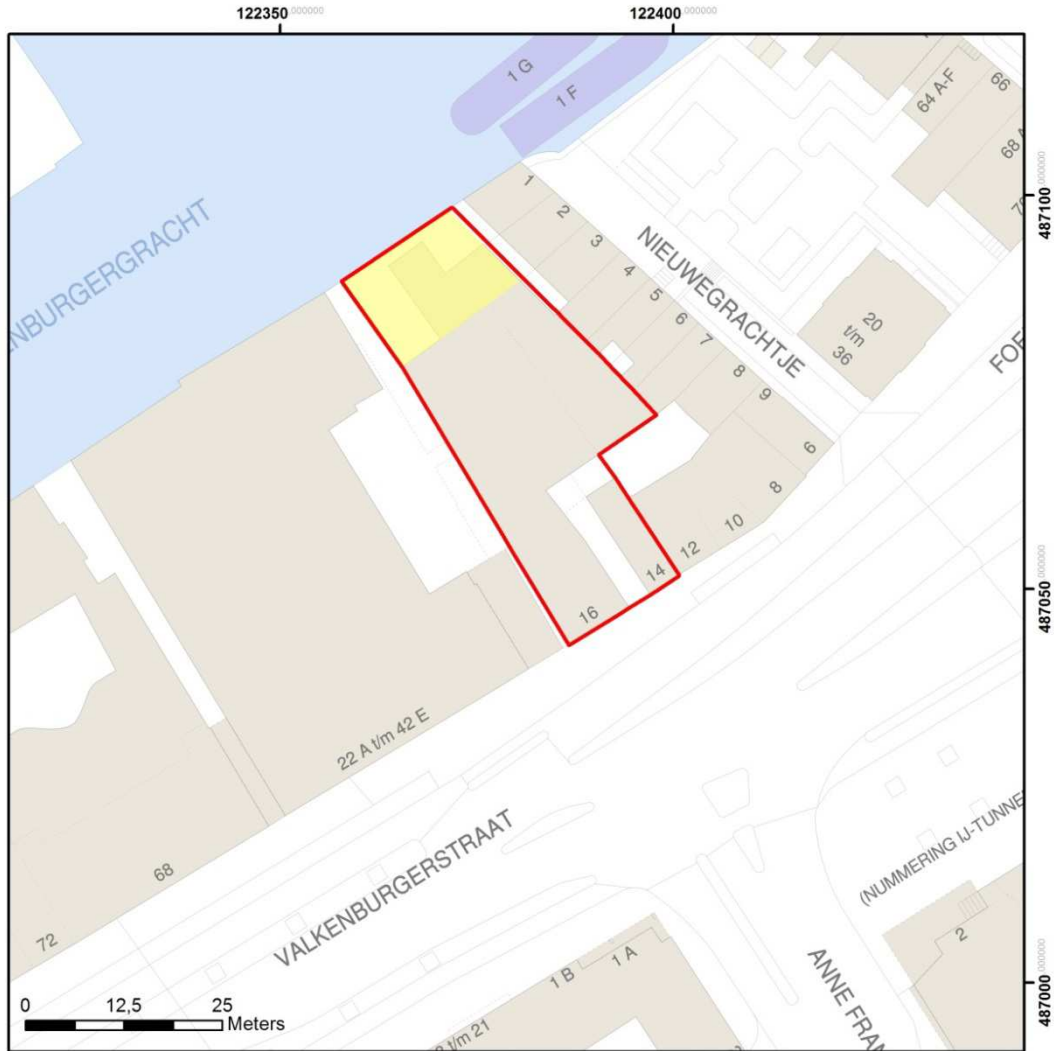
1.1 Basisgegevens

Toponiem	Valkenburgerstraat 14-16
Adres	Valkenburgerstraat 14-16
Kadaster	ASD12 P 01154 en ASD12 P 01155
RD-coördinaten	NW X 122.358 Y 487.089 NO X 122.372 Y 487.098 ZW X 122.386 Y 487.042 ZO X 122.400 Y 487.051
TOPO-code MenA	VAL6
OM-nummer	4015934100
Opdrachtgever	Caransa Groep B.V. Postbus 75196 1070 AD Amsterdam
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam Monumenten en Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam Monumenten en Archeologie

1.2 Inleiding

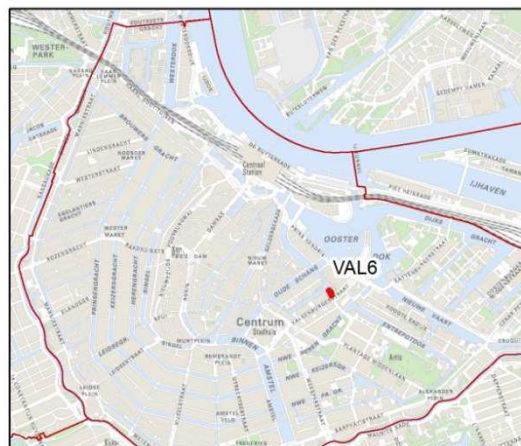
Ter hoogte van het plangebied Valkenburgerstraat 14-16 werd een hotel worden gebouwd, waarvoor op het achterterrein van perceel 16 (vindplaats VAL6) een souterrain werd aangelegd tot 3 m – Mv (afb. 1). De hiermee gepaard gaande bodemverstoring was de aanleiding voor het inpassen van een archeologische begeleiding die in oktober 2016 werd uitgevoerd door de afdeling Archeologie van Monumenten en Archeologie, gemeente Amsterdam.

Het plangebied ligt op het voormalige eiland Marken langs de Uilenburgergracht. Op basis van historisch cartografische gegevens was bekend dat de ontgraving op het achterterrein zou plaatsvinden ter hoogte van het aangeplempte deel van de Uilenburgergracht. De archeologische begeleiding van de civieltechnische ontgraving richtte zich op het documenteren van eventuele scheepshellingen en opeenvolgende beschoeiingen en landwinningen in de zone tussen de oorspronkelijke 17de-eeuwse oever en de uiteindelijke laat-19de-eeuwse kade.

**Amsterdam,
Valkenburgerstraat 14-16**

TOPO-code MenA: VAL6

1. Het plangebied Valkenburgerstraat 14-16 met de vindplaats VAL6 (geel vlak) binnen de topografie van 2016

2 Achtergronden en vraagstellingen

2.1 Historische achtergronden

Aan het eind van de 16de eeuw, Amsterdam stond aan de vooravond van een periode van ongekende economische groei, was in de stad een tekort aan werfterreinen ontstaan waar schuiten en schepen konden worden gebouwd en onderhouden. Om de benodigde ruimte te creëren voor de "braeuerfften, erffen tot opmaeckinge van schepen, mastwerven, houterffen en de andere"¹ werd een plan opgesteld voor een uitbreiding van de stad aan de oostzijde van de bestaande Schans (de huidige Oudeschans). In hoofdlijnen kwam het plan neer op het graven van een grachtenstelsel in het buitendijkse veenweidegebied. Parallel aan de Schans werden de Uilenburger- en de Markergracht gegraven; twee extra dwarsgrachten zorgden voor de onderlinge verbinding (afb. 2). Binnen dit raamwerk van waterwegen werden drie rechthoekige eilanden uitgespaard. Op de eilanden Marken en Uilenburg kwam ruimte voor particuliere werven terwijl het eiland Rapenburg was bestemd voor de werven van de Admiraliteit en vanaf 1608 de VOC. Ten zuiden van deze drie eilanden werd in 1595 in de Amstelbocht een vierde eiland aangelegd. Dit eiland, Vlooienburg, kreeg een woonbestemming. Deze stadsvergroting met vier eilanden, uitgevoerd tussen 1592 en 1596, staat bekend als de Tweede Uitleg.

Bij de start van de werkzaamheden in juni 1592 bleek dat de beschikbare ruimte voor de eilanden 400 voet (113 m) smaller was dan gedacht.² Deze tegenslag werd opgevangen door de geplande grachten minder breed uit te voeren. Zo werd de Uilenburgergracht geen 220 voet (62,5 m) maar 120 voet (34 m) breed.³ Deze versmalling van het vaarwater beviel de eerste gebruikers van de werven op Uilenburg allerminst. Als reactie op hun klachten aan het stadsbestuur werd de gracht alsnog verbreed door aan de overkant van het water stukken van het pas aangelegde eiland Marken af te steken.⁴ Aan de noordoostzijde werd het eiland met 60 voet (17 m) en aan de zuidwestzijde zelfs met 90 voet (25,5 m) versmald. Op 31 december 1594 gaf de Vroedschap de eerste kavels op Marken uit. De breedte van deze oorspronkelijke werfkavels, te reconstrueren uit een kaartbeeld uit 1659 (afb. 3), varieerde tussen de 85 en 88 voet (ca. 24 en 25 m). De lengte van de kavels liep vanaf het westen naar het oosten op van 100 tot 128 voet (28,3 tot 36,2 m), een verloop dat samenhangt met het schuin afsteken van het oorspronkelijke eiland (afb. 3). Omstreeks het midden van de 17de eeuw werden in het kader van de Vierde Uitleg aan de oostzijde van de stad een aantal haveneilanden langs het IJ aangelegd. Op deze eilanden kwamen werfterreinen beschikbaar voor de Admiraliteit (Kattenburg), de VOC (Oostenburg) en voor particulieren (Wittenburg). Nadat in januari 1654 de eerste erven op Kattenburg waren uitgegeven besloot het stadsbestuur dat op de werfpercelen op eiland Marken ook huizen en pakhuizen gebouwd mochten worden.⁵ Enkele jaren later kreeg landmeter Cornelis Dankertsz. De Rij de opdracht om een gedetailleerde kaart van de erven op Uilenburg en Marken aan weerszijde van de Uilenburgergracht te maken. Waarschijnlijk kreeg hij deze opdracht omdat de Vroedschap beter

---

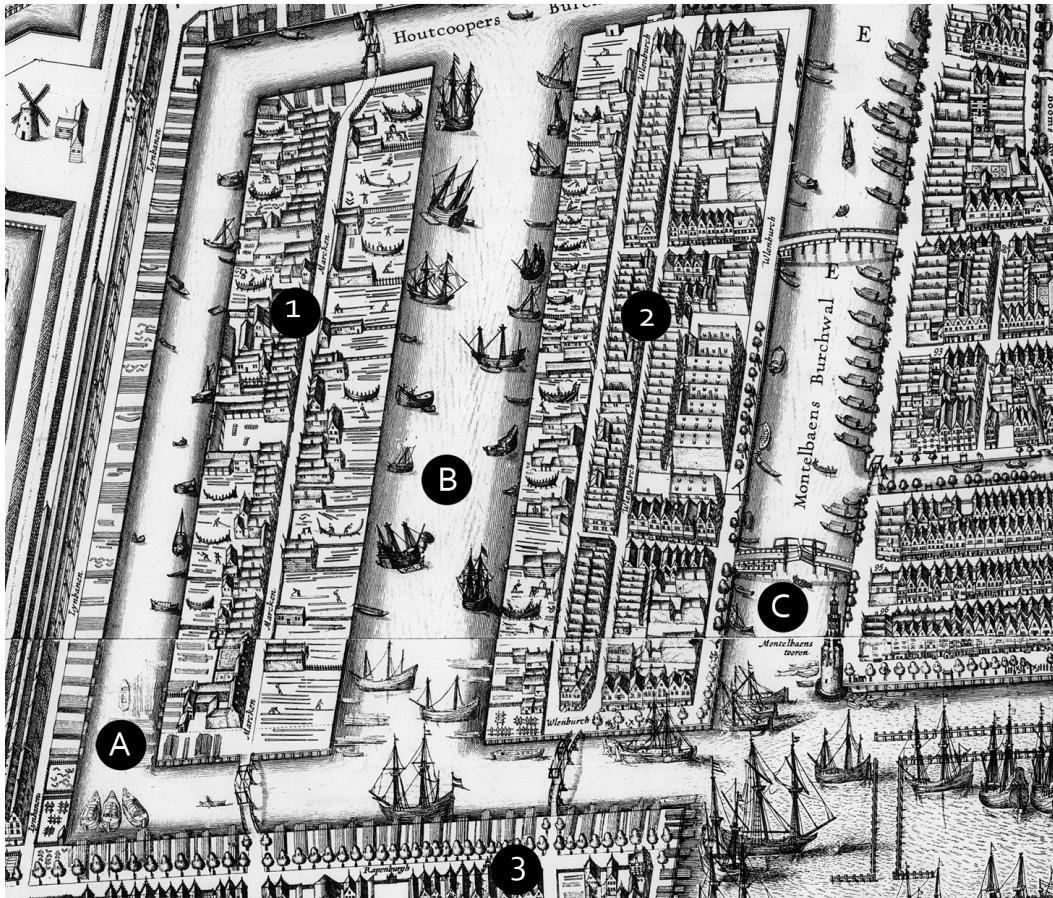
¹ De Fremery 1925, 89.

² Van Nierop 1956, 29.

³ Tegenwoordig is de Uilenburgergracht ca. 30 m breed.

⁴ De Fremery 1925, 91.

⁵ Op Marken "voor deesen uytgegeven tot sloopstimmerwerven en mastemaekerserven sullen packhuysen en huysen geset of bebout moogen werden". In: Bontemantel 1897, 32.

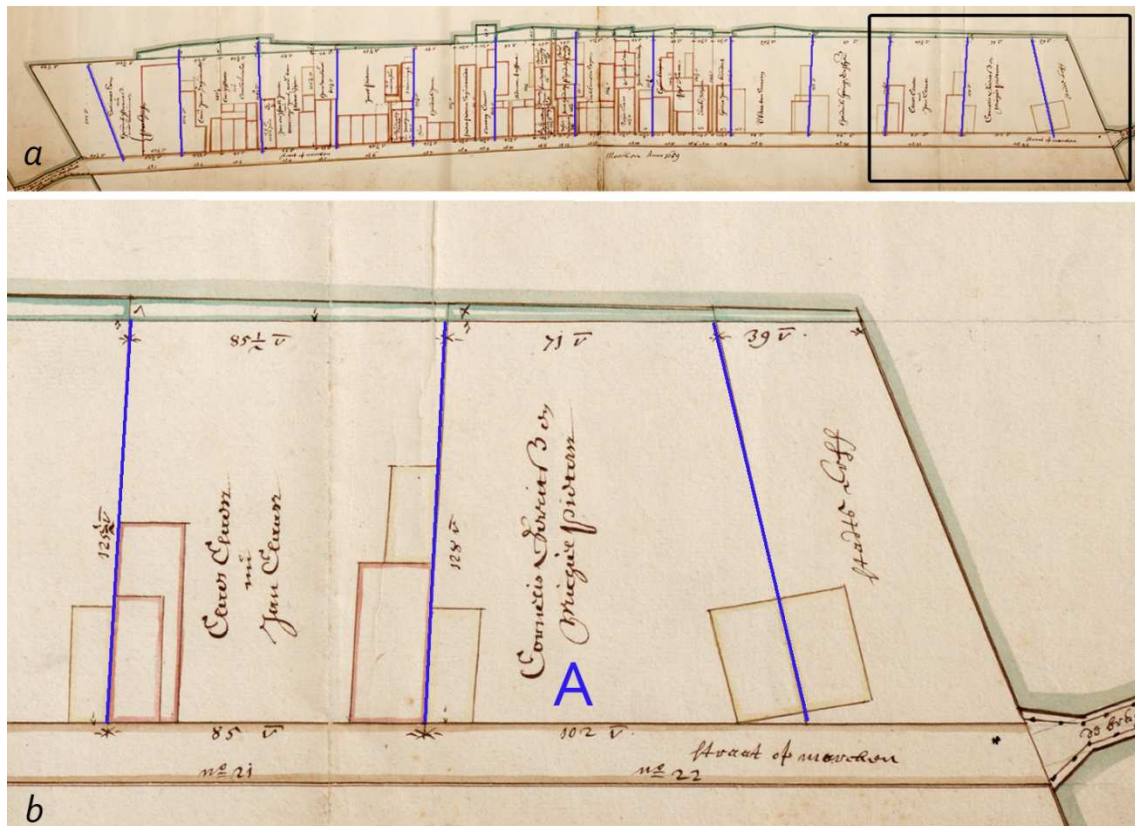

2 Detail uit de plattegrond van Van Berckenrode uit 1625 met de eilanden Marken (1), Uilenburg (2) en Rapenburg (3) en de Markergracht (A), Uilenburgergracht (B) en Montelbaensburgwal of Schans (C). Het noorden ligt rechtsonder (Stadsarchief Amsterdam)

grip wilde krijgen op de ruimtelijke invulling van de erven langs de Uilenburgergracht. Nu Marken ook bebouwd mocht worden met pakhuizen en woningen zouden de erven meer verponding – belasting voor onroerend goed- opbrengen voor de stad.⁶ De originele kaart van De Rij uit 1659 is verloren gegaan. Een kopie uit 1698, vervaardigd door landmeter Herbert Roemer, is bewaard gebleven (afb. 3).⁷ Deze kaart geeft de ruimtelijke situatie in 1659 weer met de namen van de eigenaren, de locatie van eventuele woonhuizen en loodsen en de afmeting van de oorspronkelijke werfkavels. De kaart laat ons zien dat het werfperceel ter hoogte van het plangebied VAL6 in bezit was van Cornelis Gerritszn. en Michiel Pieterszn. en bij uitgifte 128 voet (ca. 36,25 m) diep. Vóór 1659 bleek het perceel met een smalle landwinning in de Uilenburgergracht te zijn uitgebreid. Amper twee jaar na het vervaardigen van de kopie door Herbert Roemer tekende stadsingenieur en landmeter Jacob Bosch in 1700 een geactualiseerde versie van de kaart met opnieuw de

⁶ Mededeling Erik Schmitz, Stadsarchief Amsterdam. Zie ook Veerkamp 2009, 96.

⁷ 'Dese kaart nae een oude kaart die door Cornelis Denckers naegemeeten int jaer 1659 en door mijn ondergeschreven gekoppeijert een derden vergroot in de voetmaat om klaarder ider plaes te kunnen onderscheijden maar de selve voetgetallen op ider sijn plaes meer in gestelt gelijk op de oude kaart stont /gedaen in de maent van maj 1698 in Amsterdam bij mijn Herbert Roemer Landtmeeter'. Stadsarchief Amsterdam, stadsgedeelten 1938-1939.

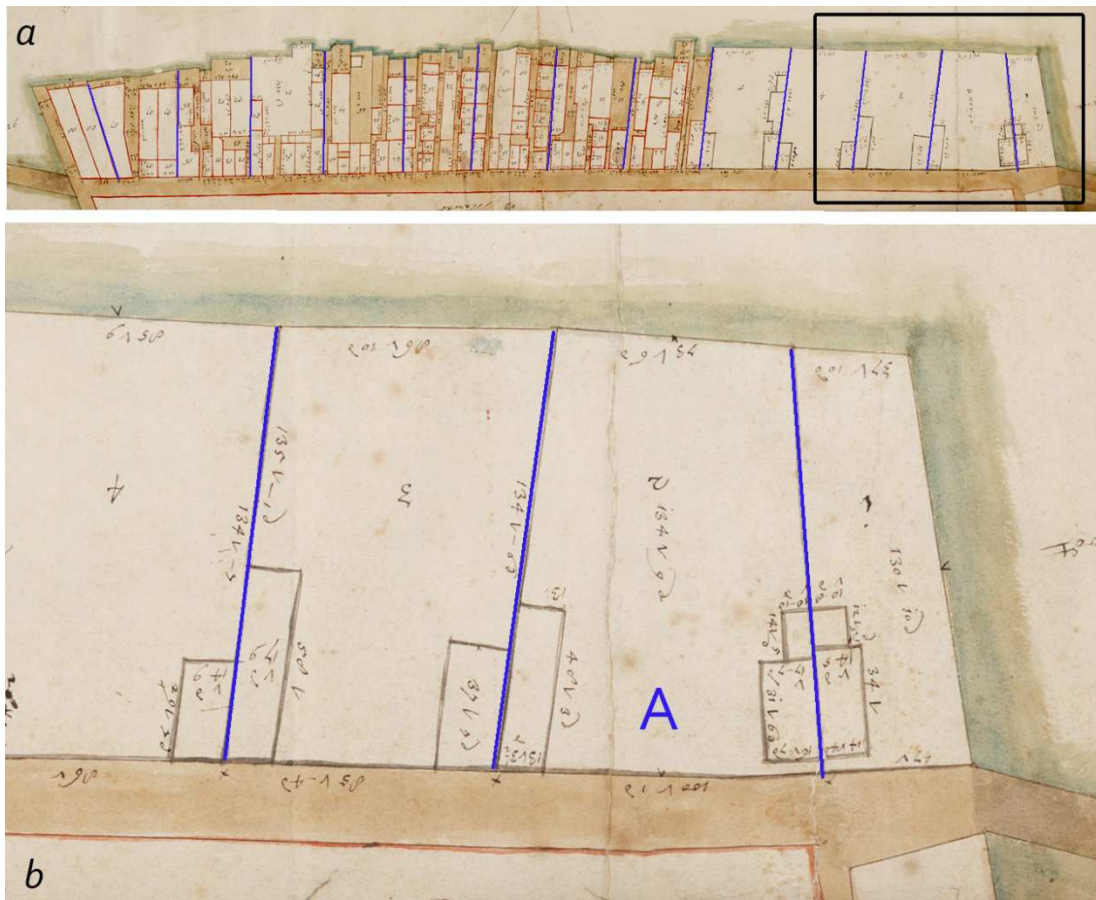

3a De situatie op Marken in 1659 (oorspronkelijk Cornelis Dankertsz. De Rij, gekopieerd door Herbert Roemer in 1698). 3b Een detail van de noordoosthoek van het eiland. Met een groene lijn zijn de landwinningen in de Uilenburgergracht aangegeven, in rood de woonhuizen en in geel de loodsen. Voor dit AAR-rapport is in blauw een reconstructie van de oorspronkelijke oerkavels toegevoegd. Plangebied Valkenburgerstraat 14-16 ligt ter hoogte van het oerkavel A. Het noorden ligt rechtsboven (Stadsarchief Amsterdam)

afmetingen van de individuele erven in voeten en duimen en een vermelding van erfnummers die verwijzen naar een register van eigenaren (afb. 4). Op deze plattegrond is de oorspronkelijke rechte oeverbegrenzing van Marken, zoals nog wel op de kaart van De Rij uit 1659 was ingetekend, niet meer zichtbaar. De kaart van Bosch toont daarentegen het grillige verloop van de oever langs de Uilenburgergracht zoals die tot dan toe, door de individuele landwinningen, tot stand was gekomen.

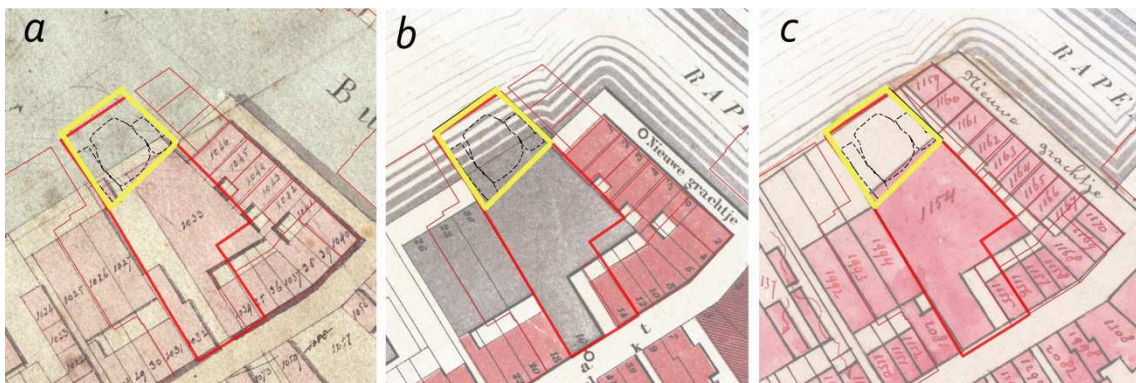
Volgens de kaart van Bosch heeft het werfperceel in 1700 een diepte van 134 voet en 9 duim (38,1 m), de eerste landwinning die vóór 1659 had plaatsgevonden blijkt dus nog geen 2 m breed te zijn geweest. Gezien de geringe terreinwinst hebben deze werkzaamheden in de gracht waarschijnlijk te maken gehad met de aanleg van een nieuwe kadebeschoeiing en niet zozeer met het daadwerkelijk uitbreiden van het perceel in de gracht.

In tegenstelling tot veel andere oerkavels op Marken, was het oorspronkelijke werfperceel ter hoogte van vindplaats VAL 6 in 1700 (nog) niet opgedeeld in twee of meer smallere percelen (vergelijk perceel A met andere percelen op afb. 3a en 4a).

4a Situatie op Marken in 1700 (Jacob Bosch), 4b detail van de noordoosthoek van het eiland ter hoogte van het plangebied VAL6. Voor dit rapport is in blauw een reconstructie van de oorspronkelijke oerkavels toegevoegd. Plangebied Valkenburgerstraat 14-16 ligt ter hoogte van het werfkavel A. Het noorden ligt rechtsboven (Stadsarchief Amsterdam)

Er is geen kaartbeeld beschikbaar dat gedetailleerd genoeg is om veranderingen aan het oorspronkelijke werfperceel, zoals een extra verlenging of opsplitsing, in de 18de eeuw te kunnen aflezen. Dat op dit oerkavel uiteindelijk ook opsplitsing heeft plaatsgevonden is zichtbaar op het

5 Het plangebied Valkenburgerstraat 14 / 16 (rood) en de bouwkuip van de ontgraving (geel) zijn aangegeven op respectievelijk het minuutplan 1832 (a), kaart S uit Buurtatlas Loman 1876 (b) en idem uit Loman extra 1892-1903 (c)

kadastrale minuutplan uit 1832. Het oorspronkelijke oerkavel werd vóór die tijd opgedeeld in zes percelen (kadastrale nummers 1032 t/m 1037) en een gang of steeg vanaf de Valkenburgerstraat richting de Uilenburgergracht (afb. 5a).

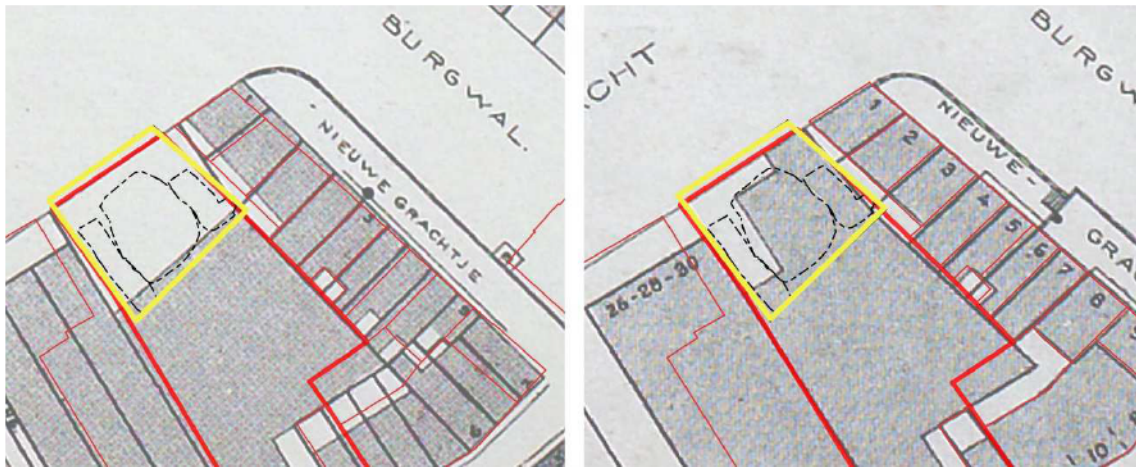
Mogelijk duidt de ligging van deze gang, in combinatie met het omvangrijke pand dat de volledige lengte van het naast gelegen perceel inneemt, op de locatie van een voormalige perceelgrens. Dit zou betekenen dat het oerkavel na 1700 in eerste instantie was opgedeeld in een smal (west) en een breder (oost) perceel. Zeker is dat het brede perceel vóór 1832 verder was opgesplitst waarbij de vier ondiepe percelen Valkenburgerstraat 8 t/m 14 waren ontstaan (afb. 5a). Tussen 1832 en 1876 ontstond de situatie zoals deze tot 2016 in stand bleef: het smalle en brede perceel werden samengevoegd tot één groot perceel (Valkenburgerstraat 16) waarbij de ondiepe percelen 8 t/m 14 langs de Valkenburgerstraat intact bleven (afb. 5b). Tot slot vond tussen 1876 en 1892 de laatste landwinning(en) plaats waarbij de huidige perceeldiepte werd bereikt. Deze werd met een bakstenen kade langs de gracht gefixeerd (afb. 5c).

Ter hoogte van het plangebied Valkenburgerstraat 14-16 lagen eind 19de eeuw het grote en één van de kleine percelen. De bebouwing op perceel 14 (kadastraal nummer 1034) maakte onderdeel uit van een rijtje woningen dat vóór 1832 langs de Valkenburgerstraat was gebouwd. Vanaf 1890 was de tapperij en slijterij van D. Borstel gevestigd op Valkenburgerstraat 14. Tot 1928, toen het pand instortte, werd hier drank verkocht. Nadat nieuwbouw was verzezen vestigde Hartog Polak zijn behangers- en stoffeerdiersbedrijf in het pand, dat tevens werk- en opslagplaats was (afb.6). Perceel 16 was ingenomen door een omvangrijk bedrijfsgebouw, dat het grootste deel van het oorspronkelijke werfkavel besloeg (kadaster 1032 en 1033). Het perceel bleef in de 20ste eeuw in gebruik als bedrijfsterrein. Het 19de-eeuwse gebouw dat op de plattegronden van Loman staat werd tussen 1926 en 1933 uitgebreid tot aan de Uilenburgergracht (afb. 7).⁸

6 De percelen 14 (rechts) en 16 (links) gezien vanaf de straat rond 1930. Op Valkenburgerstraat 14 het bedrijfspand voor het behang- en stoffeerdiers bedrijf van Hartog Polak uit 1928. Op nummer 16 was een petroleum opslagplaats gevestigd. Op het achterterrein is de gewelfvormige overkapping van een zgn. Romneyloods zichtbaar (Stadsarchief Amsterdam 5293FO000138)

⁸ Op basis van de opeenvolgende reeks van blad H5 van de DOW kaarten 1909-1933, Stadsarchief Amsterdam, inventnr. 10039.

7 Details uit de DOW-kaartblad H5 ter hoogte van het plangebied (rood) met in geel de contour van de bouwkuip met gestippeld de werkputten van het onderzoek. In 1909 was de bebouwing gelijk aan de laat 19de-eeuwse situatie (vergelijk afb. 5b en c), het kaartblad van 1933 toont de (ver)nieuw(d)e situatie (Stadsarchief Amsterdam)

2.2 Archeologische achtergronden

Voor Valkenburgerstraat 14-16 bestond een hoge archeologische verwachting die was gebaseerd op historisch-cartografische gegevens en de uitkomsten van eerder archeologisch onderzoek op vijf vindplaatsen aan de Valkenburgerstraat die vanaf 1996 zijn onderzocht: VAL (1996), VAL1 (2001), VAL2 (2003 en 2004), VAL4 (2011 en 2012) en VAL5 (2016). Deze onderzoeken op het voormalige eiland Marken hadden betrekking op het maritieme karakter van dit deel van de stad (ontwikkeling van scheepshellingen, werkplaatsen en kadeconstructies), op ruimtelijke ontwikkelingen (landwinningen, smaldelen erven, aanleg van gangen, opsplitsen van woningen) en op de sociaal-economische ontwikkeling van haar bewoners en gebruikers (materiële cultuur in beerputten, afvalstorts en landwinningen).⁹

2.3 Vraagstellingen en methodiek

Uit een projectie van de historische oever van het oorspronkelijke oerkavel met een diepte van 36 m op de huidige topografie van het plangebied Valkenburgerstraat 14-16 blijkt dat vindplaats VAL6 zich ter hoogte van de voormalige Uilenburgergracht bevindt (afb 8). Aanvullende projecties wijzen uit dat tussen 1876 en 1892 de huidige oeverbegrenzing was bereikt (afb. 5c).¹⁰ Het archeologisch onderzoek ter hoogte van vindplaats VAL6 was gericht op de volgende vragen:

- Hoe werd de landwinning tussen de historische oever en de huidige kade ter hoogte van dit oerkavel in de gracht gerealiseerd?
- Vond deze landwinning gefaseerd plaats en welke techniek(en) werden hierbij gebruikt?
- Waren op dit deel van Marken ook hellingconstructies aanwezig geweest?
- Werd bij de landwinning(en) gebruik gemaakt van afval en welke (nieuwe) inzichten levert deze neerslag op?

⁹ Gawronski en Jayasena 2016, Jayasena, Terhorst en Maas 2020 en Veerkamp 2009.

¹⁰ Vergelijk Loman 1876 en Loman Extra 1892-1903.

8 Locatie van de werkputten en profielen van vindplaats VAL6 ten opzichte van de oorspronkelijke oeverbegrenzing op 36 m vanaf de rooilijn. De noordzijde van de bouwput (groen) is zonder archeologische begeleiding ontgraven (zie ook afb. 9, 10, 14 en 17)

De civieltechnische ontgraving vond plaats binnen een gesloten bouwkuip. Bij het plaatsen van de damwand aan de zuidzijde van de bouwput werd gestuit op onderliggend constructiehout dat bij aanvang van het archeologisch onderzoek reeds was verwijderd.¹¹ Gezien de locatie van deze obstructie, een zone tussen ca. 36 en 38 m vanaf de rooilijn, maakte dit hout hoogstwaarschijnlijk deel uit van de vroegste oeverbegrenzing(en) van het oerkavel. Daarnaast moest, vanwege een optredende lekkage in de damwand, de noordzijde van de bouwput in een versneld tempo worden ontgraven. De civieltechnische werkzaamheden konden daarom in deze zone van de bouwput, ter hoogte van de meest recente kademuur, niet archeologisch worden begeleid (afb. 8).

Het resterende deel van de bouwput werd volgens planning in drie fasen (WP₁ t/m WP₃) door de civieltechnisch uitvoerder onder aansturing van een archeoloog ontgraven: eerst aan de westzijde (WP₁ met profiel 1), vervolgens aan de oostzijde (WP₂ met profiel 2) en tot slot het centrale deel van de bouwput (werkput 3)(afb. 8). De bouwput was inclusief het niet onderzochte noordelijke deel ca. 315 m² groot. Van het resterende deel (ca. 230 m²) kon ca. 180 m² onder archeologische begeleiding vlaksgewijs worden ontgraven, een dekkingspercentage van ca. 75 %. In de drie werkputten zijn in totaal zeven vlakken aangelegd en twee profielen gedocumenteerd. De aangebrachte damwand was berekend op de maximale civieltechnische ontgravingsdiepte van

¹¹ Mededeling uitvoerder civiele techniek.

NAP - 2,20 m. Eventueel dieper gelegen archeologische sporen konden daarom niet worden gedocumenteerd.

Ten behoeve van de inventarisatie en analyse van een afvalstort (S 16) onder een hellingbaan in WP 1 is een steekproef van 1 m³ vulling uit deze stort integraal geborgen (VAL6-8). Uit de constructie van de hellingbaan en van enkele trekankers van beschoeiingen zijn in totaal 15 houtmonsters genomen voor een dendrochronologische analyse door dr. K. Heußner van het Deutsches Archäologisches Institut in Berlijn.

De Archeologische Begeleiding (AB) is uitgevoerd door de afdeling Archeologie van MenA conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.1. De profielen en vlakken zijn gedocumenteerd middels digitale fotografie en tekening op schaal 1: 20.

3 Landwinningen in de Uilenburgergracht

Het archeologisch onderzoek op het achterterrein van perceel Valkenburgerstraat 16 heeft 91 sporen opgeleverd. Deze hebben betrekking op diverse beschoeiingconstructies, een hellingbaan, bebouwing en deposities van diverse aard (onder meer klei, zand, sintels en ceramiek) ten behoeve van landwinningen die ter hoogte van het plangebied hebben plaatsgevonden. De sporen kunnen worden onderverdeeld in 6 fasen waarin de percelen in de loop van de 18de en 19de eeuw zijn uitgebreid in de Uilenburgergracht tot aan de huidige kade die dateert uit ca. 1900. Vondsten die relevant zijn voor de datering van de diverse fasen worden in dit hoofdstuk genoemd. Een selectie van vondsten wordt in hoofdstuk 4 apart besproken.

3.1 Fase IA 1700-1750

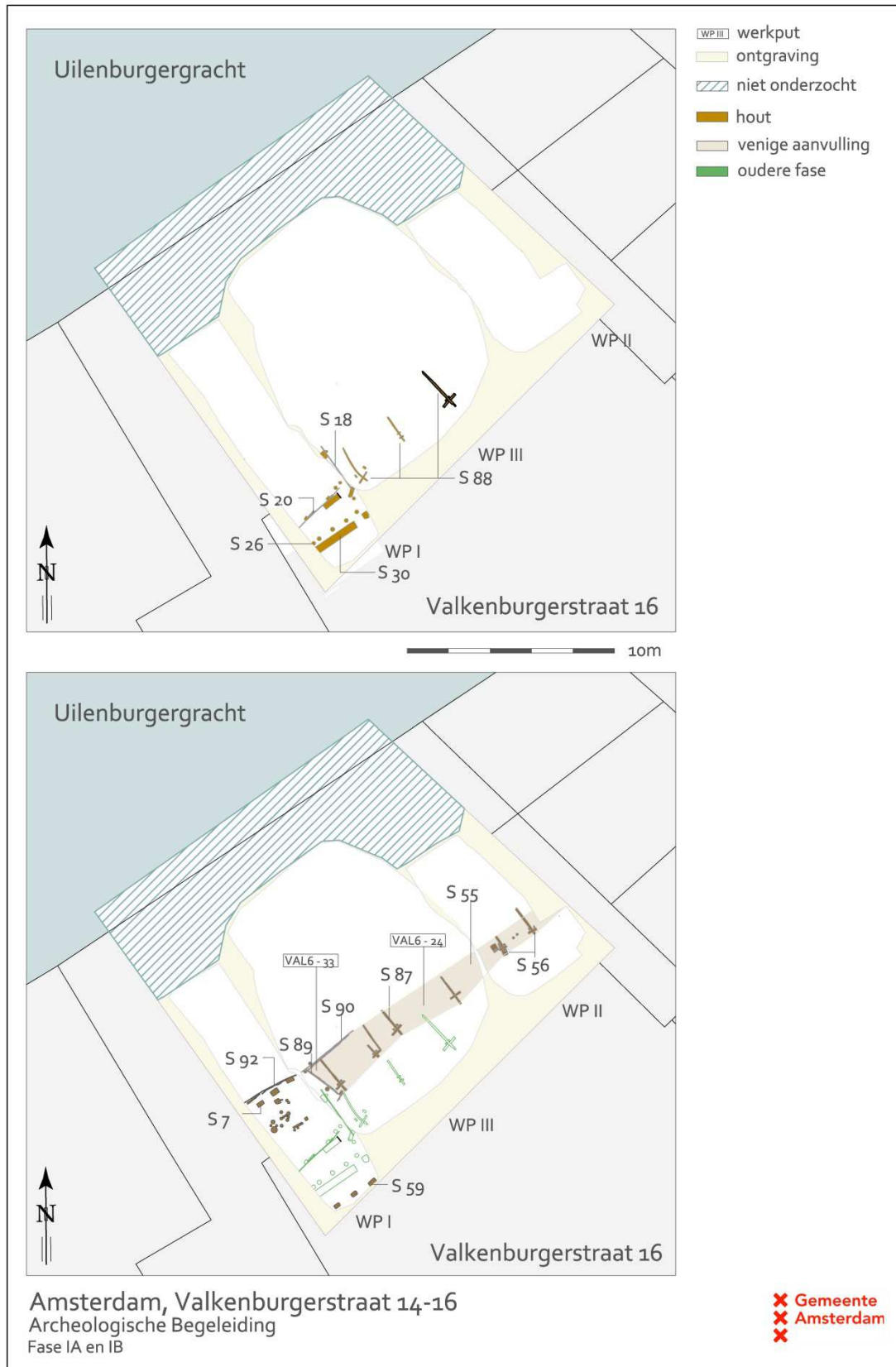
Aan de zuidoostzijde van de werkput lagen twee grenenhouten stammen van ca. vier meter lengte deels op elkaar (S 30, tussen NAP – 1,24 m en NAP – 1,96 m)(afb. 9). Het rondhout met een diameter van 32 cm was aan één zijde afgevlakt. Het lijkt erop dat afgedankte mastvoeten hier zijn hergebruikt als oeverversterking. Een vergelijkbaar hergebruik is eerder gezien langs de oever van de Uilenburgergracht.¹² Eén meter voorbij deze oeverversterking was een oost-west beschoeiing opgebouwd uit 3 cm dikke planken en kleine paaltjes (S 20, tussen NAP – 1,10 m en – 2,20 m). Tussen de palenrij en de beschoeiing was een aanvulling van grijsbruin zand met schelpjes en puin (S 19 en S 31, vanaf NAP – 1,00 m), terwijl voorbij de beschoeiing een humeus venige bodem was gevormd (S 27, vanaf NAP – 1,70 m) die bovenin veel houtsnippers en spaanders bevatte, waarschijnlijk als residu van houtbewerking op de wal, en naar de diepte toe kleiiger werd en steeds meer dunne takjes bevatte (S 34, vanaf NAP – 3,35 m)(afb. 15, profiel 1). Naast spaanders bevatte het venige pakket ook puinfragmenten en enkele vondsten (VAL6-9 en VAL6-17). De beschoeiing S 20 liep niet door in oostelijke richting. Na ca. 3,5 m vormde een noord-zuid beschoeiing haaks op S 20 (S 18) de westelijke begrenzing van het naastliggende perceel. Op dit perceel waren drie trekankers aanwezig (S 88, fase IA) die onderdeel hebben uitgemaakt van een oost-west beschoeiing die oorspronkelijk moet hebben aangehaakt op S 18 (afb. 9). Van de beschoeiing zelf was niets meer aanwezig. De trekankers (tussen NAP – 1,76 en – 2,34 m) waren maximaal 2,3 m lang met kruishouten van 60-70 cm en gemaakt van gekantrecht hout van 10 x 14 cm.

Bovengenoemde sporen wijzen uit dat aan de westzijde van vindplaats VAL6 een smal perceel lag ter hoogte van beschoeiing S 20 (WP 1) en aan de oostzijde ter hoogte van de trekankers S 88 een veel breder perceel (WP 2 en 3). Tevens kan, op basis van de opbouw van de noord-zuid beschoeiing S 89 (de planken aan de oostzijde, de palen aan de westzijde) worden geconcludeerd dat de waterzijde van deze beschoeiing ter hoogte van het smalle perceel lag.

3.2 Fase IB 1750-1800

Vervolgens werd het brede perceel voorzien van een nieuwe beschoeiing (S 90, NAP - 1,65 m) die ca. 1,5 m voor zijn voorganger werd aangelegd (afb. 9). Hierdoor moest ook aan de westzijde van

¹² Opgraving VAL2, rapportage in voorbereiding, Opgraving VAL4, zie Gawronski en Jayasena 2016, 34-35.

9 Belangrijkste sporen fasen IA (boven) en IB (onder)

het perceel de noord-zuid beschoeiing S 18 worden verlengd met beschoeiing S 89 (NAP – 1,61 m). Van de oost-west beschoeiing S 90 resteerde nog ca. 3 m; van de trekankers die bij deze beschoeiing hoorden konden er nog zes getraceerd worden (S 56 in WP 2 en S 87 in WP 3). De trekankers (vanaf NAP - 1,24 m) waren max. 2 m lang, met kruishouten van 50-60 cm lengte, samengesteld uit ronde stammen met een diameter van 12 cm. De beperkte landwinning tussen de oude en de nieuwe beschoeiing werd opgevuld met een venige grond (S 55, NAP – 1,20 tot – 2,20 m). Verspreid over het perceel bevatte deze aanvulling enkele scherven faience ceramiek (VAL6-24, 1700-1800). In de hoek die de beschoeiingen S 89 en S 90 met elkaar vormden bevatte de landvulling drie rookpijpen (VAL6-33) met een slank-ovale ketel uit de tweede helft van de 18de eeuw. De hiel van de ketels was op de zijkant gemerkt met het wapen van Gouda. Dit zogenaamde bijmerk werd in 1739 geïntroduceerd om plagiaat van Goudse pijpen te voorkomen. Onder op de hiel waren de pijpen gemerkt met 'IVB' (pijpmaker Jan van Beek 1758-1773), 'WS gekroond' (pijpmaker Martijntje de Vink, wed. A.W. Brammert 1766-1778) en '14 gekroond' (pijpmaker Arij Versluis (1755-1763) of Dirk de Vries (1763-1782).

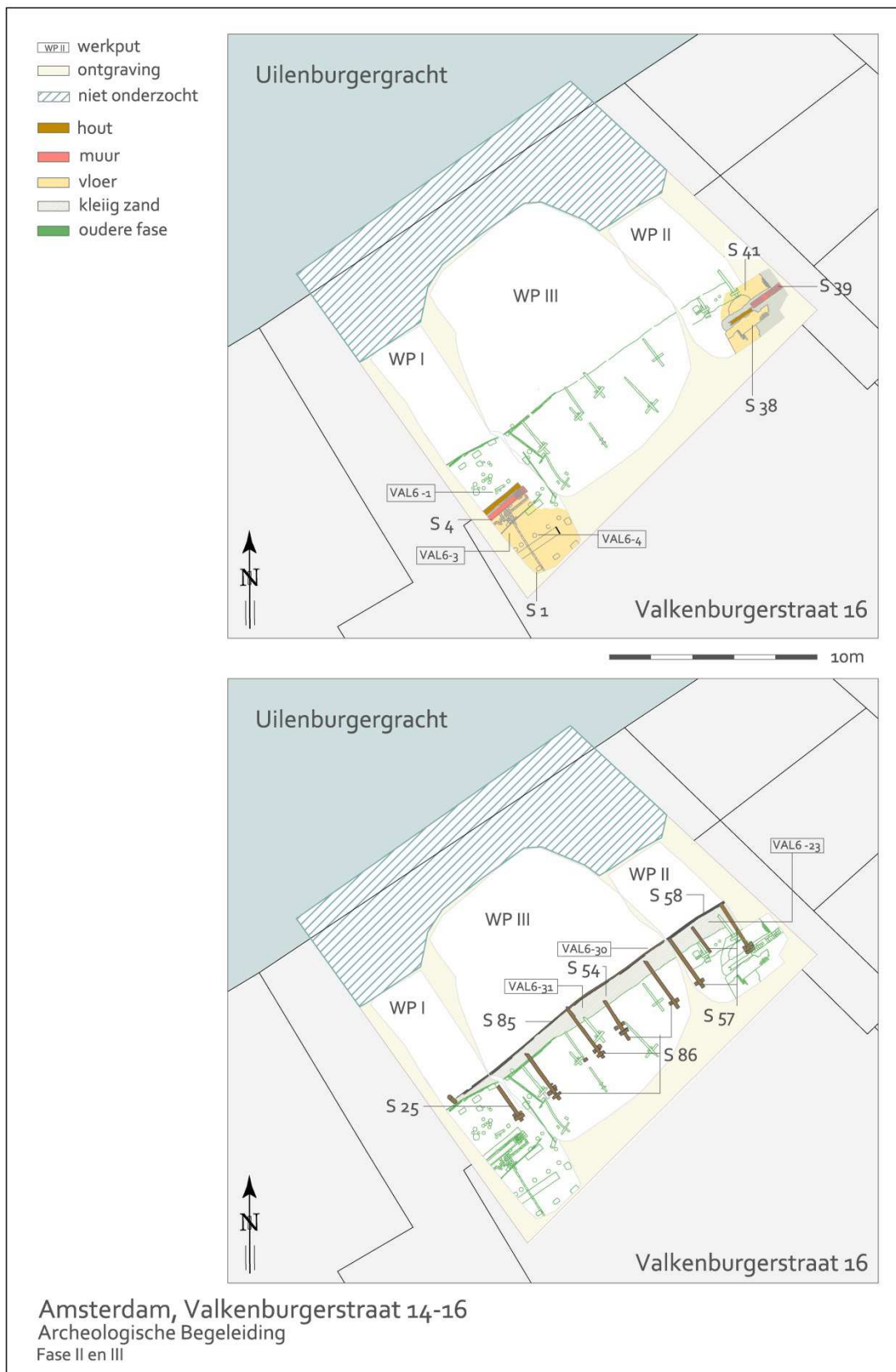
Nadat het brede perceel was voorzien van een nieuwe beschoeiing werd ook op het smalle perceel op ca. 4 m uit beschoeiing S 20 een nieuwe beschoeiing (S 92, NAP – 1,47 m) aangelegd. Deze werd in lijn geplaatst met de vernieuwde beschoeiing S 90 op het naast gelegen perceel. Ook beschoeiing S 92 was opgebouwd uit twee lagen van staande en liggende planken. De landwinning werd verder gevormd met een depositie van donkergrijze humeuze klei (S 13, tussen NAP – 0,77 en – 1,57 m) met veel puin en enkele keramiekscherven (VAL6-6 en VAL6-7, 1775-1825) en zand met humeus materiaal en tegel- en dakpan fragmenten (S 32 en S 33, vanaf NAP - 1,24 m) (profiel 1, afb. 15). Direct achter de beschoeiing S 92 zijn drie omvangrijke (17/20 x 38/40 cm) rechthoekige grenenhouten palen (S 7, NAP – 0,60 m) geplaatst. Deze komen overeen met drie soortgelijke palen (S 59, NAP – 0,29 m) die 7 m terug ten zuiden van de hergebruikte mastvoeten S 30 waren geplaatst. Dendrochronologisch onderzoek wijst uit dat de zes palen na 1752 zijn geplaatst.¹³ Gelet op de overeenkomst in vorm en datering maken de zes palen onderdeel uit van één en dezelfde constructie waarvan de functie onbekend is gebleven.

3.3 Fase II 1800-1850

Na het vernieuwen van de beschoeiingen verscheen rond 1800 bebouwing langs het water (afb. 10). Aan de westzijde van het plangebied werd voor de aanleg van muur S 4 (NAP – 0,45 m) een brede insteek (S 8) gegraven in de landwinning S 13. De insteek bevatte vondsten VAL6-1 en VAL6-2 (1775-1825). Het metselwerk, aanvankelijk anderhalf steens en verjongend naar steens,¹⁴ was gezet op een grenenhouten langshout (44 x 7 cm, op NAP – 1,20 m) op onderheide kespen. Van de oudste fase van deze bebouwing resteerde een baksteen vloer (S 3, NAP – 0,48 m) samengesteld uit een dubbele laag baksteen fragmenten gevleid op een zand en mortelbed (S 21). Deze vloer sloot aan op de zuidzijde van muur S 4 ter hoogte van de versnijding van 1,5 naar steens. Na verloop van tijd was de vloer, waarschijnlijk na verzakking, afgedekt en genivelleerd met een laagje mortel waarop een tweede vloer was aangelegd (S 1, NAP – 0,35 m). Deze tweede vloer (S 1) was samengesteld uit complete bakstenen (oranjebruin, 25 x 12 x 5,5 cm) die op hun

¹³ Dendromonsters: VAL6-18: veldatum 1752, VAL6-19: veldatum 1752, VAL6-20 veldatum na 1727, VAL6-27 veldatum 1752, VAL6-28 veldatum na 1717 en VAL6-29 veldatum na 1747. K.U. Heußner, Deutsches Archäologisches Institut, 28-11-2016.

¹⁴ Baksteen oranje bruin, 23 x 11 x 4,5 cm

10 Belangrijkste sporen fasen II (boven) en III (onder)

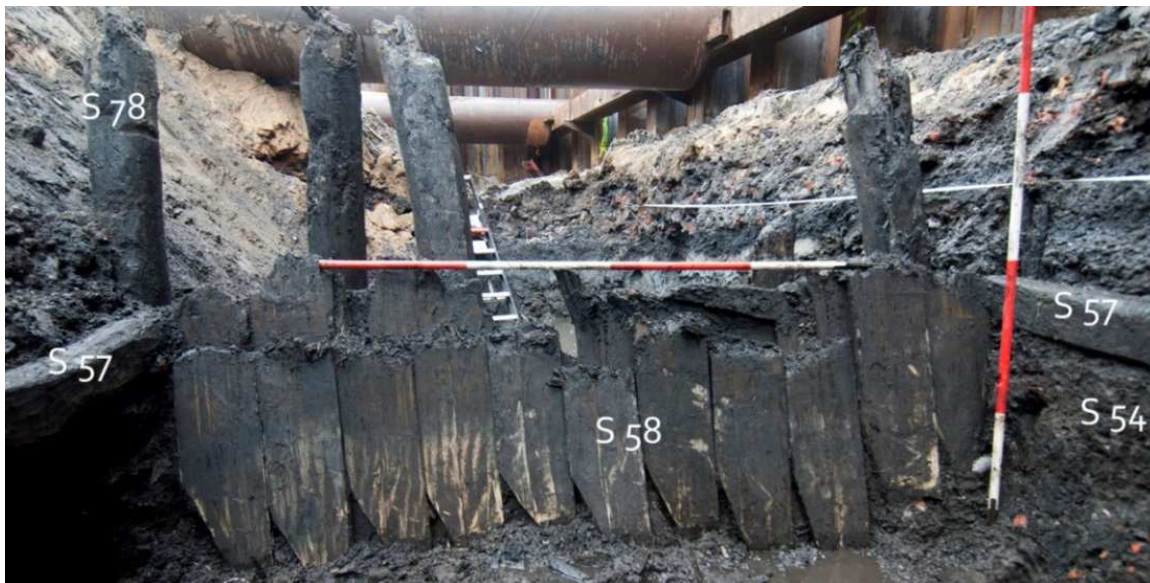
kant op de mortellaag waren gelegd. Aan de noordzijde van de muur was op dit niveau een aanzet voor een bestrating met IJsselsteentjes.

Ook aan de oostzijde van het plangebied waren nog sporen van voormalige bebouwing aanwezig, bestaande uit een oost-west georiënteerd muurfragment (S 39, NAP - 0,69 m) en een aanliggend stuk hout, mogelijk een drempel (S 40, NAP - 0,63 m). Het anderhalf steens metselwerk van S 39 werd aan de zuidzijde geflankeerd door een vloer uit baksteen (S 38, NAP - 0,58 m).¹⁵ Ook deze vloer bleek een voorganger te hebben uit bakstenen en mortel (S 42, NAP - 0,65 m).

3.4 Fase III 1850- 1875

Vervolgens werd over de hele breedte van het plangebied één nieuwe beschoeiing aangelegd (S 58 en S 85, gemiddeld NAP - 1,30 m) (afb. 10). Ook deze beschoeiing bestond uit een dubbele laag planken.¹⁶ Aan de waterzijde was er sprake van horizontaal geplaatste planken boven elkaar en aan de landzijde verticaal geplaatste planken naast elkaar. De planken waren 26-30 cm breed en 4 cm dik, de staande planken waren aan de onderkant eenzijdig afgeschuind (afb. 11). De waterkering werd aan landzijde geborgd door een serie trekankers (S 25, S 29, S 57 en S 86, aflopend vanaf gemiddeld NAP - 1,10 m naar NAP - 1,30 m) van gekantrecht eikenhout (16 x 16 cm en 2,7 m lang). Bij één van de trekankers waren wiggen geslagen tussen het kruishout en de borgpalen om het anker (opnieuw) onder spanning te brengen (afb. 12b). Ook in dit geval werd de nieuwe beschoeiing niet ver voor de voorgangers aangelegd, zodat niet landwinning maar vernieuwing de reden van de aanleg zal zijn geweest.

Na aanleg van de beschoeiing was aan landzijde de insteek opgevuld met donkergrijs kleiig zand (S 54, maximaal tot NAP - 1,00) dat scherp afstak tegen het onderliggende roodbruine veen (S 55)

11 Beschoeiingsresten Fase III, gezien richting de Uilenburgergracht

¹⁵ Baksteen metselwerk muur oranjebruin 19 x 9,5 x 4 cm, vloer oranjebruin 22,5 x 10,5 x 3,5/4 cm.

¹⁶ Hout was in een slechte staat en kon niet worden bemonsterd voor dendrodatering. Monsters VAL6-10, VAL6-25 en VAL6-26 uit bijbehorende trekankers (S 25 en S 57) leverden geen resultaat op. K.U. Heußner, DAI Berlin, 28-11-2016.

12 a De beschoeiing S 58 uit fase III met trekanker S 57 ter hoogte van WP 2. De beschoeiing is aan landzijde aangevuld met kleilig zand S 54. Het trekanker S 56 dateert uit de fase II, net als de venige ophoging S 55. b met wiggen werd het trekanker S 57 op spanning gebracht (witte pijlen), c vondsten VAL6-31 uit aanvulling S 54

dat als vulling was gebruikt na aanleg van de eerdere beschoeiing (S 90 uit fase II). Vondsten in de zandige kleivulling (VAL6-23, VAL6-31 en VAL6-32) dateren de aanleg van de nieuwe beschoeiing in de periode 1850-1875 (afb. 12c). Na aanleg van de beschoeiing werd een bestrating aangelegd van gele ijsselsteentjes (S 41, NAP - 0,75 m) op een zandpakket (S 43, bevat rookpijp VAL6-21, 1825-1875) dat was opgebracht op de aanvulling S 54. Aan de zuidzijde sloot de bestrating aan op het metselwerk S 39.

3.5 Fase IV 1881-1890

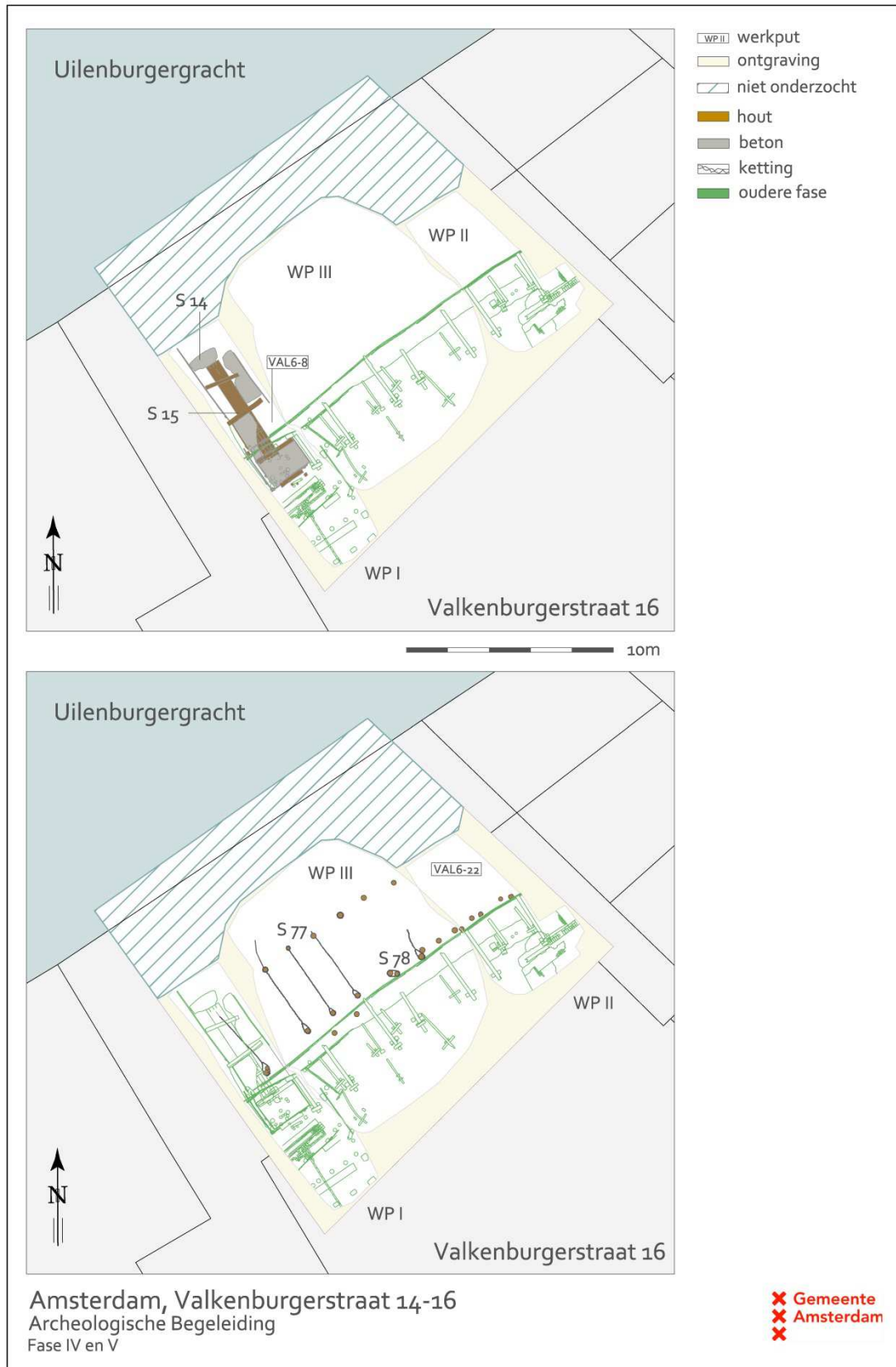
Voorafgaande aan de aanleg van een smalle (sloepen)helling aan de westzijde van het plangebied werd het water voor beschoeiing S 85 aangeplempt met zand, puin en sintels (S 35, S 36 en S 37) en een omvangrijke stort van donkergrijze zandige klei vermengd met afval (S 16 met VAL6-8)(afb.

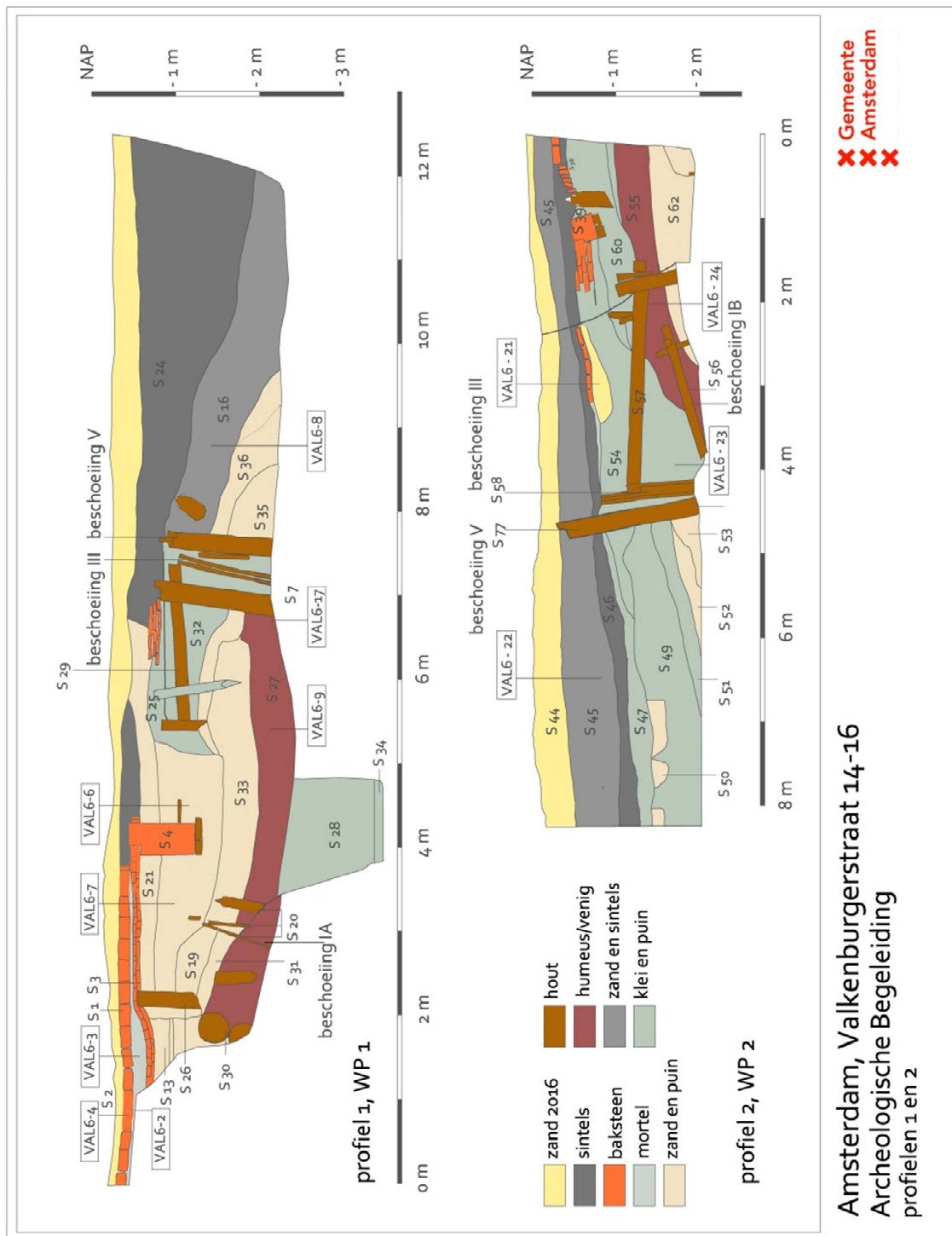
13 a Het raamwerk (S 5 en S 10) waarbinnen de betonnen goot (S 14) is aangelegd, b Het plankier (S 15) centraal in het raamwerk ontdaan van het beton, c Het beton ligt direct op het plankier, d Tegen de rechtopstaande planken van het raamwerk zijn de olopande randen van de betonnen goot gevormd.

13, 14 en 15.)¹⁷ Met dit laatste pakket was een talud in de gracht gevormd dat vanaf de beschoeiing over een lengte van 4 m afliep van NAP -0,80 m tot NAP -1,90 m. Vanaf de wal was over de beschoeiing heen een 5,4 m lang plankier (S 15) op de aanplemping gelegd. Het plankier bestond uit vier 16 cm brede planken van vurenhout, die naast elkaar aan dwarsplanken waren vastgespijkerd. Het geheel lag in het midden van een bijna 8 m lang raamwerk (S 5 en S 10) dat

¹⁷ Uit de stort is een monster van 1 m³ genomen (VAL6-8) voor analyse (zie hoofdstuk 4).

14 Belangrijkste sporen fasen IV en V

15 Westprofiel 1 (werkput 1) en oostprofiel 2 (werkput 2)

was samengesteld uit vuren houten planken (19 x 3 cm) die op hun lange zijde overeind waren gezet en met smalle rechtopstaande plankjes in de grond waren gefixeerd. De zuidelijke begrenzing van dit raamwerk lag 2 m landinwaarts van de beschoeiing S 85. Binnen dit raamwerk,

dat feitelijk een bekisting vormde, was op het plankier (S 15) met beton en kiezels een ca. 2 m brede holle goot (S 14) gevormd. Houtmonsters uit het plankier (S 15) en het raamwerk (S 10) dateren de aanleg van de helling na 1881.¹⁸

3.6 Fase V 1875-1900

Rond 1900 werd de huidige kade aangelegd waarmee de gracht ter hoogte van het plangebied over een lengte van ca. 9,5 m kon worden aangeplempt (afb. 14). Van deze nieuwe kade (S 12) resteerden nog enkele palen (Ø 20 cm, hart-hart 90 cm) met aan de landzijde een beschoeiing die was samengesteld uit verticaal geplaatste planken van 28 x 3,5 cm (top NAP – 1,03 m).¹⁹ Alvorens dat de gracht werd aangevuld met pakketten sintels, zand en puin (S 24, S 46/S 79 en S 45/S 66) was met palen en kettingen een borgsysteem voor de nieuwe walmuur aangelegd (afb.16). Vlak voor de beschoeiing S 85/S 58 en dwars door het plankier S 15 waren palen (Ø 20-22 cm) geslagen (respectievelijk S 78 en S 17) en met een ketting verbonden aan palen (S 77) die op 3,5 m afstand op een volgende rij waren geslagen. Om een van deze palen was een ijzeren ring aanwezig dat het

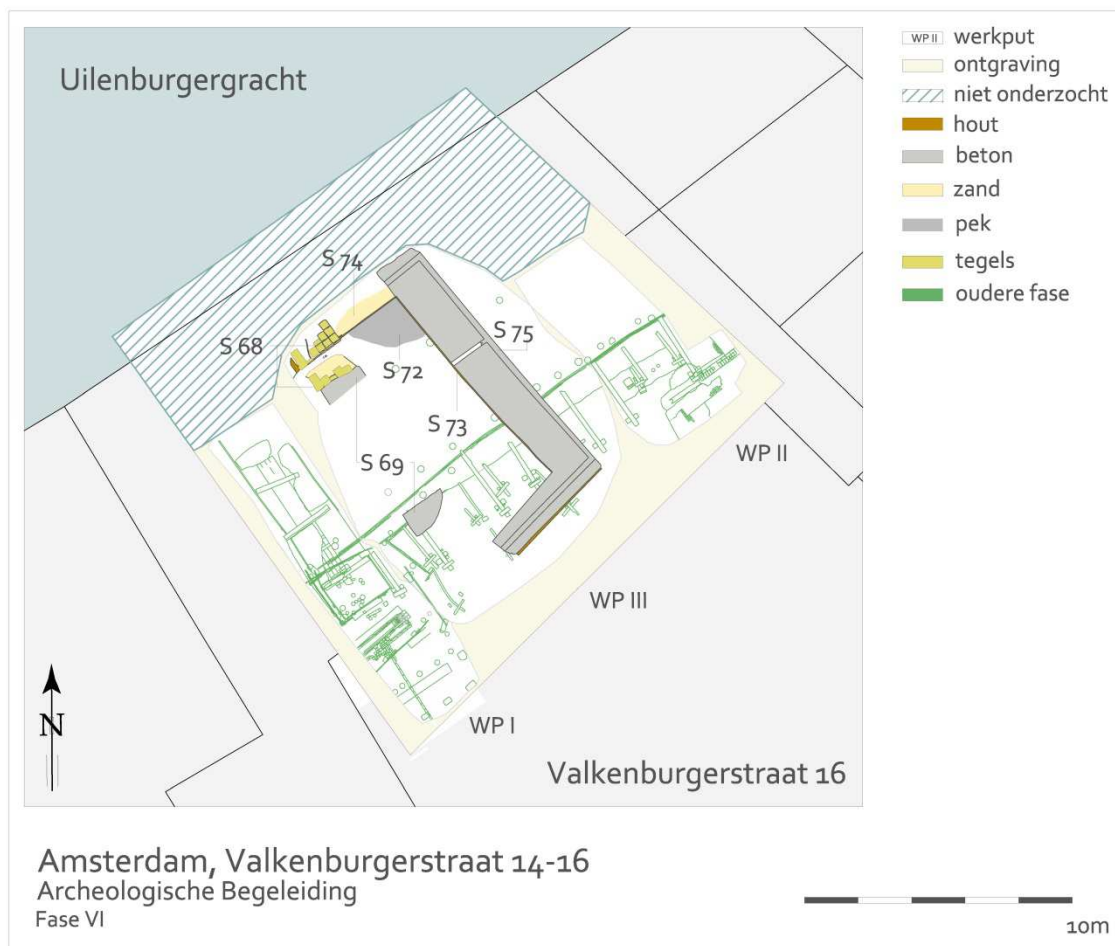
16 De kettingen waren of met een lus om de palen S 17 en S 78 bevestigd, of er een aantal malen omheen gedraaid. Om één van de palen uit de rij S 77 was een trekstang met ring nog aanwezig (d)

¹⁸ Dendromonsters bekisting S 10 VAL6-12: veldatum na 1863, VAL6-13: veldatum na 1867, plankier S 15 VAL6-14: veldatum na 1880, VAL6-15 geen datering en VAL6-16 veldatum 1881. K.U. Heußner, Deutsches Archäologisches Institut, 28-11-2016.

¹⁹ De kade S 12 en de achterliggende vulling waren voorafgaande aan het archeologisch onderzoek al vrijwel volledig verwijderd. Zie § 2.3 Vraagstelling en Methodiek p. 11-12.

uiteinde vormde van een stang die richting de gracht uitstak. Mogelijk dat op deze wijze ooit de trekstangen aan de meest recente walmuur (S 12) waren bevestigd. De kettingen en palen waren ingebed in omvangrijke pakketten sintels (S 24 en S 46) afkomstig van de kolengestookte (stoom)installaties die de 19de-eeuwse stad rijk was en diverse aanplempingslagen van zand en klei met puin (S 45, S 47, S 49, S 50, S 51). Het aanvullingspakket van zand, puin en sintels (S 45) bevatte naast een steengoed drinkbeker uit Westerwald (VAL6-22-2, cat nr. 10) een taps toelopende vuurvaste steen waarin de naam 'COWEN' in bas-reliëf was gestempeld (VAL6-22-1, zie § 4.3, afb. 30).

3.7 Fase VI 1900-1950

17 Belangrijkste sporen fase VI

Centraal op het achterterrein was op het sintelpakket en de zandvulling (S 66 en S 45) een vlijlaag van geel zand aanwezig (S 67 en S 74) waarop lokaal een laag pek (S 72) was aangebracht. Op het zand en het pek was met grijze betontegels (30 x 30 x 4 cm, S 68) een vloer gelegd (afb. 17 en 18). Deze tegelvloer strekte zich uit vanaf de noordkant van WP 3 tot voorbij de voormalige beschoeiing S 85, alwaar de tegels direct op de bestrating van gele ijsselsteentjes (S 41, zie fase III) waren gelegd.

Op deze tegels was met beton een vloer met opstaande rand gestort (S 69 en S 75). De vloer van deze bak, gedeeltelijk begrensd door rechtopstaande grenenhouten planken (S 73), varieerde in dikte van 16 tot 40 cm en was gewapend met gladde ronde staven ijzer. Dergelijk betonijzer kwam rond 1910 in gebruik. Met het nu bekende wapeningsstaal met diverse ribbelpatronen werd vanaf de jaren 1920 geëxperimenteerd. Wapeningijzer werd toegevoegd om de trekkracht van beton te vergroten.²⁰

Van een eventuele opbouw op deze vloer zijn naast de opstaande rand geen sporen aangetroffen

18 De vloer (S 75 en S 69) van de betonbak was gestort op een bestrating van stoeptegels (S 68), lokaal waren de tegels op een laag pek of teer (S 72) gelegd

²⁰ Bot 2009, 352-353.

4 Vondsten

Het archeologisch onderzoek heeft in totaal 36 vondstnummers opgeleverd. Het merendeel van de vondsten bestaat uit huishoudelijk gebruiksgoed als kook-, eet-, drink- en rookgerei dat als afval in de landwinningen was terecht gekomen. De omvangrijkste landwinningen zijn in de 19de eeuw uitgevoerd; meer dan 90 % van de vondsten dateren dan ook uit die tijd. In dit hoofdstuk wordt vondstcomplex VAL6-8 samen met enkele eveneens 19de-eeuwse vondsten besproken.

4.1 Vondsten uit afvalstort fase IV

Voor de bouw van de helling (S 14 en S15) was vanaf de beschoeiing S 92 een talud aangeplempt in de gracht. Belangrijkste bestanddelen voor deze aanplemping waren zand, puin, sintels en een afvalstort (S 16). De houtconstructie die op het talud was aangebracht is dendrochronologisch gedateerd in of kort na 1881 (zie § 3.5). Dit bouwjaar vormt de sluitdatum van de onderliggende afvalstort. Uit deze stort is een monster van 1 m³ genomen (afb. 19) dat na te zijn gespoeld over een zeef in totaal 7301 vondsten opleverde (VAL6-8).²¹ Uit de steekproef blijkt dat de afvalstort hoofdzakelijk keramiek scherven (N = 6866/94%) en enkele glasvondsten (N=362/5 %) bevat. Rookpijpen, leer-, hout – en metaalvondsten zijn nauwelijks aanwezig (minder dan 1%) en organisch materiaal, als zaden en pitten, botresten en schelpen, ontbreekt volledig. Uit het vondstcomplex zijn 34 objecten van keramiek en glas met een (vrijwel) compleet profiel die als 'archeologisch compleet' gelden opgenomen in de Deventer Systeem Catalogus van dit rapport (bijlage 3).²²

4.1.1 Methodiek keramiekvondsten

De analyse van de keramiekvondsten, de omvangrijkste groep uit VAL6-8, richtte zich op het verkrijgen van inzicht in de samenstelling en de aard van de afvalstort. Welke bakselsoorten en keramiekvormen komen voor en is het mogelijk iets te zeggen over de herkomst van de stort? Was hier sprake van lokaal huishoudelijk afval (primaire stort) of juist van stadsafval dat uit meerdere delen van de stad afkomstig was (secundaire stort)? Voor een inzicht in de samenstelling van de keramiekvondsten (afb. 20 en 21) werden allereerst de individuele scherven geteld (N). Tevens werd aan de hand van bodemfragmenten, randen of andere onderscheidende elementen een inschatting gemaakt van het Minimum Aantal Exemplaren (MAE) van de verschillende keramiekvormen. Daarnaast is als derde methode voor de kwantificering een telling naar *Estimated Vessel Equivalents* (EVE) toegepast.²³ Bij de EVE methode worden de aanwezige randen

²¹ Maaswijdte van de zeef 0,5 x 0,5 cm.

²² Dit Classificatiesysteem voor Laat- en Post Middeleeuws Aardewerk en Glas is een standaard beschrijving van aardewerk uit 1250-1900 naar baksel (materiaaltype), specifiek model en vorm.

²³ Orton, Tyers en Vince 1993, 166-181. De EVE-methode, in Engeland ontwikkeld in de jaren 1980 voor de verwerking van grote vondstcomplexen in Londen, vond zijn intrede in Nederland in de jaren 1990 en heeft in de afgelopen jaren een bredere navolging gekregen. In Amsterdam worden sinds 2008 – met het Noord/Zuidlijn onderzoek aardewerkcomplexen gekwantificeerd met de EVE methode, zie Gawronski en Jayasena 2011a en b; Gawronski en Jayasena 2013; Gawronski en Veerkamp 2014, Gawronski en Jayasena 2016, Gawronski en Jayasena 2017, Jayasena 2020 en Jayasena, Terhorst en Maas 2020. Nog in voorbereiding is de rapportage van het keramiekonderzoek van de Noord/Zuidlijn.

19 a De aanplemping voor de beschoeiing S 92 bevatte een afvalpakket S 16 dat hoofdzakelijk keramiëscherven bevatte. b eerste inventarisatie van de vondsten c. Monsternamen met big-bag

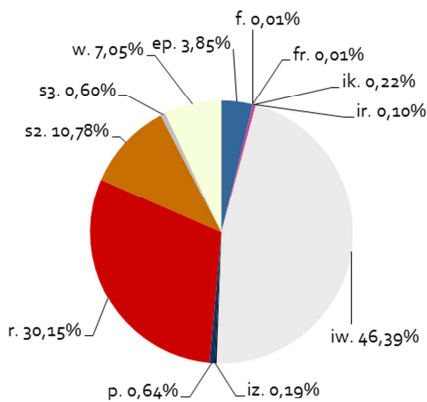
van objecten als representatief beschouwd voor al het aardewerk binnen een vondstcomplex. Een complete rand vertegenwoordigt zo een compleet object, terwijl een fragment van een rand dankzij de regelmatige vorm kan worden uitgedrukt als fractie (percentage) van het oorspronkelijke voorwerp. Door de fracties gegroepeerd bij elkaar op te tellen ontstaat een reproduceerbaar beeld van de verhoudingen tussen de verschillende bakselsoorten of keramiekvormen die binnen het complex voorkomen. Hoewel de EVE-methode zijn tekortkomingen heeft,²⁴ levert deze telling beter reproduceerbare resultaten op dan de meer subjectieve MAE-methode.

Om tot slot een indruk te krijgen over de herkomst van dit vondstcomplex is de gemiddelde compleetheid van de scherven berekend. Dit hield verband met de vraag in hoeverre de keramiekafval van elders uit de stad was aangevoerd voor het aanbrengen van de verharding onder de helling of dat het juist een lokale afvalstort betreft. Uitgangspunt is dat stadsafval dat als samenraapsel uit meerdere delen van de stad afkomstig is vaak sterker gefragmenteerd is

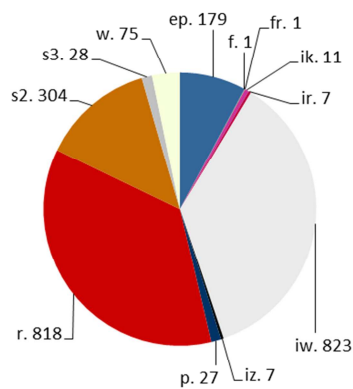
²⁴ Bijvoorbeeld doordat alleen wordt gekeken naar randscherven, waardoor onder- of juist overrepresentatie voorkomen (zoals bij mineraalwaterkruiken). Zie ook Jayasena, Terhorst en Maas 2020.

	N	% N	MAE	EVE	% EVE
Industrieel wit	3181	46,4	823	71,4	36,62
Roodbakkend (r)	2066	30,15	818	54,45	27,92
Steengoed (s2)	739	10,78	304	31,6	16,21
Witbakkend (w)	481	7,05	75	9,2	4,72
Europees porselein (ep)	264	3,85	179	18,75	9,62
Aziatisch porselein (p)	44	0,64	27	2,7	1,38
Industrieel steengoed (s3)	41	0,60	28	5,15	2,64
Industrieel kleur (ik)	15	0,22	11	0,6	0,31
Industrieel zwart (iz)	13	0,19	7	-	-
Industrieel rood (ir)	7	0,10	7	0,15	0,08
Faience (f)	1	0,01	1	-	-
Frans tinglazuur (fr)	1	0,01	1	1	0,51
totaal	6853	100 %	2389	195	100 %

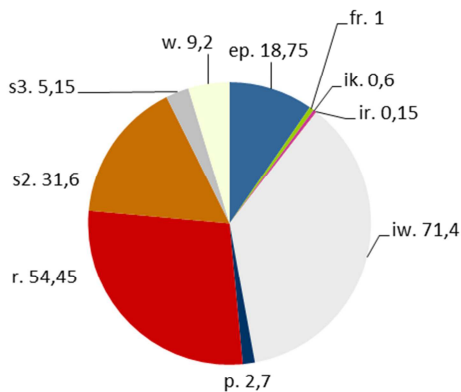
20 Tabel met bakselsoorten VAL6-8 gerangschikt op aantal scherven (N). Naast het percentage van N wordt ook het aantal MAE, de som van EVE en %EVE weergegeven. Het ontbreken van EVE-waarden duidt op de afwezigheid van randscherven

VAL6-8 Bakselsoorten % N

VAL6-8 Bakselsoorten MAE

VAL6-8 bakselsoorten EVE

21 Cirkeldiagrammen met de procentuele verhouding van het aantal scherven, het minimum aantal exemplaren (MAE) en de som van EVE per bakselsoort van VAL6-8

dan lokaal gestort huishoudelijk afval.²⁵ De compleetheid van de objecten wordt percentageel vastgesteld door de som van de EVE te delen door het aantal randfragmenten, wat in dit geval neerkomt op een compleetheid van 51%.²⁶ Deze score duidt op een primaire context of lokale stort. Ook de breukfactor, in hoeveel scherven is het aardewerk gemiddeld uiteengevallen (het aantal randscherven gedeeld door de som van de EVE waarden), wijst met een lage waarde 1,943 op een primaire afvalcontext.²⁷ Een bekend voorbeeld van een primaire context met een compleetheid tussen minimaal 30 en 45% maar soms hoger is de stedelijke beerput.²⁸ In het geval van VAL6-8 past het ontbreken van organisch materiaal en rookpijpen en de minimale aanwezigheid van metaal, hout en leervondsten echter niet in het beeld van een beerputvulling.

4.1.2 De keramiek uit VAL6-8

De keramiek van VAL6-8 (afb.20) bestond uit scherven van industrieel wit (iw, N=3181), roodbakkend aardewerk (r, N=2066), steengoed (s2, N=739), witbakkend aardewerk (w, N=481), Europees porselein (ep, N=264), Aziatisch porselein (p, N=44), industrieel steengoed (s3, N=41), industrieel kleur (ik, N=15), industrieel zwart (iz, N=13), faïence (f, N=1) en Frans tinglazuur (fr, N = 1).

Industrieel wit (iw), N = 3181

Het merendeel van het industrieel-wit is afkomstig uit de fabriek van Petrus Regout (N=3094 / 97%). Met de oprichting van de Sphinxfabriek in Maastricht gaf Petrus Regout in 1836 het eerste passende antwoord in Nederland op de concurrentie uit Engeland waar de gemechaniseerde productie van met name opslag-, drink- en tafelgerei zijn oorsprong vond. Nadat Regout aanvankelijk alleen ongedecoreerd en beschilderd witgoed leverde, startte hij in 1844 met de productie van bedrukt serviesgoed. Hierbij werd gebruik gemaakt van de zogenaamde 'transfer-print' techniek met drukdecors, waarbij met speciaal zijde- of vloeipapier kopergravures konden worden overgebracht op een keramisch object. Deze techniek was in 1755 door John Brooks in Engeland ontdekt en in de daarop volgende decennia verder ontwikkeld.²⁹ De techniek speelde een belangrijke rol in het succes van het Engelse gedecoreerde serviesgoed in de eerste helft van de 19de eeuw dat zich in grote hoeveelheden via de havens van Liverpool en Hull over het vaste land van Europa verspreid had. Eind 19de eeuw bereikte de gedecoreerde productie in Maastricht een hoogtepunt; er werd tot in de koloniën geëxporteerd. Niet alleen werden decors en modellen uit Engeland gebruikt, ook werden de serviezen met Engelse namen als Teadrinker, Wild Horse, Joy en Willow op de markt gebracht. Ondanks dat in die jaren in Engeland praktisch geen bedrukt serviesgoed meer werd geproduceerd, maakte de Merchandise Marks Act een einde aan deze praktijken. Vanaf 1891 was Regout verplicht de tekst 'MADE IN HOLLAND' aan het merk toe te voegen.³⁰ De Sphinxfabriek bleef lang de belangrijkste producent van serviesgoed in Nederland. Haar producten zijn herkenbaar aan de verschillende blind- en beeldmerken op de onderkant van

²⁵ Jayasena 2020, 29.

²⁶ Som van EVE is 195, het aantal randen is 379. De compleetheid is $195 / 379 \times 100 = 51\%$. Orton, Tyers & Vince 1993, 180-181.

²⁷ Het aantal randen is 379, som van EVE is 195. De breukfactor is $379 / 195 = 1,943$.

²⁸ Jayasena 2020, 232-233.

²⁹ Bogaers 1992, 10.

³⁰ Bogaers 1992, 21.

de borden, kommen en kopjes.³¹ In de beginperiode van de fabriek werden vooral blindmerken (reliëfstempels) gebruikt. Vanaf 1879 werd het ovale beeldmerk met de tekst 'P. REGOUT MAASTRICHT A° 1836' gebruikt, in 1883 gevolgd door het iconische beeldmerk van de liggende spinx met het opschrift P. REGOUT & C° of PETRUS REGOUT & C°.³² Regout voerde regelmatig kleine veranderingen aan in deze merken waardoor ze als een goed dateringsmiddel gelden.

Het complex VAL6-8 bevat minimaal 757 objecten (MAE) uit de Regoutfabriek. Het zijn vooral borden, kommen en koppen, maar ook ander serviesgoed als theepotten, suikerpotten, schalen, zalfpotten, terrines en juskommen zijn aanwezig. Het betreft zowel witgoed (MAE 456 / 60%) als gedecoreerde keramiek (MAE 301 / 40%). De decors die voorkomen zijn Alhambra (geproduceerd tussen 1864-1882), Alpine (1863-1932), Bali (1873-1909), Buit (1871), Chily (1869-1908), Goudkust (1869-1915), Orient (1859-1899), Tancrede (1871-1932) Timor (1870-1934) en het immens populaire Willow (1854-ca. 1965) dat als decor het langst in gebruik is geweest.³³

Het bord VAL6-8-60 (cat.nr. 31) is voorzien van het lila decor ALHAMBRA, dat in productie was tussen 1864 en 1882. Het bord is gemerkt met een dubbel ovaal met de tekst P-REGOUT – A° 1836 – MAASTRICHT. Dit beeldmerk werd in 1878 geïntroduceerd en bleef tot 1886 in gebruik.³⁴ Onder het ovaal staat een klein cijfer 81 dat als een zogenaamde 'turfdatering' staat voor 1881 (afb. 22).³⁵ Het bord VAL6-8-46 (cat. nr. 33) is gedecoreerd met het decor ALPINE en eveneens op de keerzijde gemerkt met een dubbel ovaal met de tekst. Onder het merk staat de Javaanse vertaling van deze tekst P-REGOUT – A° 1836 – MAASTRICHT, de productie was blijkbaar bestemd voor de koloniale export (afb. 22). In 1879 startte de fabriek met zgn. breukdatering. Hierbij werd in de buitenste ring van het merk onder het woord MAASTRICHT een zogenaamd 'breukje' in de lijn gemaakt. Een breuk onder de 'M' stond voor 1879, onder de 'A' voor 1880 enz. tot onder de 'C' voor 1886.³⁶ Dit bord is voorzien van het ovale merk zonder breukdatering en dateert daarmee tussen 1878-1879.

22 Het beeldmerk met de tekst P REGFOUT MAASTRICHT in een ovaal werd in 1878 geïntroduceerd. De toevoeging van de Javaanse tekst hing samen met de koloniale export (VAL6-8-60 en VAL6-8-46)

³¹ Beeldmerk nummers en dateringen afkomstig uit Polling 1997.

³² Bogaers 1992, 18.

³³ Bogaers 1992, 114-139.

³⁴ Pas in 1883 werd het eerste officiële beeldmerk met de liggende sphinx ingevoerd. Polling 1997, 24-28.

³⁵ Polling 1997, 8.

³⁶ Polling 1997, 9.

Eveneens afkomstig uit Maastricht zijn een bord, kom en botervloot (VAL6-8 #20, #21 en #507) gemerkt met een klimmende leeuw omringd door de tekst 'SOCIÉTÉ CÉRAMIQUE MAESTRICHT'. Dit beeldmerk was in gebruik van ca. 1870 tot ca. 1895 door de Société Céramique. Deze fabriek werd in 1851 door W. Clermont en J. Chainaye opgericht als de "Société pour la fabrication des faïences et produits céramiques de toute espèce, sous la raison sociale Guillaume Lambert et Compagnie", maar werd vanaf 1863 bekend onder de naam Société Céramique.³⁷

De resterende 2,5% van het industrieel wit is afkomstig van buitenlandse producenten uit Frankrijk, België en Duitsland. Bijvoorbeeld de puddingvorm VAL6-8-32 (cat.nr. 34) van fabrikant Villeroy & Boch. Deze firma was onder druk van de Engelse concurrentie in 1836 ontstaan uit de fusie tussen de familiebedrijven Boch uit Mettlach (Saarland) en Villeroy uit Wallerfangen.³⁸

Europees porselein (ep) N= 264

Het procedé om porselein te maken werd in China angstvallig geheim gehouden. Het duurde tot in de 18de eeuw voordat in Europa bekend werd dat kaoline, naast kwarts en veldspaat, een wezenlijk onderdeel uitmaakte van het kleimengsel voor porselein. In 1710 was de pottenbakker Böttger uit Dresden de eerste Europeaan die erin slaagde volwaardig porselein te produceren. Gedurende de 18de eeuw vond in Duitsland, Engeland en Frankrijk een ontwikkeling plaats van kleinschalige naar een commercieel draaiende industriële productie van Europees porselein. In de 19de eeuw werden vooral borden, kommen, kopjes, beeldjes en vazen uit porselein gemaakt. De massaproductie van serviesgoed met een zeer harde scherf en dito glazuur maakte dat het zeer geschikt was voor de productie van zogenaamd 'hotel-porselein'.

23 Hotelporselein van Krasnapolsky (VAL6-8-2) en Artis (VAL6-8-3) (niet op schaal)

De kom met het decor 'CAFE RESTAURANT KRASNAPOLSKY' (VAL6-8-2, cat.nr. 27) maakte onderdeel uit van het serviesgoed dat in gebruik was bij deze horecagelegenheid (afb. 23). De naam Krasnapolsky werd in 1871 geïntroduceerd door Adolf Wilhelm Krasnapolsky. Hij had in 1865 het management van het Nieuwe Poolsche Koffiehuis in de Warmoesstraat overgenomen en wist het in een aantal jaren om te zetten in een goed lopend etablissement. Vanaf 1871, het jaar dat Krasnapolsky het koffiehuis ging pachten, veranderde hij de naam in 'Café Krasnapolsky'. Vanaf dan gingen de ontwikkelingen snel en werd het koffiehuis uitgebreid en een restaurant geopend.

³⁷ In 1958 fuseerde dit bedrijf met De Sphinx. Bogaers, 1992, 17.

³⁸ Bogaers 1992, 13.

In 1880 opende het café-restaurant haar vermaarde wintertuin en vanaf 1883, het jaar dat in Amsterdam voor het eerst een wereldtentoonstelling werd gehouden, werden hotelkamers in gebruik genomen en ontstond Hotel Krasnapolsky.³⁹ Gelet op de naam in het decor zal de kom in gebruik zijn geweest tussen 1871 en 1883.

De scherf VAL6-8-3 is afkomstig van een koffiekop die in gebruik is geweest bij de horeca in dierentuin Artis (afb. 23). Het Zoölogisch Genootschap 'Natura Artis Magistra' werd in 1838 in Amsterdam opgericht.

Industrieel kleur (ik) N=15, Industrieel zwart (iz) N = 13 en Industrieel rood (ir) N = 5

Een pot (VAL6-8-49, cat.nr. 37) met een door en door geelbruin gekleurde scherf is vormgegeven alsof het een uit afzonderlijke houten duigen samengestelde tobbe of kuip is. Zelfs de banden waarmee houten duigen normaal gesproken bij elkaar worden gehouden en de nagels waarmee de handvatten zijn bevestigd zijn realistisch met klei weergegeven. Het nabootsen van vormen of materialen in het ontwerp van een object, zonder dat dit functioneel of noodzakelijk is, wordt met 'skeuomorfisme' aangeduid en al in de 17de eeuw toegepast.⁴⁰ Het fenomeen werd in de late 19de eeuw in Engeland bewust toegepast bij massaproductie omdat het teruggrijpen op vormgeving met een vertrouwd ambachtelijk uiterlijk een psychologisch geruststellend effect op de consument zou hebben. In Amsterdam zijn vooralsnog geen archeologische parallellen van een dergelijk vormgegeven keramiek bekend (afb. 24).

Twee theepotten en een kom (VAL6-8 # 129, #130 en #131) zijn uit black basaltware. Dit product werd in 1760 ontwikkeld door Josiah Wedgwood en heeft een door en door zwarte scherf. Deze ontstaat door een toevoeging van mangaan aan de roodbruine klei. Aanvankelijk werd dit kleimengsel vooral ingezet voor de productie van ornamentale objecten geënt op de klassieke oudheid zoals vazen, medaillons, plaquettes en bustes.⁴¹ Later werd ook (thee)servies met een klassieke uitstraling in blackware gemaakt.

Industrieel steengoed (s3) N=41

Ook voor industrieel geproduceerde flessen en potten uit met lood geglazuurd steengoed (liquid glazed in plaats van salt-glazed) was Engeland een belangrijke producent (afb. 24). Deze productie vond vooral plaats in en rond Bristol en Nottingham en langs de Theems in Londen (Vauxhall, Lambeth). De kleine fles VAL6-8-38 (cat.nr. 41) is vlak boven de bodem gemerkt 'DOULTON LAMBETH'. De firma Doulton begon in 1815 als Jones, Watts & Doulton en was gevestigd in Vauxhall (Londen). Na vertrek van Martha Jones in 1820 veranderde de naam in Watts & Doulton. De firma was gespecialiseerd in steengoed gebruiksgoederen als flessen, kannen en kruiken. In 1826 vond een verhuizing naar Lambeth (Londen) plaats. Na pensionering van John Watts in 1853 en een fusie met Henry Doulton en Co. (zoon van John Doulton) werd de naam veranderd in Doulton & Co. Vanaf 1902 mocht de firma zich 'Royal Doulton' noemen. Het flesje VAL6-8-12 (cat. nr. 38) met het blindmerk 'POWELL BRISTOL' werd gemaakt door de firma William Powell & Sons uit Bristol, Engeland. Deze onderneming startte in 1780 en was rond 1900 de op één na grootste producent van steengoed flessen, vooral bestemd voor gemberbier, in Engeland.⁴²

³⁹ <http://blog.nh-hotels.nl/nh-hotels/de-geschiedenis-van-nh-grand-hotel-krasnapolsky>, geraadpleegd 12-12-2019.

⁴⁰ Zie ook Ostkamp 2017, 48.

⁴¹ www.wedgwoodmuseum.org.uk, geraadpleegd 20-02-2020.

⁴² www.potteryhistories.com/doultonhistory, geraadpleegd 18-02-2020.

24. Enkele objecten uit industriële keramiek (bakselgroepen s3 en ik), vervaardigd in Engeland

Steengoed met glazuur/engobe (s2) N=739

In dit 19de-eeuwse vondstcomplex zijn steengoed mineraalwaterflessen goed vertegenwoordigd. Van alle steengoedscherven (N = 739) is 81% afkomstig van dergelijke flessen (N=599).

Mineraalwater werd in Nederland vooral aangevoerd uit Duitsland en Bohemen waar natuurbronnen diverse soorten water leverden: licht koolzuurhoudend, ijzerhoudend, zwavelhoudend, alkalisch salinisch en bitterwater. De commerciële handel in mineraalwater uit deze regio's begon omstreeks 1700 en vond een grote vlucht in de 19de eeuw.

Bij de bronnen werden steengoed flessen gevuld. Aanvankelijk werd gebruik gemaakt van blauwgrijze flessen, de zogenaamde P-kruiken, maar al snel werden bruine, met zout geglazuurde grèskruiken de standaard. Deze laatste waren cilindrisch van vorm en hadden een afgeronde schouder met een korte hals en één oor op de schouder (afb. 25). Met een stempel werden de flessen voorzien van het zogenaamde 'Schutzmarke' (handelsmerk) met de naam van de bron of die van de eigenaar van de bron zodat de herkomst van het water helder was. Onder het oor werd vaak een fabrieksmerk of nummer van de leverancier van de flessen zelf aangebracht. De productie van de vele honderdduizenden flessen vond hoofdzakelijk plaats in het Westerwald ('Krug- und Kannenbäckerland' op de rechter Rijnsoever), maar ook kleinere pottenbakkerijen werden opgericht in de nabijheid van verder afgelegen bronnen. Meestal waren de oprichters van deze pottenbakkerijen afkomstig uit het Westerwald. De steengoed flessen werden aanvankelijk gedraaid op een schijf, herkenbaar aan de concentrische aftreksporen op de bodem en de draairingen aan de binnenzijde van deze flessen. In 1879 deed de machinaal geperste fles, herkenbaar aan de gladde binnenzijde, zijn intrede. De introductie van deze uit Engeland afkomstige vernieuwing vond zeer snel ingang. Het betekende voor veel kleine en middelgrote (familie)bedrijven, die de noodzakelijke investeringen niet konden maken, het eind. Maar ook de grote bedrijven kwamen in de problemen doordat de eigenaren van de bronnen rond 1900 steeds vaker kozen voor het gebruik van glazen flessen, die vanwege het lagere gewicht een besparing op de transportkosten betekende.⁴³

Fles VAL6-8-23 (cat.nr.15) heeft een rondmerk met 'EMSER KRAENCHES WASSER' met centraal in de cirkel een gekroonde 'N'. De plaats Bad Ems was reeds in de 14de eeuw een kuuroord (Heilbad) in het Lahndal in Rijnland-Palts, Duitsland en de Kränchenbrunnen was de bekendste bron aldaar.

⁴³ Nienhaus 1980 en 1985.

25 Een aantal objecten van steengoed met een zoutglazuur (bakselgroep s2). Een standaard 19de-eeuwse cilindrische steengoed mineraalwaterfles (VAL6-8-23), twee (vermoedelijk) inktflessen (VAL6-8-39 en VAL6-8-9), een (zalf)pot VAL6-8-15 en de fles met opschrift 'WF' (VAL6-8-36)

Fles VAL6-8-19 (cat.nr. 16) heeft een rondmerk met 'TAUNUS BRUNNEN BY APPOINTMENT'. Onder dit merk staat op de wand J.FRIEDRICH // GROSSKARBE // B/FRANKFURT A/M. J. Friedrich uit Grosskarben, ten noorden van Frankfurt, was waarschijnlijk de leverancier van het bronwater uit de Taunusbron. Fles VAL6-8-18 (cat.nr.14) is gemerkt met 1. KAN in een cirkel. Dit is geen handelsmerk, maar een verwijzing naar de inhoud. Steengoedflessen met een inhoud van 2 KAN, 5 KAN en 10 KAN zijn ook bekend.⁴⁴

Tot slot fles VAL6-8-8 (cat.nr. 18), deze zogenaamde 'bitterwaterfles' wijkt met de ronde bodem en vierkante schouder af van de standaard cilindrische flessen voor mineraalwater (vergelijk VAL6-23-1, afb. 29). Bitterwaterflessen waren bestemd voor mineraalwater met een hoog gehalte aan magnesiumsulfaat dat het water een bittere smaak gaf.⁴⁵ Deze fles heeft een rondmerk met de tekst HERZOGTHUM S. MEINIGEN I met in de cirkel een kroon. Onder het merk staat in kapitalen FRIDRICHSWASSER BITTERWASSER en in koordletters 'C. Ooppel & Comp'. Het hertogdom Meinigen ligt aan de Werra ten westen van Frankfurt am Mein, Bad Friedrichshall ligt langs de Neckar.

Bovenstaande objecten illustreren de verschillende manieren waarop in de 19de eeuw de inhoud of de maker van steengoedflessen en potten naar de consument konden worden gecommuniceerd. De meest duurzame technieken zijn die waarbij tekst, letters, cijfers of symbolen tijdens het productieproces van de container zelf op de fles of pot werden aangebracht. Zo konden deze met een stempel of insnijding in de leerharde klei worden gezet (zoals bij de mineraalwater flessen en de productie van Doulton), met kobaltblauwe verf voor het bakken op

⁴⁴ Van der Meulen en Tousain 2017, 31.

⁴⁵ Wittop Koning 1978, 45.

het object worden geschilderd of via transfertechniek op het object worden aangebracht. Was een van deze technieken gebruikt dan is het in veel gevallen mogelijk om de inhoud, de producent van deze inhoud of zelfs de maker van de container met grote zekerheid te achterhalen. Zo is de grijze pot VAL6-8-40 (cat.nr. 19), waar op de schouder de letters 'HC' zijn gekerfd, waarschijnlijk afkomstig van het bedrijf Hamer en Cannenburg uit Deventer. Gerhard Hamer en Willem Cannenburg waren in die stad in 1874 gestart met een 'Keulsch aardewerkfabriek', die tot 1884 in bedrijf is geweest.⁴⁶ Bij de fles VAL6-8-36 (cat.nr. 17) daarentegen kunnen de letters 'WF' die op de fles zijn geschilderd, zowel een aanduiding zijn voor de inhoud van de fles, voor de leverancier van deze inhoud of voor de fabrikant van de fles zelf (afb. 25).

Een veel minder duurzame techniek was het plakken van een papieren etiket op de pot of de fles, of het aanbrengen van een tekst op het perkamentpapier waarmee de pot werd afgesloten.⁴⁷ Omdat deze papieren etiketten en afdekvellen in de regel na korte tijd verdwijnen blijft het in deze gevallen vaak gissen waar de flessen en potten voor hebben gediend. Zo bevat het vondstcomplex een aantal kleine flessen (tussen 13,5 en 17,8 cm hoog) met een opvallende knik tussen de wand en de schouder en een stevige manchetrand (afb. 24) (VAL6-8-9, VAL6-8-10 en VAL6-8-39, cat.nrs. 11, 12 en 13). Mogelijk zijn deze flessen als inktfles gebruikt. Een aantal kleinere potjes met een uitstaande geknikte rand worden in de regel omschreven als zalfpot, maar kunnen ook zijn gebruikt als verpakking voor zogenaamd zwartsel, of voor bijvoorbeeld ansjovis (VAL6-8-14, VAL6-8-15 en VAL6-8-41, cat.nrs. 20, 21 en 22).

Roodbakkend aardewerk (r) N = 2066

Uit roodbakkend aardewerk zijn vooral borden, kommen, deksels, bloempotten en kachelpannen vervaardigd. Daarnaast in mindere mate ook bakpannen, komforen, lekschalen, vergieten, enkele kookpotten (grapen), een vuurtest en een beeldje. Het verschil in het aantal grapen (kookpotten op drie pootjes) (MAE 15) versus het aandeel kachelpannen (MAE 193) typeert de 19de eeuw waarin het fornuis en de gesloten kachel gemeengoed waren geworden. De kachelpan, een cilindrische kookpot met vlakke bodem, is rond 1800 ontstaan toen er steeds minder op een open vuur werd gekookt, en vaker gebruik werd gemaakt van een kachel of fornuis. In dat geval hoefde de kookpot niet meer op pootjes in het open vuur te staan, maar werd op een fornuis gezet.⁴⁸ De kachelpannen werden in Bergen op Zoom, Gouda, Oosterhout en Friesland geproduceerd en geleverd met een bijpassende geglazuurde deksel met een brede platte knop. Omgekeerd kon de deksel op de knop worden geplaatst en als schotel dienen.⁴⁹

Bijna 60% van de scherven roodbakkend aardewerk kon op basis van decor en/of model aan een specifieke productieplaats in Nederland worden toegewezen. In dit 19de-eeuwse complex zijn de productiecentra Friesland (N = 445 / 21%) en Gouda (N = 369 / 18%) sterk vertegenwoordigd. De eveneens klassieke productie centra Bergen op Zoom en Oosterhout moeten het met een veel minder groot aandeel doen (resp. N = 91 en N = 88, beiden 4%).

⁴⁶ Van der Meulen en Tousain 2017, 132-133.

⁴⁷ Zie Askey 1998 en Van der Meulen en Tousain 2017.

⁴⁸ Van der Meulen en Smeele 2012, 234.

⁴⁹ Groeneweg 1992, 161.

Witbakkend aardewerk (w) N=481

Gouda was vanouds een van de belangrijkste productieplaatsen van witbakkend aardewerk in Holland. Het productiecentrum kreeg vanaf de 17de eeuw flinke concurrentie uit Friesland. Beide centra begaven zich met gelijke objecten op dezelfde markt. Toch zijn in een aantal gevallen objecten op vorm en decoratie goed toe te wijzen aan een van beide centra.⁵⁰ Van de 481 scherven zijn 345 (71%) echter te klein voor een toewijzing, van de 73 herleidbare objecten blijkt 75% afkomstig uit Gouda. Naast Gouda en Friesland was het stroomgebied van de Main in de omgeving van Frankfurt vanaf ca. 1750 tot 1900 een belangrijke leverancier van kook- en bakgerei uit witbakkende klei. Dit zogenaamde Frankfurterwaar met een eigen vormentaal (vlakke bodem, geen pootjes, holle gedraaide stelen, lint oren) was immens populair en sterk concurrerend waardoor het vanaf de 19de eeuw werd geïmiteerd door Hollandse pottenbakkers in rode en witbakkende klei.⁵¹ De hierboven beschreven kachelpan is zo'n ontwerp dat snel aansloeg en lokaal werd geproduceerd. Het vondstcomplex bevat een tulbandvorm (VAL6-8-7, cat.nr. 23) van Frankfurterwaar. De binnenzijde met gesloten punt is met loodglazuur afgewerkt, de ongeglazuurde buitenzijde is beroet. De vorm heeft een opstaande rand, de sluitring, waarop een afzonderlijke (vuur)deksel geplaatst kon worden. Dergelijke modellen werden ook als tulbandpan aangeduid.⁵²

Faience (f), (N = 1) en Frans tinglazuur (fr), N = 1

Het vondstcomplex bevat slechts één scherv van een faience bord, een goede illustratie dat huishoudens in de 19de eeuw geen behoefte meer hadden aan faience serviesgoed, dat in vergelijking met het alom verkrijgbare industrieel vervaardigde producten ouderwets aan deed. De faience mosterdpot met opschrift 'Moutarde de Maille Vinaigrier-Distillateur fournisseur des premieres cours de l'Europe, Paris' komt uit Frankrijk en dateert uit de jaren 1860-1880. Antoine Maille begon in 1747 zijn mosterd en azijnproductie in Dijon, Frankrijk en werd door Louis XV benoemd tot hofleverancier. Het merk bestaat nog steeds.⁵³

Aziatisch porselein (p) N=44

Op drie objecten uit Japan na (een soyafles en twee vazen) is het Aziatisch porselein afkomstig uit China. Ongeveer de helft van de porselein vondsten dateert van vóór 1800. Het betreft een kom en een bord, enkele vazen, een lekschaal en een terrine uit overgangsporselein en uit de KangXi periode en kunnen worden beschouwd als overgeleverde decoratiestukken. In de 17de en begin 18de eeuw werd het populaire Chinese porselein in grote hoeveelheden via Amsterdam geïmporteerd. De decoraties op het Chinese porselein waren in die tijd een grote inspiratiebron voor de decorschilders van de Hollandse faience. Een van de vazen uit het complex is uit Imari porselein. Dit veel duurdere Japanse porselein, afkomstig uit de regio Arita, is vernoemd naar de havenplaats Imari vanwaar het vanaf het eind van de 17de eeuw mondjesmaat naar Holland werd geëxporteerd. Imari porselein is herkenbaar aan een decor van blauw dat onder het glazuur is aangebracht en van rood en goud dat in een tweede overgang werd gemoffeld op het glazuur. Deze stijl van decoreren werd ook in China in de KangXi periode overgenomen.⁵⁴

⁵⁰ Ostkamp 2017, 41.

⁵¹ Bartels 1999, 166-168.

⁵² Van der Meulen en Smeele 2012, 239-240.

⁵³ www.maillenetherlands.nl, geraadpleegd 14-02-2020.

⁵⁴ Kaneda 2003, 35 en 39.

Wel typisch 19de-eeuws is de Japanse soyafles. Deze werden tussen 1840-1860 in Japan gemaakt als verpakkingsmateriaal voor soja voor de Nederlandse markt. In Amsterdam zijn in een 19de-eeuwse archeologisch context eerder twee van dergelijke flessen met het opschrift 'JAPANSCH ZOYA' aangetroffen.⁵⁵

Glas (gl) N = 400

Het monster uit de afvalstort bevatte 400 scherven groen, kleurloos, bruin en opalineglas. Hieruit konden minimaal 121 objecten worden gedetermineerd, waarvan 61 flessen (vooral wijn- en medicijnflessen, maar ook enkele kelder- en kogelflessen), 33 olie-, gas- of petroleumlampen (kappen en reservoirs uit opalineglas), enkele drinkglazen, schalen en een inktpot. Kelderflessen zijn vierkante flessen die in een kist, de zogenaamde kelder, werden bewaard en vervoerd. Kogelflessen of 'codd-neck-bottles', werden in 1872 ontwikkeld door de Britse frisdrankproducent Hiram Codd. Door een ingenieus ontwerp van de flessenhals kon met een glazen knikker en een rubbering frisdrank of bronwater onder druk (met prik) gevuld en bewaard worden.⁵⁶ Het complex bevatte twee exemplaren uit smaragdgroen glas. Het ene exemplaar (VAL6-8-4, cat.nr.43) is gemerkt ' CODD'S PATENT 6 LONDON', het andere exemplaar (VAL6-8-5) met "Glashuttenwerk No. 4 Oldenburg Gl".

Een vierhoekig medicijn flesje met cilindrische hals (VAL6-8-33, cat.nr. 44) was voorzien van de tekst 'ROCHE'S EMBROCATION FOR THE HOOPING COUGH BY THE KING'S PATENT'. Dit flesje bevatte een hoestmiddel dat door de firma Edwards & Sons in Londen werd samengesteld uit sesamololie, kruidnagelolie, barnsteenolie en het plantaardig kleurmiddel Alkana extract.⁵⁷

Diversen

In de categorie bouwkeramiek bevat het complex 21 fragmenten (MAE 15) van wandtegels uit de periode 1650-1800, een paars geglazuurde nokvorst voor op een pannendak, drie fragmenten van marmeren plavuizen, een baksteen en een bouwornament uit natuursteen met vrijnsporen. Tussen het vele keramiek werd ook een patroonhuls van messing met een diameter van 2,1 cm (VAL6-8-26), een vijl en strijkboutzool van ijzer (VAL6-8-29 en VAL6-8-64) en een vleesloodje (VAL6-8-27) aangetroffen. Het vleesloodje, een waarborg voor de kwaliteit van consumptievlees, heeft een diameter van 2,4 cm en vertoont aan de voorzijde een gekroond wapen met klimmende leeuw en aan de keerzijde het opschrift 'R&A 498' (afb. 26).

Tussen het afval was ook een 1,2 cm hoge rubber band of elastiek (VAL6-8-30) en naast drie leren schoenen ook een rubber schoen of mogelijke klompsok, een soort binnenschoen voor een houten klomp, van het merk 'LE PHENIX'. De (binnen)schoen is met een lengte van 25 cm bestemd voor een persoon met schoenmaat 37,5 (VAL6-8-6)(afb. 25). Na de uitvinding van het vulkaniseren in 1838 door Charles Goodyear werd natuurrubber voor veel toepassingen bruikbaar.⁵⁸

⁵⁵ Opgraving Elandsstraat. Gawronski, Jayasena en Veerkamp 2012, 37.

⁵⁶ Codd-neck-bottle, wikipedia, geraadpleegd 14-02-2020.

⁵⁷ www.ensie.nl/betekenis/embrocation-roches, geraadpleegd 14-02-2020.

⁵⁸ wikipedia.org/wiki/Charles_Goodyear, geraadpleegd 13-02-2020.

26 Het vleesloodje (VAL6-8-27), de rubberband (VAL6-8-30) en de rubber schoen of klompsok (VAL6-8-6) afkomstig uit de afvalstort onder het plankier

4.2 Vondsten uit landwinning fase III

De landwinning S 54 (profiel 2, afb.15), te dateren tussen 1850 en 1875 (fase III), bevatte enkele scherven van een omvangrijke steengoed voorraadpot uit het Westerwald met een scherp ingekrast en kobaltblauw gekleurd decor (VAL6-31-#8, cat.nr. 5)(afb.27). Deze decoratietechniek, die afwijkt van het klassieke gebruik van kerfsnedeversiering en gedetailleerde appliques, kwam eind 18de eeuw op onder invloed van de concurrentie van het Engelse industriële ceramiek. Om kosten te drukken ging men in het Westerwald gebruik maken van eenvoudige stempels en de kras- en snijtechniek. Bij de laatste techniek, die tot in het derde kwart van de 19de eeuw werd toegepast, werd met een pen in de leerharde klei een afbeelding gesneden die vervolgens werd opgevuld met kobaltblauw dat tijdens het bakken binnen de lijnen bleef. Hiermee kon een strak ogende en rijk gedetailleerde decoratie worden verwezenlijkt. Voorraadpotten waren door het grote oppervlak uitermate geschikt voor decoratie met deze techniek, waarbij vooral dieren en bloemranken het onderwerp waren.

Naast het hert als symbool voor Christus werden dieren gekozen die symbool stonden voor deugden. Vogels als haan, duif, kraai en kraanvogel, paard, varken en ook de leeuw, die symbool stond voor kracht en moed, werden veelvuldig gebruikt als motief. Het idee was dat met aantrekkelijke decoraties het hoofd kon worden geboden aan de concurrentie van de industriële ceramiek. Uiteindelijk was ook deze techniek te kostbaar en werd in de tweede helft van de 19de eeuw steeds vaker overgestapt op louter geschilderde decors. De rijkversierde potten met ingesneden decor komen dan ook aanzienlijk minder vaak voor dan beschilderde exemplaren.⁵⁹

⁵⁹ Van der Meulen en Tousain 2017, 38-57.

27 De scherven uit de landwinning S 54 (VAL6-31#8) zijn waarschijnlijk afkomstig van een pot met een staande leeuw als decoratie, rechts een compleet exemplaar met een voorbeeld van een dergelijke voorstelling (particuliere collectie)

Japans porselein uit Arita

Een bijzondere vondst in de 19de-eeuwse landwinning S 54 is een scherv van een bord uit Japans porselein met het monogram van de VOC (VAL6-31-3, cat.nr. 7,1670-1720)(afb. 28). Vanaf het eind van de jaren vijftig van de 17de eeuw bestelde de VOC dergelijke borden in Arita, destijds het hart van de porselein productie in Japan. De faience borden, die dagelijks gebruikt werden op de Hollandse handelspost Deshima, hebben model gestaan voor de decorschilders. De Japanse borden waren niet bestemd voor de handelswaar maar voor gebruik door officieren en de hogere bestuurders op schepen en in de overzeese vestigingen van de compagnie. Mondjesmaat zullen er exemplaren in het thuisland terecht zijn gekomen, dergelijke borden zijn als bodemvondst dan ook bijzonder zeldzaam. In Amsterdam zijn er twee parallellen bekend uit beerputten op de Hoogte Kadijk en de Haarlemmerdijk, beide adressen gelegen in de nabijheid van de Amsterdamse Haven.⁶⁰

28 Scherv van een bord van Japans porselein uit Arita met het monogram van de VOC (VAL6-31-3) uit landwinning S 54 en een compleet exemplaar (particuliere collectie)

⁶⁰ Ostkamp 2020, 57-58.

Mineraal waterflessen

Naast scherven van steengoed mineraalwaterflessen bevatte de landwinning S 54 ook enkele (vrijwel) complete exemplaren (afb. 29). Het handelsmerk op de fles VAL6-32-1 (cat.nr. 2) bestaat uit de tekst ROISDORF bei COELN dat in een cirkel om het wapen van Salm-Salm staat met daaronder de tekst RHEIN-PREUSSEN. Het plaatsje Roisdorf was reeds in de Romeinse tijd al een bekend kuuroord. Het was de bronnenpachter Johann Gerhard van Carnao die na de vrede van Lunéville in 1801, waarbij de Rijn werd aangewezen als de natuurlijke grens tussen het heilige Romeinse Rijk en Frankrijk waardoor Roisdorf in Frans gebied kwam te liggen, het toenmalige handelsmerk veranderde in Roisdorf bei Coeln en RHEIN-PREUSSEN eronder liet stempelen.⁶¹

29 Drie mineraalwaterflessen uit de 19de-eeuwse landwinning S 54 van fase III

De fles VAL6-31-1 (cat.nr. 1) is gemerkt met de staande gekroonde leeuw van het hertogdom Nassau binnen het randmerk FACHINGEN. Onder dit merk zijn een letter 'A' en de cijfers 1 en 8 op de fles aangebracht. Deze inscripties verwijzen naar de fabrikant en/of leverancier van de fles. Het bronwater uit Fachingen aan de Lahn behoorde tot het meest gewaardeerde water uit Duitsland. Ook deze bron was in de Romeinse tijd al bekend maar raakte in vergetelheid. Toen de bron in 1745 bij toeval werd herontdekt werd deze vanaf 1746 door het hertogdom commercieel geëxploiteerd. In eerste instantie niet succesvol omdat het water in slechte kruiken werd verkocht waardoor het snel bedierf. In 1788 stapte August Pelgrim over op het gebruik van andere steengoedflessen en liet deze voorzien van de leeuw van Nassau en het opschrift Fachinger mineral wasser.⁶² Fles VAL6-23-1 (cat.nr. 3) is een bitterwaterfles met het handelsmerk FURSTLICH LOBKOWITZ SAIDSCHITZER. Het vorstenhuis Lobkowitz bezat in de buurt van de plaats Sidschitz in Bohemen, (het hedendaagse Zaječice in Tsjechië) enkele mineraalwaterbronnen die vanaf 1781 werden geëxploiteerd.⁶³ Het bittere water wordt tegenwoordig nog steeds als heilzaam vocht verkocht.

⁶¹ <https://de.wikipedia.org/wiki/Roisdorf>, geraadpleegd 11-2-2020.

⁶² www.etymologiebank.nl/trefwoord/fachingerwater. Geraadpleegd 26-2-2020.

⁶³ www.SaidschitzerBitterwasser. Geraadpleegd 26-2-2020.

4.3 Vondsten uit landwinning fase V

Vuurvaste steen COWEN

De vuurvaste steen met de in gestempelde merknaam 'COWEN' (VAL6-22-1, afb. 30) uit de zand en sintelvulling van fase V (S 45, zie profiel 2) was vervaardigd door de firma Joseph Cowen and Co. Deze fabriek in Blaydon-on-Tyne (Noord Engeland) was tussen 1823 en 1904 in bedrijf en won in 1851 en 1862 prestigieuze prijzen op de wereldtentoonstellingen in Londen vanwege de uitzonderlijke kwaliteit van hun 'fire-bricks'.⁶⁴ Deze vuurvaste stenen werden gebakken uit klei dat was vermengd met gemalen gebrande klei dat vanwege een hoge concentratie aluminium- en siliciumoxide een hoog smeltpunt had. Door de toevoeging van deze grof gemalen 'chamotte' aan de baksteenklei kregen de stenen ook een open structuur, waarmee ze niet alleen bestand waren tegen hoge temperaturen maar ook tegen temperatuurwisselingen en daarmee uitermate geschikt voor vuurvast metselwerk.⁶⁵

30 De 19de-eeuwse vuurvaste steen van het merk COWEN (VAL6-22-1) uit de landwinning S 45 en twee parallellen afkomstig van de vindplaatsen KAT en KAT2 op het eiland Kattenburg (PICCARDT = KAT2-8-1 en CUMBERNAULD = KAT-4-1)

In Amsterdamse archeologische context zijn enkele parallellen van dit soort handgevormde vuurvaste bakstenen bekend. In een smidse langs de Hartjesgang, een steeg iets verderop aan de Valkenburgerstraat, waren in de ronde vuurplaats dezelfde taps toelopende bakstenen met de merknaam 'COWEN' verwerkt.⁶⁶ Een andere locatie waar vuurvaste steen als bouw materiaal werd toegepast was de 19de-eeuwse Rijkswerf op het eiland Kattenburg. Op dit complex waren dergelijke stenen verwerkt in een oven en een galvaniseerinrichting. De stenen waren gestempeld met de merknamen 'PICCARDT' en 'CUMBERNAULD' (afb. 29). Met de stenen gemerkt 'PICCARDT' was een ovenvloer aangelegd. Deze stenen waren in 1873 aan de Marine geleverd door Geertruida Piccardt uit Delft.⁶⁷ Zij was de dochter van Hendricus Piccardt, bij leven de eigenaar van de plateelfabriek De Porceleyne Fles in Delft. In 1849 nam zij de fabriek over en besloot kort daarop om het noodlijdende bedrijf, er was veel concurrentie van producenten uit Engeland en Limburg (Petrus Regout), over te nemen met de productie van andersoortige keramische producten waaronder vuurvaste stenen.⁶⁸

⁶⁴ www.scottishbrickhistory.co.uk/. Geraadpleegd 13-2-2020.

⁶⁵ Haslinghuis Janse 2001, 120, Turner 1889, 167..

⁶⁶ Vindplaats VAL4, Valkenburgerstraat 130-146. Gawronski en Jayasena 2016, 42.

⁶⁷ Veerkamp 2000, 52-53.

⁶⁸ Bogaers 1992, 16. De vuurvaste stenen zijn bijna honderd jaar lang een belangrijk onderdeel van de productie van de Porceleyne Fles gebleven, in de jaren zestig van de vorige eeuw is deze productie overgegaan in handen van Gouda Vuurvast. Mededeling Jessica van Erkel, Koninklijke Porceleyne Fles te Delft d.d. 14-02-2020.

De stenen van het merk 'CUMBERNAULD' zijn door de Glenboig Union Fireclay Co.Ltd in het Schotse Cumbernauld bij Glasgow geproduceerd uit lokale klei (fire-clay).⁶⁹ De stenen werden op de Rijkswerf toegepast in de stookgangen van de galvaniseerinrichting uit 1874.⁷⁰

De kettingen uit fase V

31 De eindschakel (VAL6-34-1) was groter dan de andere open schakels, de lus rond de paal S 17 was gevormd met een harp, de andere kettingen hadden schakels met een middenstuk (VAL6-35 en VAL6-36)

Er waren drie soorten gesmede kettingen gebruikt bij de constructie van het verankeringsstelsel van de kade uit ca. 1900. De ketting om paal S 17 in WP 1 (VAL6-34-1) was ca. 11 m lang en samengesteld uit open schakels van 11 x 7,4 cm, de eindschakel was iets groter: 12 x 7,5 cm. De lus om de paal was met een harp gesloten (afb. 31 a + b). De andere kettingen waren samengesteld uit schakels van 13,5 x 7,7 cm (VAL6-36-1) en schakels van 11 x 9 cm (VAL6-35-1), beiden met een tussenstuk (afb. 31c en d). De kettingen met de grote schakels waren maximaal 9,5 m lang, die met de kleine schakels maximaal 6 m lang.

⁶⁹ Turner 1899, 167.

⁷⁰ Veerkamp 2000, 57.

5 Synthese en conclusies

5.1 Historische en archeologische achtergronden

Ter hoogte van het plangebied Valkenburgerstraat 14-16 werd voor de bouw van een hotel een kelder ontgraven (vindplaats VAL6). Een projectie van de grens van het oorspronkelijke, in 1594 uitgegeven, kavel (oerkavel) op het plangebied wijst uit dat deze ontgraving ter hoogte van de voormalige Uilenburgergracht tussen de oorspronkelijke oever en de huidige kade plaats vond. Het onderzoek ter hoogte van vindplaats VAL6, uitgevoerd in oktober 2016, richtte zich dan ook op het documenteren van opeenvolgende beschoeiingen, landwinningen en eventuele hellingen in een zone gelegen tussen deze 17de-eeuwse oever – op 36 m uit de huidige rooilijn – en de laat-19de-eeuwse kade. Met het archeologisch onderzoek konden enkele lacunes in de historisch cartografische kennis worden ingevuld. Daarnaast werd inzicht verkregen in de manier waarop de opeenvolgende landwinningen hebben plaatsgevonden en werd een niet eerder archeologisch gedocumenteerde beschoeiingstechniek aangetroffen. Tot slot leverde een omvangrijke afvalstort een verrassende inkijk in de verwerking van afval in het laat 19de-eeuwse Amsterdam.

De Valkenburgerstraat is gelegen op het eiland Marken, dat samen met de eilanden Uilenburg en Rapenburg eind 16de eeuw aan de oostzijde van de stad werd aangelegd voor de vestiging van sloopstimmerwerven. Na de aanleg van Marken werd het eiland opgedeeld in afzonderlijke kavels die in 1594 werden geveild. Deze oerkavels varieerden in breedte tussen de 85 en 88 Amsterdamse voet (24 en 25 m). De lengte van de kavels liep vanaf het westen naar het oosten op van 100 tot 128 voet (28,3 tot 36,2 m). Rond 1660 verplaatsten de scheepsbouw-activiteiten zich naar de nieuw aangelegde haveneilanden Kattenburg, Wittenburg en Oostenburg in het IJ. In het kielzog van deze ontwikkeling werden de percelen op Marken vanaf de tweede helft van de 17de eeuw gaandeweg opnieuw ingericht met (steeg)woningen, pakhuizen en bedrijfsgebouwen. Volgens een kaart van Cornelis Danckertsz. de Rij (afb. 3) waren de oorspronkelijke oerkavels op het westelijk deel van Marken in 1659 al opgesplitst in smallere percelen. Meestal was een kavel in tweeën gesplitst, in een aantal gevallen was een half kavel nogmaals opgedeeld. Een plattegrond van Jacob Bosch uit 1700 (afb. 4) toont aan dat dit zogeheten smaldelen zich in de tweede helft van de 17de eeuw verder heeft voortgezet. Uitzondering hierop vormden de vijf kavels aan de oostzijde van Marken die in 1700 nog hun oorspronkelijke breedte hadden. Het plangebied Valkenburgerstraat 14-16 ligt ter hoogte van een van deze vijf oerkavels.

Voor het plangebied Valkenburgerstraat 14-16 bestond een hoge archeologische verwachting gebaseerd op historisch-cartografische gegevens en de uitkomsten van eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek op vijf vindplaatsen langs de Valkenburgerstraat.⁷¹ Een van de bevindingen uit het onderzoek ter hoogte van deze vindplaatsen is dat alle afzonderlijke percelen, die waren ontstaan na het opdelen van de oerkavels, gaandeweg door landwinningen in de Uilenburgergracht waren verlengd. Het moment waarop en de variatie in de uitvoering en het materiaal waarmee deze landwinningen werden verwezenlijkt wijzen op een individuele aanpak door de eigenaar/gebruiker van deze percelen. Deze perceelsgewijze landwinningen, waar geen stedelijk inrichtingsplan aan ten grondslag lag, werden tot ver in de 19de eeuw gefaseerd

⁷¹ Vindplaatsen VAL (1996), VAL1 (2001), VAL2 (2003 en 2004), VAL4 (2011 en 2012) en VAL5 (2016).

uitgevoerd. Pas rond 1890 werd de oeverbegrenzing van Marken van stadswege rechtgetrokken en met de huidige kade op haar plaats gefixeerd.

5.2 Fasering landwinningen

Zo ook ter hoogte van vindplaats VAL6. Het beschikbare kaartmateriaal laat zien dat het oorspronkelijke kavel in de periode tussen 1700 en 1832 niet alleen was verlengd maar ook was opgesplitst in een smal en een ca. twee keer zo breed perceel. Voor de tussenliggende periode ontbreken kaarten die gedetailleerd genoeg zijn om deze topografische verandering te kunnen volgen. Het archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat de opsplitsing al kort na 1700 moet hebben plaatsgevonden en dat de verlenging van beide percelen gefaseerd is verlopen.

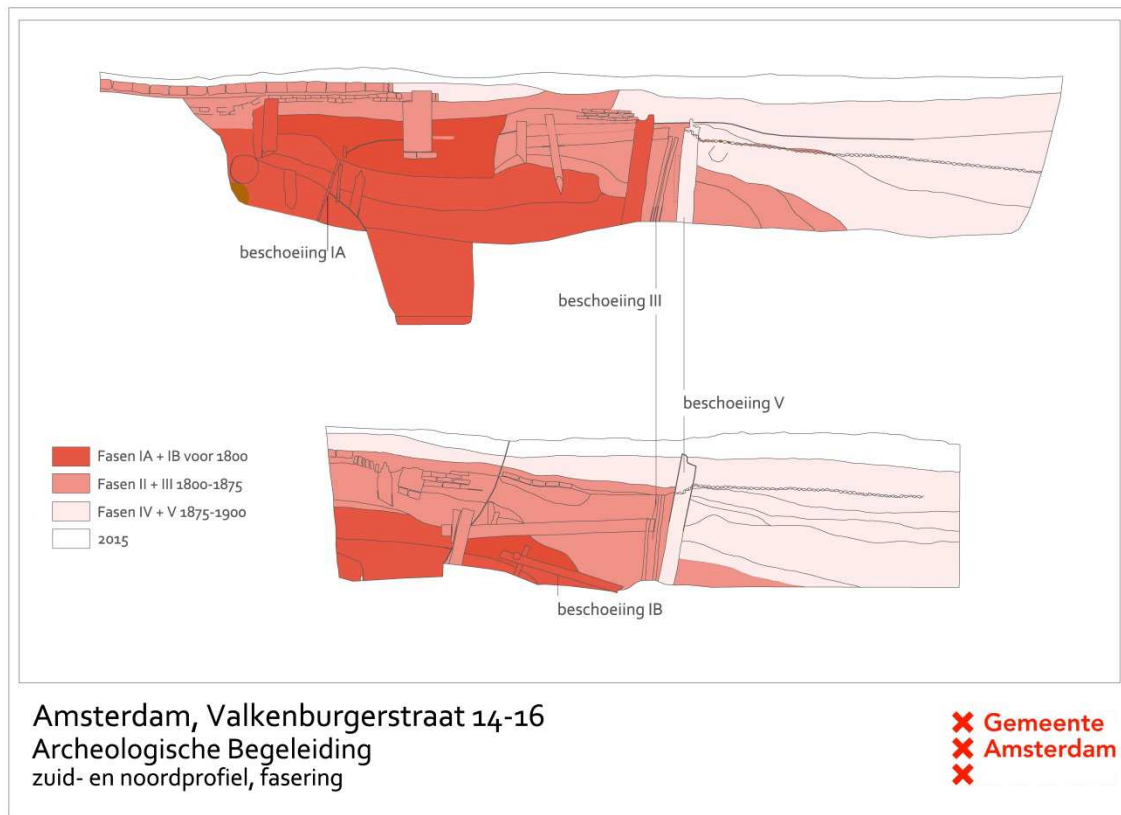
Van de vroegste fase(n) van oeverbegrenzing zijn geen directe sporen aangetroffen. Een indirecte aanwijzing voor de aanwezigheid van de oudste beschoeiing(en) is de vermelding van de civieltechnisch uitvoerder dat tijdens het plaatsen van de damwand aan de zuidzijde van de bouwput veel constructiehout uit de ondergrond moest worden verwijderd. Gezien de locatie, een zone tussen ca. 36 en 38 m vanaf de rooilijn, waren dit waarschijnlijk restanten van de vroegste oeverbegrenzing(en) van dit oerkavel.

Gedurende de eerste helft van de 18de eeuw werd de oostzijde van het oerkavel verlengd met een landwinning in de gracht voorzien van een oost-west beschoeiing met trekankers. Deze beschoeiing was gekoppeld aan een noord-zuid gerichte beschoeiing die de westelijke begrenzing van de landwinning vormde (fase IA, afb. 9). De aanwezigheid van deze laatste beschoeiing geeft aan dat op dat moment de gracht ter hoogte van het westelijk deel van het oerkavel minder ver was aangeland. Waarschijnlijk werd hier de oeverbegrenzing gevormd door enkele gestapelde mastfragmenten die ca. 3 meter terug waren aangetroffen.

Vóór 1750 werd aan de oostzijde de oost-west beschoeiing met trekankers vernieuwd, waarbij gelijktijdig ca. 1 m werd aangeland. Ook deze landwinning werd aan de westkant begrensd met een beschoeiing. In dezelfde periode werd aan de westzijde op ca. 1 m voor de gestapelde mastfragmenten een beschoeiing aangelegd (fase IB, afb. 9). Het verschil in uitvoering en locatie van de diverse oeverbegrenzingsen is een aanwijzing voor het op dat moment bestaan van twee percelen op het oerkavel, namelijk een breed perceel aan de oostzijde en een smal perceel aan de westzijde.

Eind 18de eeuw werd het smalle perceel met een extra landwinning van ca. 3,5 m tot op dezelfde lengte als het brede perceel gebracht. Rond die tijd verrees ook de eerste bebouwing achter op de percelen langs de Uilenburgergracht. Het is deze situatie met een breed en een smal perceel, van gelijke lengte, die we terugvinden op het kadastrale minuutplan van 1832 (fase II, afb. 10). Ter hoogte van de perceelgrens loopt een gang vanaf de Valkenburgerstraat tot aan de Uilenburgergracht.

De volgende vernieuwing van de oostwest beschoeiing (1850-1875) vond plaats over de totale breedte van beide percelen, die op dat moment waarschijnlijk weer waren samengevoegd en in het bezit van één eigenaar/gebruiker. Ook deze beschoeiing werd op zijn plaats gehouden door een nieuwe serie trekankers en ook nu werd bij de vernieuwing nauwelijks extra land gewonnen op de gracht. Deze situatie zien we terug op kaart S uit de buurtatlas Loman 1876 (afb.

Afb. 32 Profielen 1 en 2 (gespiegeld) met fasering van de landwinningen (vergelijk afb. 15)

5b) waarop de twee percelen aan de grachtzijde zijn samengevoegd tot Valkenburgerstraat 16 (fase III, afb. 10). Vervolgens werd aan de westzijde van het samengevoegde perceel een amper vier m brede hellingconstructie vanaf de kade over de beschoeiing heen in de gracht aangebracht (fase IV, afb. 14). De helling, mogelijk bedoeld voor het te water laten en ophalen van sloepen of kleine schuiten, lag op een talud van sintels, klei en stedelijk afval dat in de gracht voor de beschoeiing was gestort. Dendrochronologisch onderzoek wees uit dat de constructie in of kort na 1881 was aangelegd.

De laatste fase van landwinning, met 9,5 m tevens de meest omvangrijke, vond plaats rond 1900 toen van stadswege de huidige walmuur werd aangelegd (fase V, afb. 14). Deze situatie is zichtbaar op de kaart S uit de Atlas Loman Extra (1892-1903) (afb. 5c).

Voor het zekeren van deze oeverbegrenzing werden geen klassieke trekankers gebruikt zoals bij de eerdere landwinningen het geval was. In plaats daarvan was een systeem aangelegd waarbij de walmuur met stangen werd gezekerd aan palen die onderling met kettingen waren verbonden. De landwinning zelf was voor een belangrijk deel opgevuld met sintels, zand en klei.

Na de aanleg van de stenen walmuur verscheen op het achterterrein bebouwing. Deze bebouwing was niet zwaar uitgevoerd want de betonvloer was niet onderheid maar gestort op een bestrating van klassieke trottoirtegels (fase VI, afb. 17). Het ontbreken van heipalen verklaarde de sterke mate waarin het gebouw was verzakt richting de gracht. Op foto's uit de twintigste eeuw is op het achterterrein een overkapping zichtbaar van een lichtgewicht Romneyloods (o.a. afb. 6)

5.3 Afvalscheiding voor verharding?

Het bouwjaar van de hellingconstructie kort na 1881 vormt de sluitdatum van het vondstcomplex VAL6-8 dat afkomstig is uit de afvalstort in het talud onder de helling. Het zeven van een monster van 1 m³ uit deze de stort leverde 7301 vondsten op. De afvalstort bevatte hoofdzakelijk keramiëscherven (N = 6866 / 94%) en enkele glasvondsten (N=362 / 5 %). Rookpijpen, leer-, hout – en metaalvondsten waren nauwelijks aanwezig (minder dan 1%) en organisch materiaal, als zaden en pitten, botresten en schelpen, ontbrak volledig. Om inzicht te krijgen in de samenstelling en de aard van de afvalstort is de keramiek, het omvangrijkste deel van de stort, op drie manieren gekwantificeerd. Naast tellen van het aantal scherven (N) en het bepalen van het Minimum Aantal Exemplaren (MAE) werd ook de EVE *Estimated Vessel Equivalents* van de randscherven berekend.

De helft van de keramiek (N = 3181 / 51%) was afkomstig uit industriële massaproductie, waarvan het overgrote deel (N = 3094 / 97%) was geproduceerd in de Sphinxfabriek van Petrus Regout uit Maastricht . Op basis van aanwezige beeldmerken konden enkele producten van deze fabriek worden gedateerd in de periode 1878 - 1879 en zelfs in 1881. Een kom van hotelporselein van het Hotel Krasnapolsky kon op basis van het decor worden gedateerd vóór 1883. Daarnaast bevatte het complex ook noviteiten als glazen codd-neck bottles (octrooi 1872) en geperste steengoed flessen (geïntroduceerd in 1879). Ook de vondsten uit de andere bakselsoorten in dit complex dateren voornamelijk uit de (tweede helft van de) 19de eeuw. Het materiaal dat kort na 1881 werd gestort was dus recent afval; enkele objecten waren immers maar een (paar) jaar oud toen ze secundair werden gebruikt als vulling in het talud onder de helling.

Op basis van de EVE kon worden vastgesteld dat de keramiek een compleetheid had van 51% en een breukfactor van 1,9. Beide waarden wijzen op een primaire afvalcontext, waarbij aan de vulling van een geleegde beerput kan worden gedacht. Het karakter van de afvalstort, het ontbreken van organisch materiaal en de eenzijdige samenstelling van hoofdzakelijk keramiek en in veel geringere mate glas, wijst echter uit dat dit niet aannemelijk is.

Vanwege het karakter van een primaire stort in combinatie met de constatering dat hier sprake is van recent afval lijkt het er sterk op dat vuilnis in de directe omgeving is ingezameld en eerst is gescheiden, waarbij vooral de keramiek(scherven) zijn geselecteerd, voordat het als verharding in het talud onder de helling is gestort.

6 Literatuur

Askey, D., *Stoneware bottles 1500 to 1949*. South Yorkshire 1998.

Barker, D., *Staffordshire pottery training notes*. 2003 (niet gepubliceerd).

Bartels, M., *Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*. Zwolle /Amersfoort 1999.

Bogaers, M. R., *Drukdecors op Maastrichts aardewerk 1850-1900*, Lochem 1992.

Bontemantel, H., 'De regeering van Amsterdam soo in 't civiel als crimineel en militaire' (1653 – 1672), tweede deel, 1897, 32 bijlage XII.

Bot, P., *Vademecum historische bouwmaterialen, installaties en infrastructuur*. Alphen aan de Maas 2009.

Clevis, H., *Opgeruimd staat netjes. Keukengoed en tafelgerei van een bouwhuis van de Kranenburg (1840-1865)*, Zwolle 2007.

Duco, D.H., *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*. Amsterdam 2003.

Fremery, W.H.M. De, 'De opkomst der Amsterdamse haven', *Amstelodamum* 22 (1925), 23-110.

Gawronski, J., R. Jayasena, *Ophogingen en bedrijfsafval VOC-werf. Archeologische Begeleiding Oostenburg kavel 5, Amsterdam (2009)* (BMA AAR 58) Amsterdam 2011.

Gawronski, J., R. Jayasena, *Van buitenpolder tot Uilenburg. Archeologische opgraving Oudeschans 5-11, Amsterdam (2008)* (BMA AAR 59) Amsterdam 2011.

Gawronski, J. en R. Jayasena, *Het eiland Marken in Amsterdam: veranderingen in de stad 1592-1930. Archeologische Opgraving Valkenburgerstraat 130-146, Amsterdam (2011-2012)*. (MenA AAR 90), Amsterdam 2016.

Gawronski, J. en R. Jayasena, *Ons' Lieve Heer op Solder. Archeologisch onderzoek Oudezijds Voorburgwal 38-40, Amsterdam (2013-2014)*. (MenA AAR 100), Amsterdam 2017.

Gawronski, J. en J. Veerkamp, *De pottenbakkerij aan de Overtoom. Archeologische Begeleiding Schoolstraat 5-19, Amsterdam (2012)*. (BMA AAR 79), Amsterdam 2014.

Groeneweg, G., *Bergen op Zooms aardewerk. Vormgeving en decoratie van gebruiks aardewerk gedurende 600 jaar pottenbakkersnijverheid in Bergen op Zoom*. Waalre 1992.

Haslinghuis, E.J. en H. Janse, *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*. Leiden 2001.

Jayasena, R., *Graaf- en modderwerk. Een archeologische stadsgeschiedenis van Amsterdam*. Utrecht 2020.

Jayasena, R., T. Terhorst en J. Maas, *Gangen, woningen en landwinning aan de oever van de Uilenburgergracht. Archeologische Opgraving Valkenburgerstraat 72-106, Amsterdam (2016) (MenA AAR 112)*, Amsterdam 2020.

Kaneda, A, *Japanese porcelain in a Dutch archaeological context. An archaeological study of Hizen porcelain from the cesspits of Amsterdam, Alkmaar, Delft and 's Hertogenbosch*. Masterscriptie, Universiteit van Amsterdam, Faculteit Geesteswetenschappen, Amsterdams Archeologisch Centrum (AAC), Amsterdam 2003.

Klose, J., *Identifying Ceramics. An introduction to the analysis and interpretation of ceramics excavated from 17th to 20th century archaeological sites and shipwrecks in the south-western Cape* (HARG Handbook number 1). Cape Town 2007.

Meulen, van der A. en P. Smeele, *De pottenbakkers van Gouda 1570-1940 en hun betekenis voor de geschiedenis van de Nederlandse keramiek*. Leiden 2012.

Meulen, van der A. en R. Tousain, 'Voor de Nederlandse markt. Duits steengoed uit het Westerwald en van elders 1800-1900', *Vormen uit Vuur. Mededelingenblad Nederlandse vereniging van vrienden van keramiek en glas* 234, (2017).

Nienhaus, H., 'Mineraalwaterkruiken van grès met zoutglazuur en de daarop voorkomende bronmerken', *Antiek* 14 (1980), 567-583.

Nienhaus, H., 'Mineraalwaterkruiken en hun bronmerken', *Antiek* 19 (1985), 357-369.

Nierop, L. van, 'Bijdragen tot de geschiedenis van de Amsterdamse scheepsbouw', *Amstelodamum* 48 (1956), 28-42.

Orton, C., P. Tyers, A. Vince, *Pottery in Archaeology*. Cambridge 1993.

Ostkamp, S., 'Beerput in 't Catgen: keramiek', in: J. Gawronski en R. Jayasena, *Ons' Lieve Heer op Solder. Archeologisch onderzoek Oudezijds Voorburgwal 38-40, Amsterdam (2013-2014)*. (MenA AAR 100) Amsterdam 2017, 36-89.

Ostkamp, S., 'Majolica zelfpotten uit maritieme contexten', *Vormen uit vuur. Mededelingenblad Nederlandse vereniging van vrienden van keramiek en glas*, 241 (2019), 50-65.

Polling, A., *Maastrichtse keramiek. Merken en dateringen*, Lochem 1997.

Turner, J., 'Brickmaking in the land of Scots', *Brick and Clay Record* 11 (1899), 166-168.

Veerkamp, J.A.G., 'Kattenburg. Van bolwerk tot marine-etablissement. Archeologisch bodemonderzoek op het Marineterrein', *Jaarboek Amstelodamum* 92 (2000), 38-60.

Veerkamp, J. 'De rafelranden van Marken', in V. van Rossem, G. van Tussenbroek, J. Veerkamp (red), *Amsterdam Monumenten & Archeologie Jaarboek 8*, Amsterdam 2009, 90-103.

Vliet, J. van der, 'Tussen wal en schip. De Amsterdamse Lastage in de zestiende eeuw', *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis* 25 (2006), 23-32.

Wittop Koning, D.A., 'Bitterwaterkruiken', *Antiek* 13 (1978), 45-47.

Bijlage 1 Sporen

Sp	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	0,35 m -	0,48 m -	baksteen vloer bruin/oranje 25 x 12 x 5,5 cm, zelfde niveau als sintellaag S 22	bestrating	VAL6-4	1800-1850
2	0,48 m -	0,64 m -	mortellaag, onder S 1 en op S 3	vlijlaag	VAL6-3	1800-1850
3	0,48 m -	0,70 m -	dubbele laag van halve bakstenen op z'n plat (4/4,5 cm dik) sluit aan op vertanding oostzijde s 4, over S 26 en op S 21	vloer		1800-1850
4	0,45 m -	1,20 m -	metselwerk met rollaag als top, steens wordt anderhalfsteens thv vloer S 3, bs oranje/bruin 23 x 11 x 4,5 cm, grenen LH 44 x 7 cm, kespen en 1,6 m lange gekantrechte palen	muur		1800-1850
5	0,84 m -	1,16 m -	grenenhouten bekisting uit planken van 3 cm dik en 19 cm breed, met messing en groef, vormt rechthoekige bak	plankierbegrenzing		1881-1890
6	0,75 m -		grenenhouten balk (130 x 26 x 14 cm) ligt op S 5, wrsch secundair			1875-1900
7	0,60 m -	1,34 m -	drie grenen houten palen op rij, afgerond rechthoekig 36/40 x 20/26 cm, middelste paal afgezaagd en afgedekt door plankier S 15, vergelijk S 59	fundering?	VAL6-18 VAL6-19 VAL6-20	1752-1775
8	0,73 m -		donkergrijs/bruin humeus zand, weerszijden muur S 4 (= wrsch S 13)	insteekvulling	VAL6-2	1800-1900
9	1,02 m -		lichtgrijs zand, begrensd door bak S 5, op cementbeton S 14, op S 13	ophoging		1875-1900
10	0,70 m -	1,26 m -	3 balken (200 x 18 x 6,5 cm, deels in en op het cementbeton S 14, dwars op plankier S 15	plankier	VAL6-12 VAL6-13	1881-1890
11	1,03 m -		palen (ø 20 cm) hart-hart 90 cm, schot van rechtopstaande planken 28 x 3,5 cm met daarop een balk (16 x 10 cm)	beschoeiing, fase V		1875-1900
12			baggerslib voor beschoeiing S 11	grachtvulling	VAL6-5	1875-1900
13			donkergrijze humeuze klei (= S 8), deels afgedekt door S 9, bevat veel puin en keramiek, onder S 21 en S 23, insteekvulling S 4?	insteekvulling	VAL6-6 VAL6-7	1750-1825
14	1,08 m -	1,30 m -	beton op S 15, vormt een holle goot, deels afgedekt door S 9, op en rond het hout S 10	glijgoot, fase IV		1881-1890
15	1,01 m -	1,70 m -	grenen houten planken (16 breed), 4 naast elkaar met dwars planken en S 10, totale lengte 5,40 en 1,60 m breed, op afschot	plankier, fase IV	VAL6-14 VAL6-15 VAL6-16	1881-1890
16	0,88 m -	2,20 m -	humeuse donkergrijs zandige klei onder S 15 en S 24, bevat sintels en puin en veel keramiekafval, loopt af richting gracht	landwinning	VAL6-8	1875-1900
17	1,06 m -		twee palen (ø 18 en 26 cm) binnen S 5, door beton S 14, omgeven door ketting met open schakel, als S 77 en S 78	beschoeiing, fase V	VAL6-34	1700-1750
18	0,50 m -		grenen houten paal (36 x 24)	beschoeiing, fase IA		1700-1750
19			grijsbruin zand, schelpjes en puin ten oosten van S 20, onder S 13, op S 31. Mogelijk = S 32, doorsneden door S 4 en S 13	ophoging		1700-1750
20	1,10 m -	2,20 m -	planken en paaltjes, 3 cm dik hout, scheiding tussen S 19 en 31 en S 33 en 27=28	beschoeiing		1700-1750

21	0,56 m -	0,70 m -	grijs zand met veel puin en mortel, onder S 3, op S 13	ophoging		1800-1850
22	0,36 m -	0,56 m -	sintels, over S 4	ophoging	VAL6-1	1875-1900
23	0,56 m -	0,75 m -	gevekt licht grijs zand, ten westen van S 4, gaat over trekanker S 25 heen, gaat over in S 24	ophoging		1875-1900
24	0,60 m -	2,50 m -	sintelpakket over plankier (S 14 15) en stort S 16 gelijk met kettingen	aanplemping fase V		1875-1900
25	1,00 m -	1,16 m -	gekantrecht eikenhout 15 x 15 cm met dwarshout 16 x 16 cm, lengte 2,03 m, als S 29	trekanker fase III	VAL6-10 VAL6-11	1850-1875
26	0,52 m -		grenen palen op een rij N/Z, onder S 1, 2 en 3	borg balken S 30?		1600-1750
27	1,70 m -	3,35 m -	(=28) bruin veen met veel houtsnippers en wat puin, dieper wordt het kleiiger richting S 34	afval werkzaamheden walkant	VAL6-9	1600-1800
28	1,70 m -	3,35 m -	(=27) bruin veen met veel houtsnippers en wat puin	aanplemping	VAL6-17	1600-1750
29	1,00 m -	1,20 m -	gekantrecht hout in profiel, vergelijk S 25	trekanker fase III		1850-1875
30	1,28 m -	1,96 m -	grenenhouten mast, 2 fragmenten van 4 m lengte op elkaar ø 30-32 cm, tussen palen S 26 en S 59 in	oeverversterking		1600-1750
31	1,25 m -	1,70 m -	lichtgrijs zand met puin, tussen S 30 en S 20	landwinning		1700-1750
32	1,24 m -	2,80 m -	grijsbruin zand met tegel en dakpanfragmenten, mogelijk = S 19, tot S 85	landwinning		1700-1800
33	1,30 m -	2,00 m -	grijsgroen gelaagd zand met humeus materiaal op S 27/28, sluit aan op S 20 en S 85	aanplemping		1700-1800
34	3,35 m -	3,50 m -	klei met takjes, onder S 27/28	grachtbodem		
35	1,60 m -	2,20 m -	donkergrijs zand met wat puin, ten westen van S 85	ophoging		1850-1900
36	1,40 m -	2,20 m -	grijs/lichtgrijs zand, ten westen van S 85	ophoging		1850-1900
37	1,70 m -	2,20 m -	donkergrijs zand met sintels, ten westen van S 85	ophoging		1850-1900
38	0,58 m -		vloer van bakstenen oranje bruin 22,5 x 10,5 x 3,5/4 cm, binnen muur S 39 en hout S 40	bestrating		1800-1875
39	0,69 m -		1,5 steens breed metselwerk, bs oranjerood 19 x 9,5 x 4 cm	muur		1800-1875
40	0,63 m -		hout, vermolmd, 1,3 m lang, tegen S 38	drempel?		1800-1875
41	0,79 m -		ijsseleentjes vloer ten westen van S 39, op S 43, ligt ook in WP 3	vloer/bestrating		1800-1850
42	0,65 m -		vloer van baksteen en mortel onder bestrating S 38	vloer		1800-1875
43	0,80 m -	1,20 m -	lichtgrijs/geel zand onder S 41	vlijlaag	VAL6-21	1825-1850
44	0,20 m -	0,60 m -	geelgrijs zand met puin, recent	ophoging		2016
45	0,20 m -	1,20 m -	donkerbruin zand met puin en sintels, over S 46 = S 66	landwinning	VAL6-22	1875-1900
46	0,40 m -	1,50 m -	sintelpakket over S 38, 39, 41, 65 en beschoeiing S 58, vergelijk S 22, 23 en 24 in profiel 1 = S 79	afdekking, ophoging		1875-1900
47	1,00 m -	1,15 m -	lichtgrijs zand, schoon, vanaf beschoeiing S 58 westwaarts, onder S 46, op S 48 = S 80	landwinning		1875-1900
48	1,00 m -	1,40 m -	grijs zand met puin en mortel, vanaf beschoeiing S 58 op S 49	landwinning		1875-1900
49	1,25 m -	2,20 m -	donkergrijs klei, licht humeus en wat puin = S 81	landwinning		1875-1900
50	1,60 m -	1,80 m -	met grijs zand gevulde kuilen in S 49	landwinning		1875-1900
51	1,60 m -	2,20 m -	bruingrijs zandige klei met puin, vanaf beschoeiing S 58 = S 82	landwinning		1850-1900
52	1,80 m -	2,20 m -	grijs zand met matig puin, vanaf beschoeiing S 58	landwinning	VAL6-30	1850-1900
53	1,80 m -	2,20 m -	scherp geel zand, vanaf beschoeiing S 58	landwinning		1850-1900
54	1,00 m -	2,20 m -	grijs zand met veel puin, over S 55, sluit aan op beschoeiing S 58 en S 85	aanvulling beschoeiing fase III	VAL6-23 VAL6-31 VAL6-32	1850-1875
55	1,20 m -	2,20 m -	roodbruin venige grond, bevat trekanker S 56, op S 62	aanvulling beschoeiing fase IB	VAL6-24	1750-1800

56	1,76 m -	2,20 m -	stam, 1,6 m lang, ø 12 cm, met kruis en borgpalen	trekanker fase IB		1750-1800
57	1,30 m -	1,52 m -	gekantrecht eikenhout 16 x 16 cm, 2,7 m lang tot aan beschoeiing S 58, met kruis en borgpalen	trekanker fase III		1850-1875
58	1,50 m -	2,10 m -	staande en liggende planken, 26-30 cm breed, 4 cm dik, onderkant eenzijdig afgeschuind, ass. S 54 en S 57	beschoeiing fase III		1850-1875
59	0,29 m -		drie grenenhouten palen op rij 38/40 x 17/20 cm, vergelijk S 7	fundering?	VAL6-27 VAL6-28 VAL6-29	1752-1775
60	1,00 m -	1,40 m -	grijs zand met veel puin en kleibrokken	landwinning		1800-1875
61	1,00 m -	1,25 m -	grijszand, gelaagd met donkerbruine humeuse bandjes	landwinning		1700-1800
62	1,56 m -	2,10 m -	lichtgrijs zand met veel puin, dekt S 63 af	landwinning		1700-1800
63	1,80 m -	2,10 m -	humeus bruin zand met puin, bevat hout S 64	landwinning		1700-1800
64	2,05 m -	2,10 m -	plank	beschoeiing?		1700-1800
65	0,90 m -	1,00 m -	mortelbandje in het verlengde van S 41, onder S 46	ophoging		1800-1875
66	0,60 m -	1,20 m -	donkergrijs zand met sintels en puin en houtsnippers = S 45, onder S 67	landwinning		1875-1900
67			grijs en geel zand, onder S 68, op S 66	vlijlaag		1900-1950
68	0,58 m -	1,17 m -	betontegels 30 x 30 x 4 cm, op S 67	trap		1900-1950
69	0,43 m -		betonlaag, op S 68, glad betonijzer, 16 cm dik	vloer		1900-1950
70			liggende plank, in pakket S 66, begrensd peklaag S 72	perceelbegrenzing?		1900-1950
71	1,17 m -		liggende houten stam ø 30 cm, kort fragment, op S 66	beschoeiing?		1900-1950
72	1,18 m -		laag pek, op S 66	bebouwing		1900-1950
73	1,10 m -		plank, 2,5 cm dik, op z'n kant, op S 76	bekisting?		1900-1950
74			licht bruin geel gevlekt zand, op S 66, vergelijk S 67	vlijlaag		1900-1950
75	0,50 m -	1,13 m -	betonnen bak 40 cm dik, met houten bekisting aan buitenzijde, ligt op tegels met daaronder vloer ijsselsteentjes op zand (S 41 op S 43)	vloer		1900-1950
76			betontegels 30 x 30 x 4 cm	vloer		1900-1950
77	1,32 m -		ronde palen op een rij, met ijzeren ring en kettingen, hart-hart ca. 1,5 m uit elkaar, verbonden via ketting met S 78, als S 17 en S 78	beschoeiing fase V	VAL6-35 VAL6-36	1875-1900
78			ronde palen ø 20-22 cm, verbonden via kettingen (schakel met tussenstuk) met S 77, afstand 3,5 m	beschoeiing fase V		1875-1900
79	1,20 m -	1,97 m -	pakket sintels, bedekt de kettingen tussen S 77 en S 78 en gaat over de beschoeiing heen = S 46	landwinning		1875-1900
80	1,97 m -	2,25 m -	grijs zand onder S 79 = S 47	landwinning		1875-1900
81	2,25 m -	2,60 m -	puin en mortelpakket, onder S 80 = S 49	landwinning		1875-1900
82	2,62 m -		humeuspakket onder S 81, bevat puin = S 51	landwinning		1875-1900
83	0,28 m -	0,40 m -	puinlaag op S 84	landwinning		1875-1900
84	0,40 m -	0,60 m -	laag grind, 20 cm dik, zelfde niveau als stoeptegels onder het beton (S 68)	verharding		1900-1950
85	1,25 m -		twee lagen staande planken (28-30 cm breed, 4 cm dik) met aan waterzijde liggende planken boven elkaar, verlengde van S 58	beschoeiing fase III		1850-1875
86			balken met kruishout, 16 x 16 cm eikenhout, als S 25 en S 57	trekankers fase III		1850-1875
87			ronde stammen met kruishout, als S 56	trekankers fase IB		1750-1800
88			drie stammen (ø 12-14 cm) met kruishout in donkergrijs zand en puin	trekankers fase IA		1600-1750
89			dwars geplaatste beschoeiing thv S 18	perceelscheiding		1700-1750
90			planken op rij, gekoppeld aan S 87, voorloper S 85 op 40-50 cm afstand	beschoeiing fase IB		1750-1800

91			donkergrijs kleiig zand, vulling hoek S 89 en S 90	landwinning	VAL6-33	1750-1800
92			dubbele laag planken, staand en liggend, verlengde van S 90	beschoeiing fase IB		1750-1800

Bijlage 2 Vondsten

Vondstnummers met uitzondering van VAL6-8

objectnr	object	materiaal	herkomst	kenmerken	dev sys	datering
VAL6-1-1	inktpot	keramiek: steengoed	Duitsland		s2-ink-2	1875-1925
VAL6-2#1	kan	keramiek: faience	Nederland, Delft	tinglazuur, blauw-wit		1650-1750
VAL6-2#2	kop	keramiek: industrieel	Nederland	loodglazuur, sponswerk blauw		1825-1875
VAL6-3#1	wandtegel	bouwceramiek	Nederland	mangaan		1750-1800
VAL6-4-1	baksteen	bouwceramiek	Nederland	26,3 12,5 x 5,3		
VAL6-5-1	schaal	glas: opaline	Europa	wit, geperst	gl-sch	1870-1881
VAL6-5-2	bak	glas: opaline	Europa	wit met paars gemarmerd, geperst	gl	1870-1881
VAL6-5-3	schaal	glas: opaline	Europa	wit met blauw gemarmerd, geperst	gl-sch	1870-1881
VAL6-5-4	fles	glas: kleurloos	Nederland		gl-fle-14	1870-1881
VAL6-5#1	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kom-4	1850-1881
VAL6-5#2	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kom-4	1850-1881
VAL6-5#3	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kom-4	1850-1881
VAL6-5#4	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kom-6	1850-1881
VAL6-5#5	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kom	1850-1881
VAL6-5#6	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kom-3	1850-1881
VAL6-5#7	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kom-2	1850-1881
VAL6-5#8	kom	keramiek: industrieel	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kom	1865-1870
VAL6-5#9	fragment	keramiek: industrieel	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw	1865-1870
VAL6-5#10	bord	keramiek: industrieel	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor-1	1865-1870
VAL6-5#11	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor	1850-1880
VAL6-5#12	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor	1878-1881

VAL6-5#13	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kom-1	1879
VAL6-5#14	kop	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kop-2	1881
VAL6-5#15	fragment	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw	1850-1880
VAL6-5#16	kop	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kop-2	1850-1881
VAL6-5#17	fragment	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw	1850-1881
VAL6-5#18	fragment	keramiek: industrieel	Engeland	loodglazuur	iw	1803-1874
VAL6-5#19	schaal	keramiek: industrieel	Belgie, La Louviere	loodglazuur	iw-sch	1874-1881
VAL6-5#20	dekschaal	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-dek-2	1850-1881
VAL6-5#21	theepot	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-dek-18	1850-1881
VAL6-5#22	dekschaal	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-dek-10	1850-1881
VAL6-5#23	lekschaal	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-lek-1	1850-1881
VAL6-5#24	bloempot	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-blo-2	1850-1881
VAL6-5#25	zalfpot	keramiek: industrieel	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-zal-1	1850-1881
VAL6-5#26	kom	keramiek: industrieel	Engeland	loodglazuur	iw-kom-11	1825-1875
VAL6-5#27	pispot	keramiek: industrieel	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-pis-2	1850-1881
VAL6-5#28	pispot	keramiek: industrieel	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-pis-2	1850-1881
VAL6-5#29	theepot	keramiek: industrieel	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-the	1850-1881
VAL6-5#30	kop	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kop-3	1850-1881
VAL6-5#31	kop	keramiek: industrieel	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kop-2	1850-1881
VAL6-5#32	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor-1	1850-1881
VAL6-5#33	kan	keramiek: industrieel	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-kan	1850-1881
VAL6-5#34	kan	keramiek: industrieel	Engeland	loodglazuur	iw-kan-3	1825-1875
VAL6-5#35	schaal	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-sch-5	1850-1881

VAL6-5#36	schaal	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-sch-3	1850-1881
VAL6-5#37	schaal	keramiek: industrieel	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-sch	1850-1881
VAL6-5#38	schaal	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-sch-1	1850-1881
VAL6-5#39	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor-6	1850-1881
VAL6-5#40	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor-6	1850-1881
VAL6-5#41	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor-6	1850-1881
VAL6-5#42	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor-6	1850-1881
VAL6-5#43	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor-6	1850-1881
VAL6-5#44	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor-4	1850-1881
VAL6-5#45	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor-4	1850-1881
VAL6-5#46	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw-bor-4	1850-1881
VAL6-5#47	bord	keramiek: industrieel	Engeland	loodglazuur	iw-bor-4	1825-1881
VAL6-5#48	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur, drukdecor blauw	iw-bor-6	1850-1881
VAL6-5#49	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur, blauw feather edge	iw-bor	1850-1881
VAL6-5#50	fragment	keramiek: industrieel	Nederland, Maastricht	loodglazuur	iw	1850-1881
VAL6-5#51	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur, drukdecor blauw, décor Alpine	iw-kom-1	1868-1881
VAL6-5#52	bord	keramiek: industrieel	Engeland	loodglazuur, drukdecor zwart	iw-bor	1850-1881
VAL6-5#53	kan	keramiek: industrieel, printware	Europa	loodglazuur, drukdecor blauw	iw-kan	1850-1881
VAL6-5#54	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur, drukdecor groen	iw-kom	1850-1881
VAL6-5#55	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur, groen, oudroze	iw-kom	1850-1881
VAL6-5#56	kom	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur, groen, zalm	iw-kom	1850-1881
VAL6-5#57	bord	keramiek:	Nederland,	loodglazuur, rand	iw-bor-1	1850-1881

		industrieel, Regout	Maastricht	groen		
VAL6-5#58	fragment	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur, roze, groen, blauw gemarmerd	iw	1850-1881
VAL6-5#59	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur, drukdecor rood	iw-bor-1	1850-1881
VAL6-5#60	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur, drukdecor bruin	iw-bor	1850-1881
VAL6-5#61	bord	keramiek: industrieel, porselein	Duitsland	veldspaatglazuur, overglazuur email, floraal	ep-bor-9	1850-1881
VAL6-5#62	bord	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur	ep-bor-5	1850-1881
VAL6-5#63	bord	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur, hotelporselein	ep-bor-5	1850-1881
VAL6-5#64	bord	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur, filet rood	ep-bor-5	1850-1881
VAL6-5#65	bord	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur, filet rood en zwart	ep-bor-9	1850-1881
VAL6-5#66	bord	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur	ep-bor-9	1850-1881
VAL6-5#67	bord	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur	ep-bor-8	1850-1881
VAL6-5#68	blaker	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur	ep-bla	1850-1881
VAL6-5#69	kom	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur	ep-kom	1850-1881
VAL6-5#70	theepot	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur	ep-the	1850-1881
VAL6-5#71	kop	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur	ep-kop-8	1850-1881
VAL6-5#72	kop	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur, filet verguld	ep-kop-4	1850-1881
VAL6-5#73	kop	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur, filet verguld	ep-kop-4	1850-1881
VAL6-5#74	kop	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur, hotelporselein	ep-kop	1850-1881
VAL6-5#75	fragment	keramiek: industrieel, porselein	Europa	veldspaatglazuur	ep	1850-1881
VAL6-5#76	beeld	keramiek: industrieel, porselein	Duitsland	biscuitporselein	ep-bee	1850-1881
VAL6-5#77	fragment	keramiek:	Europa	biscuitporselein wit,	ep	1850-1881

		industrieel, porselein		blauw		
VAL6-5#78	pot, gemberpot	keramiek: porselein, provinciegoed	China, Zuid-China	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-pot-3	1800-1881
VAL6-5#79	fles, soyafles	keramiek: porselein	Japan	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw, (Japansch) Zoya.	p-fle-1	1800-1850
VAL6-5#80	fragment	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur, azuurblauw	ik	1850-1881
VAL6-5#81	theepot	keramiek: industrieel, blackware	Engeland	loodglazuur, rouwgoed	iz-dek-3	1825-1875
VAL6-5#82	theepot	keramiek: industrieel, blackware	Engeland	loodglazuur, rouwgoed	iz-the-1	1825-1875
VAL6-5#83	fragment	keramiek: industrieel, kleur	Engeland	loodglazuur, geel	ik	1850-1881
VAL6-5#84	pot	keramiek: industrieel	Europa	rood beschilderd	iw-pot	1850-1881
VAL6-5#85	fles, mineraal waterfles	keramiek: steengoed	Duitsland	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-fle-4	1852-1881
VAL6-5#86	fles, mineraal waterfles	keramiek: steengoed	Duitsland	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-fle-4	1866-1881
VAL6-5#87	fles, mineraal waterfles	keramiek: steengoed	Duitsland	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-fle-4	1850-1881
VAL6-5#88	fles, mineraal waterfles	keramiek: steengoed	Duitsland	zoutglazuur met ijzerengobe, geperst	s2-fle-4	1879-1881
VAL6-5#89	zalfpot	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur	s2-zal-13	1850-1881
VAL6-5#90	kan	keramiek: steengoed	Duitsland, Frechen	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-kan-96	1800-1881
VAL6-5#91	voorraadpot	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur met kobaltoxide	s2-pot-7	1850-1881
VAL6-5#92	voorraadpot	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur met kobaltoxide	s2-pot-9	1850-1881
VAL6-5#93	voorraadpot	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur met kobaltoxide	s2-pot-7	1800-1881
VAL6-5#94	voorraadpot	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur met kobaltoxide	s2-pot	1800-1881
VAL6-5#95	deksel	keramiek: industrieel, steengoed	Engeland	zoutglazuur met ijzerengobe	s3-dek-2	1800-1881
VAL6-5#96	kom	keramiek: industrieel, steengoed	Engeland	zoutglazuur met ijzerengobe	s3-kom-4	1800-1881
VAL6-5#97	fles	keramiek: industrieel, steengoed	Engeland	zoutglazuur met ijzerengobe	s3-fle	1800-1881
VAL6-5#98	bord	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur	r-bor-3	1850-1881
VAL6-5#99	bord	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur	r-bor-3	1850-1881
VAL6-5#100	bloempot	keramiek: roodbakkend, onglazuurd	Nederland		r-blo-8	1870-1881
VAL6-5#101	bloempot	keramiek:	Nederland		r-blo-8	1870-1881

		roodbakkend, ongeglazuurd				
VAL6-5#102	bloempot	keramiek: roodbakkend, ongeglazuurd	Nederland		r-blo-4	1800-1881
VAL6-5#103	voorraadpot	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur	r-pot-2	1800-1881
VAL6-5#104	voorraadpot	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur inwendig	r-pot-2	1800-1881
VAL6-5#105	vuurtest	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur	r-tes-12	1850-1881
VAL6-5#106	bord	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur	r-bor-3	1800-1881
VAL6-5#107	papkom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur met inwendig engobe, S- jes	r-kop-4	1800-1881
VAL6-5#108	fragment	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur	r	1800-1881
VAL6-5#109	komfoor	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur	r-kmf-2	1800-1881
VAL6-5#110	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur	r-kom	1800-1881
VAL6-5#111	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur met inwendig engobe, S- jes	r-kom-1	1800-1881
VAL6-5#112	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur met inwendig engobe, S- jes	r-kom-1	1800-1881
VAL6-5#113	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur	r-kom-1	1800-1881
VAL6-5#114	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur	r-kom-1	1800-1881
VAL6-5#115	kachelpan	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur	r-kap-2	1850-1881
VAL6-5#116	kachelpan	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur	r-kap-2	1850-1881
VAL6-5#117	kachelpan	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met uitwendig mangaanoxide	r-kap-2	1850-1881
VAL6-5#118	kachelpan	keramiek: witbakkend; Frankfurter	Nederland	loodglazuur inwendig	w-kap-1	1800-1850
VAL6-5#119	fragment	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met inwendig engobe	r	1850-1881
VAL6-5#120	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met inwendig engobe	r-kom-63	1850-1881
VAL6-5#121	kachelpan	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met mangaanoxide	r-kap-2	1850-1881
VAL6-5#122	komfoor	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met mangaanoxide uitwendig	r-kmf	1850-1881
VAL6-5#123	doofpot	keramiek: roodbakkend	Nederland, Oosterhout	loodglazuur met mangaanoxide uitwendig	r-pot-3	1750-1850
VAL6-5#124	grape	keramiek: roodbakkend	Nederland, Bergen op Zoom	loodglazuur	r-gra-53	1800-1881
VAL6-5#125	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, B op Zoom	loodglazuur inwendig	r-kom-63	1800-1881

VAL6-5#126	kan	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	Loodglazuur, engobe en mangaanoxide uitwendig	r-kan-1	1850-1881
VAL6-5#127	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur, engobe en mangaanoxide uitwendig	r-kom-70	1850-1881
VAL6-5#128	fragment	keramiek: roodbakkend	Nederland	loodglazuur	r	1800-1881
VAL6-5#129	kan	keramiek: steengoed	Duitsland, Duingen	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-kan	1800-1881
VAL6-5#130	lekschaal	keramiek: witbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur met koperoxide	w-lek-1	1800-1881
VAL6-5#131	lekschaal	keramiek: witbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met koperoxide	w-lek-1	1850-1881
VAL6-5#132	kom	keramiek: witbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met koperoxide	w-kom-29	1850-1881
VAL6-5#133	komfoor	keramiek: witbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met koperoxide uitwendig	w-kmf	1850-1881
VAL6-5#134	afvoerpijp	keramiek: witbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur	w	1800-1881
VAL6-5#135	kom	keramiek: witbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met uitwendig koperoxide	w-kom-29	1850-1881
VAL6-5#136	kan	keramiek: witbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met uitwendig koperoxide	w-kan-1	1850-1881
VAL6-5#137	kan	keramiek: witbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met uitwendig koperoxide	w-kan-20	1850-1881
VAL6-5#138	fragment	keramiek: witbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met uitwendig koperoxide	w	1850-1881
VAL6-6#1	fles, mineraal waterfles	keramiek: steengoed	Duitsland	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-fle-9	1775-1850
VAL6-6#2	bloempot	keramiek: roodbakkend, ongeglazuurd	Nederland		r-blo-4	1700-1825
VAL6-6#3	dakpan	bouwceramiek	Nederland	loodglazuur		1600-1850
VAL6-6#4	kan	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur met kobaltoxide, sgraffito	s2-kan-68	1750-1800
VAL6-6#5	stop	hout	Nederland			1700-1850
VAL6-6#6	bord	keramiek: porselein, capucijner	China	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw, floraal, gemoffeld	p-bor-10	1700-1750
VAL6-6#7	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd		1750-1800
VAL6-6#8	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd		1800-1825
VAL6-6#9	fles, kelderfles	glas: groen	Nederland	pontiel	gl-fle-30	1775-1825
VAL6-7#1	fles, kelderfles	glas: groen	Nederland	pontiel	gl-fle-30	1775-1825
VAL6-7#2	fles, mineraal waterfles	keramiek: steengoed	Duitsland	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-fle-9	1831-1869
VAL6-7#3	zoutvat	keramiek: porselein, KhangXi	China	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw, floraal	p-zou	1700-1725
VAL6-7#4	bord	keramiek: roodbakkend; Nederrijns	Duitsland, Nederrijn	loodglazuur inwendig, koperoxide	r-bor-7	1700-1800
VAL6-7#5	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd		1750-1775

VAL6-7#6	schaal	keramiek: industrieel, creamware	Engeland	loodglazuur	iw-sch-1	1760-1825
VAL6-9-1	fles, wijnfles	glas: groen	Nederland/D uitsland		gl-fle-25	1750-1775
VAL6-9-2	kom	keramiek: industrieel, pearlware	Engeland	loodglazuur, drukdecor blauw, capucijnerrand; pauw in Chinees landschap	iw-kom-8	1775-1800
VAL6-9#1	fles, wijnfles	glas: groen	Nederland/D uitsland		gl-fle-25	1750-1775
VAL6-9#2	bord	keramiek: witbakkend	Duitsland, Frechen	ijzer-koper- en mangaanoxide	w-bor-2	1800-1825
VAL6-9#3	wandtegel	bouwceramiek	Nederland	geheel wit		1700-1800
VAL6-9#4	fles, mineraal waterfles	keramiek: steengoed	Duitsland	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-fle-9	1809-1831
VAL6-9#5	fles, mineraal waterfles	keramiek: steengoed	Duitsland	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-fle-9	1809-1831
VAL6-9#6	bord	keramiek: porselein, KhangXi	China	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw, Chinezen in landschap	p-bor-1	1700-1725
VAL6-9#7	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Oosterhout	loodglazuur	r-kom	1750-1825
VAL6-9#8	bord	keramiek: industrieel, creamware	Engeland	loodglazuur, Royal shape	iw-bor-4	1760-1800
VAL6-9#9	theepot	keramiek: industrieel, creamware	Engeland	loodglazuur	iw-the	1760-1800
VAL6-9#10	kop	keramiek: industrieel, printware	Engeland	loodglazuur, drukdecor blauw	iw-kop	1800-1825
VAL6-10-1	trekanker	hout: Quercus (eik)		geen resultaat [labnr. 86745, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11- 2016]		
VAL6-11-1	trekanker	hout: Quercus (eik)		veldatum +/- 1398 [labnr. 86746, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11-2016]		na 1398
VAL6-12-1	hellingplank	hout: Picea (fijnspar/vuren)	Zweden, Ruskhöiden	veldatum na 1863 [labnr. 86747, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11-2016]		na 1863
VAL6-13-1	hellingplank	hout: Picea (fijnspar/vuren)	Zweden, Ruskhöiden	veldatum na 1867 [labnr. 86748, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11-2016]		na 1867
VAL6-14-1	hellingplank	hout: Picea (fijnspar/vuren)	Zweden, Ruskhöiden	veldatum na 1880 [labnr. 86749, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11-2016]		na 1880
VAL6-15-1	hellingplank	hout: Picea (fijnspar/vuren)		geen resultaat [labnr. 86750, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11- 2016]		
VAL6-16-1	hellingplank	hout: Picea (fijnspar/vuren)	Zweden, Ruskhöiden	veldatum 1881, met wankant [labnr. 86751, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11-2016]		1881

VAL6-17#1	grape	keramiek: roodbakkend	Nederland, Bergen op Zoom	loodglazuur inwendig	r-gra-51	1725-1775
VAL6-17#2	steelkom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur	r-stk-3	1700-1800
VAL6-17#3	kop	keramiek: faience	Nederland, Delft	geheel wit	f-kop-2	1700-1750
VAL6-17#4	bord	keramiek: faience	Nederland, Delft	blauw-wit, floraal	f-bor-13	1700-1750
VAL6-17#5	bord	keramiek: porselein, KhangXi	China	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-bor-11	1700-1725
VAL6-17#6	bord	keramiek: porselein, KhangXi	China	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-bor	1700-1725
VAL6-17#7	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd		1730-1740
VAL6-17#8	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd		1725-1735
VAL6-17#9	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	ongeglaasd		1720-1740
VAL6-17#10	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	ongeglaasd		1720-1740
VAL6-17#11	schoen	leer	Nederland			1700-1800
VAL6-19-1	paal	hout: Pinus (den/grenen)	Duitsland, Havel	veldatum 1752, met wankant [labnr. 86753, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11-2016]		1752
VAL6-20-1	paal	hout: Pinus (den/grenen)	Duitsland, Havel	veldatum na 1727 [labnr. 86754, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11-2016]		na 1727
VAL6-21-1	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda			1825-1875
VAL6-22-1	baksteen	bouwceraamiek	Engeland	vuurvaste baksteen, 23,8 x 11,8 x 6,5 COWEN		1850-1926
VAL6-22-2	beker	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur met kobaltoxide, appliques, "Wohl bekomms" Historisme	s2-bek-11	1875-1925
VAL6-22-3	fles	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur	s2-fle-1	1800-1900
VAL6-22#1	bord	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur met onderglazuur blauw, feather edge	iw-bor	1850-1875
VAL6-22#2	kop	keramiek: industrieel, Regout	Nederland, Maastricht	loodglazuur met onderglazuur blauw, floraal	iw-kop-2	1850-1875
VAL6-23-1	fles, mineraal waterfles	keramiek: steengoed	Duitsland	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-fle-15	1825-1850
VAL6-23-2	pot, gemberpot	keramiek: porselein	Zuid China	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-dek-7	1825-1875
VAL6-23#1	voorraadpot	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur met kobaltoxide, sgraffito	s2-pot-7	1750-1850
VAL6-23#2	voorraadpot	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur met kobaltoxide	s2-pot-7	1750-1850
VAL6-23#3	voorraadpot	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur met kobaltoxide	s2-pot-7	1750-1850

VAL6-23#4	kan	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur met kobaltoxide	s2-kan-57	1800-1850
VAL6-23#5	kan	keramiek: steengoed	Duitsland, Duingen	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-kan-96	1800-1850
VAL6-23#6	vuurtest	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur	r-tes-12	1800-1850
VAL6-23#7	kom	keramiek: roodbakkend; Nederrijns	Duitsland, Nederrijn	loodglazuur inwendig	r-kom-80	1800-1850
VAL6-23#8	lekschaal	keramiek: roodbakkend; Frankfurter	Nederland	loodglazuur met engobe inwendig, ijzer- koper- en mangaanoxide	r-lek	1800-1850
VAL6-23#9	bord	keramiek: witbakkend	Duitsland, Frechen	loodglazuur inwendig, mangaanoxide, ...morgen...	w-bor-2	1800-1850
VAL6-23#10	vaas	keramiek: faience	Nederland, Delft	blauw-wit	f-dek-10	1750-1800
VAL6-23#11	fles, wijnfles	glas: groen	Nederland	" ladies' leg"	gl-fle-38	1775-1825
VAL6-23#12	kom	keramiek: porselein, overgang	China	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-kom	1625-1650
VAL6-23#13	bord	keramiek: porselein	China	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-bor-5	1725-1775
VAL6-23#14	bord	keramiek: porselein	China	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-bor-10	1700-1775
VAL6-23#15	bord	keramiek: industrieel, printware	Engeland	loodglazuur, drukdecor blauw	iw-bor	1800-1825
VAL6-23#16	kan	keramiek: industrieel, printware	Engeland	loodglazuur, drukdecor blauw	iw-kan-1	1800-1850
VAL6-23#17	kop	keramiek: industrieel	Engeland	loodglazuur	iw-kop-2	1825-1850
VAL6-23#18	kop	keramiek: industrieel	Engeland	loodglazuur met onderglazuur blauw, bovenglazuur email	iw-kop	1825-1850
VAL6-23#19	kop	keramiek: industrieel, printware	Engeland	loodglazuur, drukdecor groen	iw-kop-8	1850-1875
VAL6-23#20	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd		1825-1850
VAL6-23#21	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd		1800-1850
VAL6-23#22	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd		1800-1850
VAL6-23#23	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd		1825-1850
VAL6-23#24	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd, kromkop		1850-1875
VAL6-24#1	beeld	keramiek: faience	Nederland, Delft	tinglazuur, blauw-wit, vogel	f-bee	1700-1750
VAL6-24#2	pot	keramiek: faience	Nederland, Delft	tinglazuur, blauw-wit	f-pot-1	1700-1800
VAL6-24#3	kop	keramiek: industrieel	Nederland	loodglazuur, sponswerk blauw	iw-kop-2	1825-1875
VAL6-25-1	trekanker	hout: Quercus (eik)		geen resultaat [labnr. 86755, KU Heußner, DAI, 28-11-2016]		

VAL6-26-1	trekanker	hout: Quercus (eik)		geen resultaat [labnr. 86756, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11-2016]		
VAL6-27-1	paal	hout: Pinus (den/grenen)	Duitsland, Havel	veldatum 1752, met wankant [labnr. 86757, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11-2016]		1752
VAL6-29-1	paal	hout: Pinus (den/grenen)	Duitsland, Havel	veldatum na 1747 [labnr. 86759, KU Heußner, DAI Berlijn, 28-11-2016]		na 1747
VAL6-30-1	kwispedoor	keramiek: faience	Nederland, Delft	blauw-wit, floraal	f-kwi-1	1700-1750
VAL6-31-1	fles, mineraal waterfles	keramiek: steengoed	Duitsland	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-fle-4	1831-1869
VAL6-31-2	fles, inktfles	keramiek: steengoed	Duitsland	zoutglazuur	s2-fle-25	1800-1850
VAL6-31-3	bord	keramiek: porselein	Japan, Arita	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw, VOC-monogram	p-bor-4	1670-1720
VAL6-31#1	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur met inwendig schudwerk, S-jes	r-kom-1	1750-1850
VAL6-31#2	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur met inwendig schudwerk, S-jes	r-kom-1	1750-1850
VAL6-31#3	kom	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur met inwendig schudwerk, S-jes	r-kom-1	1750-1850
VAL6-31#4	pispot	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur met slib	r-pis-16	1750-1850
VAL6-31#5	bord	keramiek: roodbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur	r-bor-4	1750-1850
VAL6-31#6	grape	keramiek: roodbakkend	Nederland, Bergen op Zoom	loodglazuur inwendig	r-gra-51	1750-1850
VAL6-31#7	voorraadpot	keramiek: steengoed	Duitsland, Langerwehe	zoutglazuur met ijzerengobe	s2-pot-8	1750-1850
VAL6-31#8	voorraadpot	keramiek: steengoed	Duitsland, Westerwald	zoutglazuur met kobaltoxide, sgraffito	s2-pot-7	1800-1850
VAL6-31#9	pispot	keramiek: witbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur met uitwendig koperoxide	w-pis-6	1750-1850
VAL6-31#10	bord	keramiek: witbakkend	Duitsland, Frechen	loodglazuur inwendig, ijzer- koper- en mangaanoxide	w-bor-2	1800-1850
VAL6-31#11	bord	keramiek: roodbakkend, Frankfurter	Nederland	loodglazuur met engobe inwendig, ijzer- en koperoxide	r-bor-13	1800-1850
VAL6-31#12	kan	keramiek: industrieel	Engeland	loodglazuur	iw-kan	1825-1875
VAL6-31#13	bord	keramiek: industrieel	Frankrijk	loodglazuur	iw-bor	1800-1825
VAL6-31#14	bord	keramiek: industrieel	Europa	loodglazuur	iw-bor-6	1825-1875
VAL6-31#15	bord	keramiek: industrieel	Engeland	loodglazuur, drukdecor blauw, Willow	iw-bor	1825-1875

VAL6-31#16	kop	keramiek: industrieel, printware	Engeland	loodglazuur, drukdecor blauw	iw-kop	1800-1850
VAL6-31#17	kop	keramiek: industrieel, printware	Engeland	loodglazuur, drukdecor groen	iw-kop-8	1850-1875
VAL6-31#18	gemberpot	keramiek: porselein	Zuid China	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-pot-3	1825-1875
VAL6-31#19	kelkglas	glas: kleurloos	Nederland	vormgeblazen	gl-kel-52	1825-1875
VAL6-31#20	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd		1800-1825
VAL6-31#21	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd		1825-1850
val6-32-1	fles	keramiek: steengoed	Duitsland	gestempeld: RHEIN- PREUSSEN		1850-1900
VAL6-33#1	bord	keramiek: faience	Nederland	tinglazuur, blauw-wit	f-bor-3	1750-1800
VAL6-33#2	vaas	keramiek: faience	Nederland	tinglazuur, mangaan en oker	f	1700-1750
VAL6-33#3	komfoor	keramiek: witbakkend	Nederland, Friesland	loodglazuur met koperoxide	w-kmf	1750-1800
VAL6-33#4	pot	keramiek: roodbakkend	Nederland, Gouda	loodglazuur met inwendig engobe	r-pot-22	1700-1800
VAL6-33#5	bord	keramiek: porselein, capucijner	China, Jingdezhen	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-bor-6	1700-1750
VAL6-33#6	bord	keramiek: porselein, KhangXi	China, Jingdezhen	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-bor-1	1700-1725
VAL6-33#7	kop	keramiek: porselein, KhangXi	China, Jingdezhen	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-kop-1	1700-1725
VAL6-33#8	kom	keramiek: porselein, KhangXi	China, Jingdezhen	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	p-kom-8	1700-1725
VAL6-33#9	kom	keramiek: porselein, capucijner	China, Jingdezhen	veldspaatglazuur, gemoffeld	p-kom	1700-1750
VAL6-33#10	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd, WS gekroond (1652-1925) Martijntje de Vink (wed. A.W. Brammert) 1766-1778		1766-1778
VAL6-33#11	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd, 14 gekroond (1696-1847) Arij Versluis (1755-1763) of Dirk de Vries (1763- 1782)		1755-1782
VAL6-33#12	rookpijp	keramiek: pijpaarde	Nederland, Gouda	geglaasd, IVB (1691- 1848) Jan van Beek 1758-1773		1758-1773
VAL6-34-1	ketting	metaal: ijzer				1875-1900
VAL6-35-1	ketting	metaal: ijzer				1875-1900
VAL6-36-1	ketting	metaal: ijzer				1875-1900

Bakselverhoudingen en glas VAL6-8

Industrieel	Som van N	Som van EVE			
ik-	6		iw-kop-13	7	0,7
ik-kom-	4	0,35	iw-kop-16	2	0,2
ik-pot-	4	0,25	iw-kop-17	9	0,8
ik-the-	1		iw-kop-2	72	6,1
ir	7	0,15	iw-kop-22	27	1,75
iw-	1542	0,25	iw-kop-3	4	1,05
iw-bee-	1		iw-kop-35	8	0,35
iw-blo-1	12	0,25	iw-kop-5	13	1,35
iw-bor-	377	0,3	iw-kop-8	4	0,3
iw-bor-1	122	6,3	iw-lek-1	4	
iw-bor-2	21	1,05	iw-ond-1	1	0,1
iw-bor-3	23	1,2	iw-ove-	3	0,1
iw-bor-4	18	0,4	iw-pis-	8	
iw-bor-6	297	16,35	iw-pis-2	50	3,2
iw-bor-8	11	0,85	iw-pis-3	13	1,2
iw-bot-1	3	0,25	iw-pot-4	2	
iw-dek-	8	0,25	iw-sch-	14	0,15
iw-dek-1	1	0,8	iw-sch-1	10	0,75
iw-dek-10	12	0,5	iw-sch-11	7	0,7
iw-dek-11	3	0,15	iw-sch-2	11	0,25
iw-dek-14	1	0,15	iw-sch-4	9	0,5
iw-dek-2	3	0,15	iw-sch-5	11	0,4
iw-dek-22	2		iw-sch-6	7	0,25
iw-dek-3	3	0,75	iw-soi-3	1	
iw-dek-4	2	1	iw-ter-	1	
iw-jus-1	4	0,2	iw-the-	32	0,4
iw-kan-	41		iw-the-1	8	1,8
iw-kan-4	2	0,2	iw-the-6	15	0,9
iw-kan-6	5	0,15	iw-the-8	2	0,3
iw-kom-	57		iw-the-9	6	0,2
iw-kom-1	39	2	iw-zal-1	6	1,45
iw-kom-10	98	6	iw-zal-3	1	0,15
iw-kom-11	2	0,4	iw-zal-4	2	2
iw-kom-3	20	1,4	iw-zal-6	4	0,25
iw-kom-4	1	0,15	iw-zal-8	1	0,15
iw-kom-6	11	0,55	iz-	2	
iw-kop-	40	0,35	iz-dek-3	1	
iw-kop-10	4	0,5	iz-kom-1	1	
iw-kop-12	1		iz-the-5	9	
			Totaal	3197	71,4

Roodbakkend	Som van N	Som van EVE
r-	631	
r-bak-6	6	0,65
r-bee-	3	
r-blo-	38	
r-blo-6	12	0,25
r-blo-8	365	10,5
r-bor-27	8	0,5
r-bor-3	99	4,15
r-bor-36	18	1,75
r-dek-17	2	1
r-dek-41	12	0,6
r-dek-5	34	3,45
r-fru-5	19	0,9
r-gra-12	16	1,1
r-gra-48	7	0,65
r-kan-23	17	0,15
r-kap-	53	
r-kap-1	85	2,45
r-kap-2	126	6,95
r-kap-3	57	2,45
r-kmf-16	42	0,5
r-kmf-2	6	0,8
r-kom-	2	0,15
r-kom-1	82	2,55
r-kom-10	30	0,85
r-kom-127	9	0,8
r-kom-32	4	0,2
r-kom-77	7	0,15
r-kop-4	10	0,9
r-lek-1	9	1,1
r-pot-15	8	
r-pot-2	167	5,1
r-pot-3	2	
r-pot-59	1	0,1
r-stk-3	1	0,15
r-tes-	1	
r-tes-12	61	2,8
r-the-	5	
r-ver-	1	
r-ver-1	9	0,65
r-vor-	1	0,15

Totaal	2066	54,45
Steengoed	Som van N	Som van EVE
s2-	28	
s2-fle-1	16	4
s2-fle-13	1	1
s2-fle-15	1	
s2-fle-4	598	17,5
s2-kan-96	39	1,5
s2-pot-10	19	1,8
s2-pot-7	20	0,9
s2-pot-8	8	
s2-zal-13	8	3,9
Totaal	738	30,6

Witbakkend	Som van N	Som van EVE
w-	345	
w-bak-16	1	0,1
w-bor-22	1	0,15
w-dek-	1	
w-dek-21	12	1,5
w-kan-1	9	1,4
w-kan-20	10	1,15
w-kap-	5	
w-kap-1	16	0,9
w-kmf-11	7	
w-kmf-9	9	0,45
w-kom-	3	0,4
w-kom-29	5	0,35
w-kom-30	2	0,2
w-lek-1	12	0,1
w-lek-2	2	0,15
w-pis-	1	0,1
w-pis-9	3	0,35
w-sme-	3	
w-spa-5	2	
w-sto-1	3	
w-tes-1	8	0,7
w-tes-3	1	0,1
w-ver-	3	
w-vor-4	17	0,95
Totaal	481	9,05

Europees porselein	Som van N	Som van EVE
ep-	48	0,5
ep-bee-	1	1
ep-bor-1	1	0,5
ep-bor-11	1	0,2
ep-bor-12	5	0,35
ep-bor-2	3	0,25
ep-bor-4	41	0,9
ep-bor-5	7	0,75
ep-bor-7	7	0,5
ep-bor-9	46	3,15
ep-dek-	3	0,15
ep-dek-4	2	1,2
ep-dek-8	1	0,3
ep-dks-	1	0,1
ep-jus-	4	0,3
ep-kno-	1	1
ep-kom-	1	
ep-kom-nieuw	2	0,55
ep-kop-	32	0,3
ep-kop-17	3	0,2
ep-kop-3	12	1,1
ep-kop-4	8	0,35
ep-kop-8	2	0,15
ep-min-	4	1,3
ep-ove-	10	0,2
ep-sch-	5	0,35
ep-the-	6	0,5
ep-the-6	1	
ep-thl-	1	0,2
ep-vaa-	1	
ep-vaa-1	1	
ep-vijz-2	1	0,7
ep-vor-nieuw	1	0,7
Totaal	263	17,75

Aziatisch porselein	Som van N	Som van EVE
p	3	
p-bor-	7	
p-dek-7	2	1
p-fle-1	3	
p-kom-	1	
p-kom-3	5	0,4
p-lek-	1	0,15
p-pot-	1	0,4

p-pot-1	15	0,4
p-ter-	2	0,35
p-vaa-	4	
Totaal	44	2,7

Industrieel steengoed	Som van N	Som van EVE
s3	13	
s3-fle-1	1	1
s3-fle-5	2	2
S3-ink-1	1	1
s3-kom-4	12	0,4
s3-kom-7	12	0,75
Totaal	41	5,15

Faience	Som van N	Som van EVE
f-bor-	1	
fr-fle-1	1	1
Totaal	2	1

Glas	Som van N	Som van EVE
gl-	84	
gl-bek-24	2	
gl-bek-28	2	
gl-bek-38	4	0,4
gl-fle-	53	0,5
gl-fle-14	28	4
gl-fle-147	10	2
gl-fle-204	5	1
gl-fle-27	12	1
gl-fle-46	3	1
gl-fle-61	1	1
gl-fle-70	1	
gl-ink-	1	
gl-kel-	5	
gl-kel-24	1	0,2
gl-kel-50	1	0,15
gl-kno-	1	1
gl-lam-	96	
gl-rui-	52	
Totaal	362	12,25

Landwinning S54 (1825-1875)

Bijlage 3 Deventer systeem catalogus

Opbouw van de catalogusblokjes

- 1a vondstnummer
- 1b vondstcontext (complexdatering)
- 2 code van het type
- 3 objectdatering
- 4a maten in centimeters (grootste diameter / hoogte)
- 4b beschrijving van het type
- 5a baksel
- 5b kleur / glazuur
- 5c beschrijving van de decoratie
- 5d diversen
- 6a bodem
- 6b oor / steel
- 6c compleetheid
- 7 functie
- 8 productiecentrum
- 9 literatuur

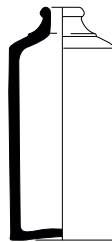
(alle afbeeldingen in deze catalogus zijn schaal 1:4, tenzij anders aangegeven)

cat. 1

- 1a VAL6-31-1
- 1b landwinning S54 (1825-1875)
- 2 s2-fle-4
- 3 1831-1869
- 4a 9,5/28,5
- 4b cilindrische fles met afgeronde schouder, korte cilindrische nek met verdikte lip, platte/holle bodem
- 5a steengoed met glazuur/engobe
- 5b zoutglazuur met ijzerengobe
- 5c gestempeld tekst: FACHINGEN
- 5d
- 6a standvlak
- 6b oor
- 6c vrijwel compleet
- 7 fles, mineraalwaterfles
- 8 Duitsland
- 9

cat. 2

- 1a VAL6-32-1
- 1b landwinning S54 (1825-1875)
- 2 s2-fle-4
- 3 1850-1880
- 4a 9,5/28,2
- 4b cilindrische fles met afgeronde schouder, korte cilindrische nek met verdikte lip, platte/holle bodem
- 5a steengoed met glazuur/engobe
- 5b zoutglazuur met ijzerengobe
- 5c gestempeld tekst: RHEIN-PREUSSEN, Roisdorffer
- 5d
- 6a standvlak
- 6b oor
- 6c compleet
- 7 mineraalwaterfles
- 8 Duitsland
- 9

Referentiefoto
(particuliere collectie)

- cat. 3
1a VAL6-23-1
1b landwinning S54 (1825-1875)
2 s2-fle-15
3 1825-1850
4a 8/19,5
4b kleine bitterwaterfles met ronde bodem en vierkante schouder, kleine cilindrische hals, standvlak steengoed met glazuur/engobe
5a zoutglazuur met ijzerengobe
5b gestempeld tekst: FÜRSTLICH LOBKOWITZ SAIDSCHITZER
5d
6a standvlak
6b
6c vrijwel compleet
7 fles, mineraalwaterfles
8 Duitsland
9

- cat. 4
1a VAL6-31-2
1b landwinning S54 (1825-1875)
2 s2-fle-25
3 1800-1850
4a 5,6/12,5
4b cilindrische fles met conische schouder en verdikte afgeronde rand steengoed met glazuur/engobe
5a zoutglazuur
5b
5c
5d
6a standvlak
6b
6c compleet
7 fles, inktfles
8 Duitsland
9

- cat. 5
1a VAL6-31-#8
1b landwinning S54 (1825-1875)
2 s2-pot-7
3 1800-1850
4a 28/-
4b tonvormige pot met uitgebogen verdikte en aan de bovenzijde afgeplatte rand, ribbel onder randaanzet, standvlak steengoed met glazuur/engobe
5a zoutglazuur met kobaltoxide
5b klimmende leeuw met pauw
5d sgraffito
6a standvlak
6b
6c fragment
7 voorraadpot
8 Westerwald
9

Referentiefoto
(particuliere collectie)

cat. 6		cat. 7	
1a	VAL6-23-2	1a	VAL6-31-3
1b	landwinning S54 (1825-1875)	1b	landwinning S54 (1825-1875)
2	p-dek-7	2	p-bor-4
3	1825-1875	3	1670-1720
4a	10,2/2,2	4a	-/-
4b	bol deksel met korte cilindrische sluitring en scherpe knik tussen deksel en sluitring, zonder knop of oor	4b	in mal gevormd bord met vlakke spiegel en naar buiten geknikte platte vlag, standring
5a	Aziatisch porselein	5a	Aziatisch porselein
5b	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw	5b	veldspaatglazuur met onderglazuur blauw
5c	landschap	5c	VOC-monogram
5d		5d	
6a		6a	standring
6b		6b	
6b		6c	fragment
6c	vrijwel compleet	7	bord
7	deksel	8	Japan, Arita
8	Zuid China	9	
9			

Ophoging S8
(1850-1900)Landwinning S45
(1875-1900)

cat. 8		cat. 9		cat. 10	
1a	VAL6-1-1	1a	VAL6-22-2	1a	VAL6-22-3
1b	ophoging S8 (1850-1900)	1b	landwinning S45 (1875-1900)	1b	landwinning S45 (1875-1900)
2	s2-ink-2	2	s2-bek-11	2	s2-fle-1
3	1875-1925	3	1875-1925	3	1800-1900
4a	4,8/5,9	4a	7,2/9,5	4a	5,3/11
4b	cilindrische inktpot met korte convexe schouder, cilindrische hals en rechte rand, standvlak steengoed met glazuur/engobe zoutglazuur	4b	cilindrische beker met afgeschuinde rand, diverse decoraties met/zonder ribbels, standvlak steengoed met glazuur/engobe zoutglazuur met kobaltoxide appliques, tekst: WOHL BEKOMMS, Historisme	4b	cilindrische fles met knik wand-schouder, convexe schouder/hals, manchtrand, standvlak steengoed met glazuur/engobe zoutglazuur
5a		5a		5a	
5b		5b		5b	
5c		5c		5c	
5d		5d		5d	
6a	standvlak	6a	standvlak	6a	standvlak
6b		6b	oor	6b	compleet
6c	compleet	6c	vrijwel compleet	6c	fles
7	inktpot	7	beker	7	Duitsland, Westerwald
8	Duitsland	8	Duitsland, Westerwald	8	
9		9		9	

Landwinning S16 (ca. 1881)

cat. 11

1a	VAL6-8-9
1b	landwinning S16 (ca. 1881)
2	s2-fle-1
3	1800-1850
4a	5,5/13,5
4b	cilindrische fles met knik wand-schouder, convexe schou- der/hals, manchtrand, standvlak
5a	steengoed met glazuur/engobe
5b	zoutglazuur met ijzerengobe
5c	
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	compleet
7	fles, inktfles
8	Frankrijk
9	

cat. 12

1a	VAL6-8-39
1b	landwinning S16 (ca. 1881)
2	s2-fle-1
3	1800-1850
4a	5,8/14
4b	cilindrische fles met knik wand-schouder, convexe schou- der/hals, manchtrand, standvlak
5a	steengoed met glazuur/engobe
5b	zoutglazuur met ijzerengobe
5c	
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	compleet
7	fles, inktfles
8	Frankrijk
9	

cat. 13

1a	VAL6-8-10
1b	landwinning S16 (ca. 1881)
2	s2-fle-1
3	1850-1881
4a	6,2/17,8
4b	cilindrische fles met knik wand-schouder, convexe schou- der/hals, manchtrand, standvlak
5a	steengoed met glazuur/engobe
5b	loodglazuur met ijzerengobe
5c	
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	compleet
7	fles, inktfles
8	Frankrijk
9	

cat. 14

- 1a VAL6-8-18
 1b landwinning S16 (ca. 1881)
 2 s2-fle-4
 3 1825-1875
 4a 8,9/27,5
 4b cilindrische fles met afgeronde schouder, korte cilindrische nek met verdikte lip, platte/holle bodem
 5a steengoed met glazuur/engobe
 5b zoutglazuur met ijzerengobe
 5c tekst: 1. KAN
 5d
 6a standvlak
 6b oor
 6c compleet
 7 fles, mineraalwaterfles
 8 Duitsland
 9

cat. 15

- 1a VAL6-8-23
 1b landwinning S16 (ca. 1881)
 2 s2-fle-4
 3 1866-1881
 4a 9/29,7
 4b cilindrische fles met afgeronde schouder, korte cilindrische nek met verdikte lip, platte/holle bodem
 5a steengoed met glazuur/engobe
 5b zoutglazuur met ijzerengobe
 5c gestempelde tekst: EMSER KRAENCHES WASSER
 5d
 6a standvlak
 6b oor
 6c vrijwel compleet
 7 fles, mineraalwaterfles
 8 Duitsland
 9

cat. 16

- 1a VAL6-8-19
 1b landwinning S16 (ca. 1881)
 2 s2-fle-4
 3 1876-1881
 4a 7,5/-
 4b cilindrische fles met afgeronde schouder, korte cilindrische nek met verdikte lip, platte/holle bodem
 5a steengoed met glazuur/engobe
 5b zoutglazuur met ijzerengobe
 5c gestempelde tekst: TAUNUS BRUNNEN BY APPOINTMENT. J. FRIEDRICH GROSSKARBEN B/FRANKFURT A.M.
 5d
 6a standvlak
 6b oor
 6c vrijwel compleet
 7 fles, mineraalwaterfles
 8 Duitsland
 9

cat. 17
 1a VAL6-8-36
 1b landwinning S16 (ca. 1881)
 2 s2-fle-13
 3 1850-1881
 4a 7,2/15,5
 4b fles met buikknik, standvlak
 5a steengoed met glazuur/engobe
 5b zoutglazuur met kobaltoxide
 5c tekst: WF
 5d
 6a standvlak
 6b
 6c compleet
 7 pot, mosterdpot
 8 Duitsland, Westerwald
 9

cat. 18
 1a VAL6-8-8
 1b landwinning S16 (ca. 1881)
 2 s2-fle-15
 3 1850-1881
 4a 10,5/-
 4b kleine bitterwaterfles met ronde bodem en vierkante schouder, kleine cilindrische hals, standvlak
 5a steengoed met glazuur/engobe
 5b zoutglazuur met ijzerengobe
 5c HERZOGTHUM S. MEINGEN. FRIEDRICHSHALLER BITTERWASSER C. OPPEL & COMP
 5d
 6a standvlak
 6b
 6c vrijwel compleet
 7 fles, mineraalwaterfles
 8 Duitsland
 9

cat. 19
 1a VAL6-8-40
 1b landwinning S16 (ca. 1881)
 2 s2-pot-31
 3 1850-1881
 4a 9,3/12,8
 4b cilindrische voorraadpot, hoge convexe schouder, afgeplatte ronde rand
 5a steengoed met glazuur/engobe
 5b zoutglazuur
 5c tekst: HC
 5d
 6a standvlak
 6b
 6c compleet
 7 voorraadpot
 8 Duitsland, Westerwald
 9

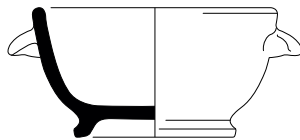
cat. 20		cat. 21		cat. 22	
1a	VAL6-8-14	1a	VAL6-8-15	1a	VAL6-8-41
1b	landwinning S16 (ca. 1881)	1b	landwinning S16 (ca. 1881)	1b	landwinning S16 (ca. 1881)
2	S2-zal-13	2	S2-zal-13	2	S2-zal-13
3	1800-1881	3	1800-1881	3	1850-1881
4a	5,7/8	4a	5,2/7,2	4a	5,7/8
4b	hoge conische zalfpot met geknikte, uitstaande rand, standvlak of -voet	4b	hoge conische zalfpot met geknikte, uitstaande rand, standvlak of -voet	4b	hoge conische zalfpot met geknikte, uitstaande rand, standvlak of -voet
5a	steengoed met glazuur/engobe	5a	steengoed met glazuur/engobe	5a	steengoed met glazuur/engobe
5b	zoutglazuur	5b	zoutglazuur	5b	zoutglazuur
5c		5c		5c	
5d		5d		5d	
6a	standvlak	6a	standvlak	6a	standvlak
6b		6b		6b	
6c	compleet	6c	compleet	6c	compleet
7	zalfpot	7	zalfpot	7	zalfpot
8	Duitsland	8	Duitsland	8	Duitsland, Westerwald
9		9		9	

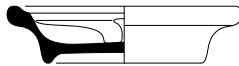
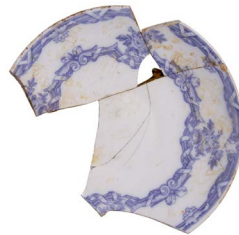
cat. 23

- 1a VAL6-8-7
- 1b landwinning S16 (ca. 1881)
- 2 w-vor-4
- 3 1800-1850
- 4a 26/9
- 4b tulbandvorm met sluitring voor
bijpassend deksel
- 5a witbakkend aardewerk
- 5b loodglazuur inwendig
- 5c
- 5d
- 6a
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 tulband
- 8 Nederland
- 9

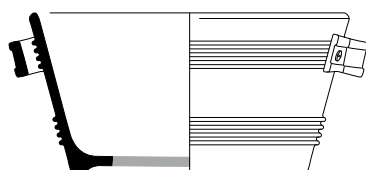
cat. 27		cat. 28		cat. 29	
1a	VAL6-8-2	1a	VAL6-8-54	1a	VAL6-8-22
1b	landwinning S16 (ca. 1881)	1b	landwinning S16 (ca. 1881)	1b	landwinning S16 (ca. 1881)
2	ep-kom-1	2	ep-vaa-	2	ep-vyz-2
3	1866-1881	3	1800-1850	3	1850-1881
4a	13/7	4a	-/-	4a	8,5/3,9
4b	hoge, licht afgeronde kom met rechte rand en standring	4b		4b	lage, afgeronde, wijdmondige vijzel met schenklip, standvlak (dikwandig)
5a	Europees porselein	5a	Europees porselein	5a	Europees porselein
5b	hotelporselein, veldspaatglazuur met zwart drukdecor	5b	veldspaatglazuur	5b	veldspaatglazuur uitwendig
5c	tekst: CAFÉ RESTAURANT KRASNAPOLSKY	5c	verguld	5c	
5d		5d	standvoet	5d	standvlak
6a	standring	6a		6a	
6b	vormoor	6b	fragment	6b	
6c	fragment	6c	vaas	6c	vrijwel compleet
7	kom	7	Europa	7	vijzel
8	Duitsland	8		8	Duitsland
9		9		9	

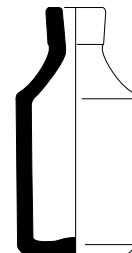
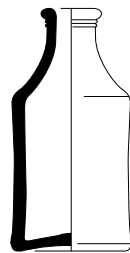
cat. 30		cat. 31		cat. 32	
1a	VAL6-8-31	1a	VAL6-8-60	1a	VAL6-8-45
1b	landwinning S16 (ca. 1881)	1b	landwinning S16 (ca. 1881)	1b	landwinning S16 (ca. 1881)
2	ep-vor-1	2	iw-bor-1	2	iw-bor-6
3	1870-1881	3	1881	3	1876
4a	12,7/3	4a	13/2	4a	21/2,1
4b	kleine, ondiepe vorm met verdikte, uitgebogen rand, standing	4b	afgerond bord met rechte rand en verdiepte spiegel (schoteltje), standing	4b	bord met naar buiten geknikte platte vlag, lage standing
5a	Europees porselein	5a	industrieel wit aardewerk	5a	industrieel wit aardewerk
5b	drukdecor	5b	drukdecor, lila	5b	loodglazuur, drukdecor poly-chroom
5c	roze band	5c	Alhambra, tekst: REGOUT Ao 1836 MAASTRICHT ALHAMBRA	5c	landschap
5d		5d		5d	
6a	standing	6a	standing	6a	standing
6b		6b		6b	
6c	fragment	6c	fragment	6c	fragment
7	puddingvorm	7	bord	7	bord
8	Europa	8	Nederland, Maastricht	8	Nederland, Maastricht
9		9		9	

cat. 33		cat. 34		cat. 35	
1a	VAL6-8-46	1a	VAL6-8-32	1a	VAL6-8-16
1b	landwinning S16 (ca. 1881)	1b	landwinning S16 (ca. 1881)	1b	landwinning S16 (ca. 1881)
2	iw-bor-6	2	iw-vor-2	2	iw-zal-1
3	1878-1881	3	1874-1881	3	1800-1850
4a	17/2,1	4a	13/2,5	4a	9,2/5,2
4b	bord met naar buiten geknikte platte vlag, lage standring	4b	kleine, ondiepe vorm met licht geknikte, verdikte rand, standring	4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
5a	industrieel wit aardewerk	5a	industrieel wit aardewerk	5a	industrieel wit aardewerk
5b	loodglazuur, drukdecor blauw, décor Alpine	5b	loodglazuur	5b	loodglazuur
5c	tekst: P. REGOUT A° 1936 MAASTRICHT ALPINE	5c	tekst: [VI]LL[EROY & BOCH] METTLACH	5c	
5d		5d		5d	
6a	standring	6a	standring	6a	standring
6b		6b		6b	
6c	fragment	6c	fragment	6c	compleet
7	bord	7	puddingvorm	7	zalfpot
8	Nederland, Maastricht	8	Duitsland, Mettlach	8	Engeland
9		9		9	

cat. 36	cat. 37	cat. 38
1a	1a	1a
1b	1b	1b
2	2	2
3	3	3
4a	4a	4a
4b	4b	4b
5a	5a	5a
5b	5b	5b
5c	5c	5c
5d	5d	5d
6a	6a	6a
6b	6b	6b
6c	6c	6c
7	7	7
8	8	8
9	9	9

cat. 39
1a VAL6-8-37
1b landwinning S16 (ca. 1881)
2 s3-fle-1
3 1850-1881
4a 7,3/9,8
4b wijde fles met korte hals met
verdikte rand, standvlak
5a industrieel steengoed
5b loodglazuur
5c
5d
6a standvlak
6b
6c compleet
7 fles
8 Engeland
9

cat. 40
1a VAL6-8-11
1b landwinning S16 (ca. 1881)
2 s3-fle-5
3 1850-1881
4a 6,1/13
4b cilindrische fles met knik
wand-schouder, convexe
schouder/hals, verdikte rand,
standvlak
5a industrieel steengoed
5b loodglazuur, met kurk
5c
5d
6a standvlak
6b
6c compleet
7 fles
8 Engeland
9

cat. 41
1a VAL6-8-38
1b landwinning S16 (ca. 1881)
2 s3-fle-6
3 1850-1881
4a 6,5/13,2
4b cilindrische fles met knik
wand-schouder, convexe schouder/
hals, manchtrand, standvlak
5a industrieel steengoed
5b loodglazuur
5c tekst: DOULTON LAMBETH
5d
6a standvlak
6b
6c compleet
7 fles
8 Engeland, Lambeth
9

cat. 42	(schaal 1:2)	cat. 43	(schaal 1:2)	cat. 44	(schaal 1:2)
1a	VAL6-8-34	1a	VAL6-8-4	1a	VAL6-8-33
1b	landwinning S16 (ca. 1881)	1b	landwinning S16 (ca. 1881)	1b	landwinning S16 (ca. 1881)
2	gl-fle-14	2	gl-fle-46	2	gl-fle-61
3	1875-1900	3	1875-1900	3	1870-1900
4a	3/10,2	4a	7,7/-	4a	3,4/12,3
4b	kleine cilindrische fles met korte hals met uitstaande, verdikte of omgeslagen lip, met smalle hals (a) met brede hals (b), vormgeblazen of contactvorm met naden, opgestoken bodem, standring of standvlak, met of zonder pontilmerk	4b	smalle cilindrische kogelfles met ingeknepen schouder en schuin ingeknepen hals met kogel, contactvorm met naden, standvlak	4b	vierzijdige medicijnfles met concave hoeken, cilindrische hals, contactvorm met naden, ook met tekst in reliëf, standvlak
5a	glas	5a	glas	5a	glas
5b	lichtgroen	5b	smaragdgroen	5b	kleurloos, grijze zweem
5c		5c	tekst: CODD'S PATENT 6 LONDON	5c	tekst: ROCHE'S EMBROCATION FOR THE HOOPING COUGH BY THE KING'S PATENT
5d	met kurk	5d	standvlak	5d	standvlak
6a	standvlak	6a	standvlak	6a	standvlak
6b		6b	fragment	6b	
6c		6c	fles, kogelfles	6c	compleet
7	compleet fles, medicijnfles	7	Engeland	7	fles, medicijnfles
8	Nederland	8		8	Engeland
9		9		9	

AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten)

- In druk verkrijgbaar Als PDF te downloaden op www.amsterdam.nl/erfgoed
- AAR 1 *Wonen aan een wagenplein. AO Haarlemmerplein (2005).* Amsterdam 2006
- AAR 2 *Tweede Kostverlorenkade. IVO (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 3 *Verschansen achter vuilnis. IVO Amstelstraat (2006).* Amsterdam 2007
- AAR 4 *Scherven uit de Pottenbakkersgang. AO Westerstraat (2003).* Amsterdam 2007
- AAR 5 *In de schaduw van de VOC. AO Rapenburg (2005).* Amsterdam 2007
- AAR 6 *Beerputten en bedrijvigheid. AO Konijnenstraat (2003).* Amsterdam 2007
- AAR 7 *Zerken en graven in de Nieuwezijds Kapel. IVO Rokin (2005).* Amsterdam 2007
- AAR 8 *Opgraving van een mikwe in de Nieuwe Synagoge. Jonas Daniël Meijerplein (2006),* Amsterdam 2007
- AAR 9 *De Hallen. IVO Bilderdijkkade (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 10 *Een fontein in de Buitensingel. AB Leidseplein (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 11 *Diemen Tolbrug. IVO Muiderstraatweg (2006).* Amsterdam 2008
- AAR 12 *Boezemgemaal Halfweg. IVO Wethouder van Essenweg (2006).* Amsterdam 2007
- AAR 13 *Frans Ottenstadion. IVO Amstelveenseweg (2004).* Amsterdam 2007
- AAR 14 *Archeologisch opgraving Vijzelstraat (2004).* Amsterdam 2007
- AAR 15 *Aanplantingen in het IJ. AO Martelaarsgracht (2003).* Amsterdam 2007
- AAR 16 *Schuilkerk de Papagaai. AO Kalverstraat (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 17 *De saillant van Het Blaauwwoofd. IVO Van Diemenstraat (2006).* Amsterdam 2007
- AAR 18 *De noordwestelijke oever van Oostenburg. AO Oostenburgermiddenstraat (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 19 *Het Shell-terrein. IVO Grasweg (2004).* Amsterdam 2007
- AAR 20 *Het RIVA-terrein. IVO Baarsjesweg (2005).* Amsterdam 2008
- AAR 21 *De Ceintuurbaanpanden. AB Tweede Sweelinckstraat / Sint Willibrordusstraat (2006).* Amsterdam 2008
- AAR 22 *Het Purperhoedenveem. AO Oudezijds Voorburgwal (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 23 *Noord/Zuidlijn, locatie Rokin. AB / AO 2003-2006.* Amsterdam 2007
- AAR 24 *Sportpark Ronald McDonald, IVO Zunderdorpergouw (2007).* Amsterdam 2008
- AAR 25 *N 44, De Keyzer. IVO Czaar Peterstraat (2008).* Amsterdam 2008
- AAR 26 *Het Luycksterrein. IVO Overamstelstraat (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 27 *Oranjerie in Frankendael. AO Middenweg (2003).* Amsterdam 2008
- AAR 28 *Serviesgoed uit een 18de-eeuwse beerput. AO Derde Weteringdwarsstraat (2003).* Amsterdam 2008
- AAR 29 *Profiel van de 17de-eeuwse stadswal. AB Marnixplein (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 30 *Bolwerk Oosterblokhuis. AO Prof. Tulpplein (2005).* Amsterdam 2008
- AAR 31 *Van Amstelbocht tot Binnengasthuis. AO Oude Turfmarkt (2005).* Amsterdam 2009
- AAR 32 *N 43 / Funenpark. AB Cruquiuskade (2008).* Amsterdam 2009
- AAR 33 *Het gemeentearchief terrein. IVO Amsteldijk 67 (2009).* Amsterdam 2009

- AAR 34 *Spaarndammerdijk 320. IVO (2007). Amsterdam 2009*
- AAR 35 *Wonen aan twee stegen. AO Paardenstraat (2004). Amsterdam 2008*
- AAR 36 *Een 17de-eeuwse beerput in de grachtengordel. AO Keizersgracht 355 (2005). Amsterdam 2009*
- AAR 37 *Noordoosthoek van een 13de-eeuws verdedigingswerk. AO Nieuwezijds Kolk (2006). Amsterdam 2009*
- AAR 38 *Een dam rond 's Lands Dok. AO Marineterrein Kattenburgerstraat (2005). Amsterdam 2009*
- AAR 39 *Rust en Werk. AB Amstedijk 67 (2009). Amsterdam 2009*
- AAR 44 *Kelderwoningen en een beerput in de Lastage. AO Nieuwe Jonkerstraat (2007). Amsterdam 2010*
- AAR 45 *De Sint Anthoniespoort en de stadsmuur. AB Nieuwmarkt (2007). Amsterdam 2010*
- AAR 46 *Boren voor de Bijenkorf, AB Noord/Zuidlijn Dam (2007). Amsterdam 2010*
- AAR 47 *Spuistraat AO Spuistraat 256-258 (2008). Amsterdam 2010*
- AAR 48 *Sporen in de Suikerbakkerssteeg, AO OZ Voorburgwal (2008). Amsterdam 2010*
- AAR 49 *Bewoning tussen Nes en stadswal, AO OZ Voorburgwal/Pieter Jacobsstraat (2005). Amsterdam 2010*
- AAR 50 *Glasafval op het achtererf, AO Rozenstraat (2006). Amsterdam 2010*
- AAR 51 *De Buiksloterbreek. IVO Marjoleinterrein, Amsterdam (2009). Amsterdam 2010*
- AAR 52 *Plavuizen in de Kalverstraat. AB Kalverstraat 151, Amsterdam (2008). Amsterdam 2010*
- AAR 53 *Bolwerk Muiden. AB Sarphatistraat 470, Amsterdam (2010). Amsterdam 2010*
- AAR 54 *Archeologische Signaleringskaart Amsterdam. Amsterdam 2010*
- AAR 55 *Rozenstraat 194, AO, Amsterdam (2009). Amsterdam 2010*
- AAR 56 *Bergbezinkbassin, AB Haarlemmerplein, Amsterdam (2010). Amsterdam 2011*
- AAR 57 *De Nieuwe Ooster. IVO Rozenburghlaan, Amsterdam (2011). Amsterdam 2011*
- AAR 58 *Ophogingen en bedrijfsafval VOC-werf. AB Oostenburg kavel 5, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011.*
- AAR 59 *Van Buitenpolder tot Uilenburg. AO Oudeschans 5-11, Amsterdam (2008). Amsterdam 2011*
- AAR 60 *Wonen achter de OZ Voorburgwal. AO OZ Armsteeg, Amsterdam (2008). Amsterdam 2011*
- AAR 61 *Cluster Schievink. AO Rozenstraat 68-74, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011*
- AAR 62 *Beerput Spuistraat 30. AB, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011*
- AAR 63 *De 17de-eeuwse stadswal bij de Regulierspoort. AB Rembrandtplein, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011*
- AAR 64 *Van scheepshelling tot Koorndrager. AO Oudeschans 73-77, Amsterdam (2009). Amsterdam 2012*
- AAR 65 *Op 't Water gewonnen, AB Dam 2-4, Amsterdam (2009). Amsterdam 2012*
- AAR 66 *De waterkelder van de Portugese Synagoge. AB Mr. Visserplein 3, Amsterdam (2010). Amsterdam 2012*
- AAR 67 *'Ons Genoegen', AO Elandsstraat 101, Amsterdam (2010). Amsterdam 2012*
- AAR 68 *Oud Zunderdorp begraven achter de kerk. AB Begraafplaats Zunderdorp (2010). Amsterdam 2012*
- AAR 69 *Marine Etablissement Amsterdam. IVO Kattenburgerstraat, Amsterdam (2012). Amsterdam 2013*
- AAR 70 *Sporen van het 16de-eeuwse landelijke gebied buiten het Singel. AB Herengracht 74-78, Amsterdam (2010). Amsterdam 2013*
- AAR 71 *Een beerput van welgestelden in de Amsterdamse grachtengordel 1675-1750. AO Herengracht 12, Amsterdam (2006). Amsterdam 2013*

- AAR 72 *Menselijke skeletten in een steeg in Nieuwendam. AB Nieuwendammerdijk 305-307, Amsterdam (2011).* Amsterdam 2013
- AAR 73 *Tussen Nieuwezijds Voor- en Achterburgwal. AB Spuistraat 3A/Nieuwezijds Voorburgwal 16, Amsterdam (2011).* Amsterdam 2013
- AAR 74 *Aanplemping in de Amstelbocht. AB Diepriool Nieuwe Doelenstraat, Amsterdam (2010-2011).* Amsterdam 2013
- AAR 75 *Heiligeweg 32. AB Heiligeweg 32, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2013
- AAR 76 *Wibautveste. AB Wibautstraat 198 e.v., Amsterdam (2013).* Amsterdam 2013
- AAR 77 *Ophogingen in de Liesdel. AB Lange Niezel 16, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2013
- AAR 78 *Molen de Ruyter. AB Kazernestraat 14, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2014
- AAR 79 *De pottenbakkerij aan de Overtoom. AB Schoolstraat 5-19, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2014
- AAR80 *Sporen van een woonhuis in de Warmoesstraat 1500-1700, AB Warmoesstraat 15, Amsterdam (2011),* Amsterdam 2014
- AAR 81 *Passeerder / Osdorp bolwerk. AO Nieuwe Passeerdersstraat 2, Amsterdam (2013).* Amsterdam 2015
- AAR 82 *Molen de Star. AB Jacobs Catskade 37-41, Amsterdam (2012),* Amsterdam 2015
- AAR 83 *Kerkhof Sint Mariaklooster. IVO Nes 116-118, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2015
- AAR 84 *Een 19de-eeuws kanon bij Zeeburg. AB Amsterdam-Rijnkanaal, Amsterdam (2015).* Amsterdam 2015
- AAR 85 *Buitenplaats Rust en Werk (1637-1887). AO Amsteldijk 67/IVO Dora Tamanaplein, Amsterdam (2012-2014).* Amsterdam 2016
- AAR 86 *BloemDwars. AB Binnenterrein Bloemgracht 143/Bloemstraat 150-154, Amsterdam (2015).* Amsterdam 2016
- AAR 87 *Van ontginningsloot tot beerput. AB Oudezijds Armsteeg 9-33, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2016
- AAR 88 *Pauwenlaan. IVO fase 1 Julianaplein BB en C, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2016
- AAR 89 *Oostenburg: bedrijfsgebouwen van de VOC. IVO Oostenburg, kavel 7, 8 en 13, Amsterdam (2011 en 2015).* Amsterdam (2016) 2017
- AAR 90 *Het eiland Marken in Amsterdam 1592-1930. AO Valkenburgerstraat 130-146, Amsterdam (2011-2012).* Amsterdam 2016
- AAR 91 *Tussen Veenweg en Schinkel. IVO Amstelveenseweg 122, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2016
- AAR 92 *Sint Jacob. IVO Plantage Middenlaan 52, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2016
- AAR 93 *Amsterdamse waterbodems. AB kadewerken, Amsterdam (2012 en 201).* Amsterdam 2017
- AAR 94 *De stad in profiel. AB in het centrum van Amsterdam (2011-2016).* Amsterdam 2017
- AAR 95 *De Waag op de Nieuwmarkt. Archeologische en bouwhistorische begeleiding, Amsterdam (2013-2014).* Amsterdam 2017
- AAR 96 *Oude Oosterbegraafplaats. AB Metis Montessori Lyceum, Amsterdam (2017).* Amsterdam 2017
- AAR 97 *Werken langs de Weespertrekvaart. AB Kop Weespertrekvaart, H.J.E. Wenckebachweg, Amsterdam (2015).* Amsterdam 2017
- AAR 98 *De zeventiende-eeuwse vestingwerken van Amsterdam. Vijf Archeologische Begeleidingen en één IVO op zes locaties langs de vestingwerken van Amsterdam (2008 – 2015).* Amsterdam 2017
- AAR 99 *Oostenburg: woningen en stadsschuitenmakerswerf (1660-1800). AO Oostenburgervoorstraat (Wiener & Co), Amsterdam (2013-14).* Amsterdam 2017
- AAR 100 *Ons' Lieve Heer op Solder. Archeologisch onderzoek Oudezijds Voorburgwal 38-40, Amsterdam (2013-2014).* Amsterdam 2017
- AAR 101 *De Groot Duivendrechtse polder. IVO Ouderkerkdijk 170, Amsterdam (2017).* Amsterdam 2018
- AAR 102 *De Ipenslotersluis in de Diemerzeedijk. AB Ipenslotersluis en Diemerzeedijk, Amsterdam (2016-2017).* Amsterdam 2018
- AAR 103 *De Spaarndammerdijk. AB Spaarndammertunnel, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2018
- AAR 104 *Vak 14 van de Oude Oosterbegraafplaats. IVO Mauritskade 61 (2018).* Amsterdam 2018
- AAR 105 *Een midden 17de-eeuwse beerput. AB Nieuwe Leliestraat 23, Amsterdam (2015).* Amsterdam 2018

- AAR 106 *Poldermolens aan de Rijperkolk. AB Uitdammerdijk 30, Amsterdam (2017).* Amsterdam 2018
- AAR 107 *Historische Singelkade. AB walmuurvernieuwing Singel, Amsterdam (2017).* Amsterdam 2019
- AAR 108 *Achter de Nieuwendijk. AB Nieuwe Nieuwstraat 17 en Sint Nicolaasstraat 34-36 (2016).* Amsterdam 2019
- AAR 109 *Looierij de Witte Bok. AB Fokke Simonszstraat 61-63, Amsterdam (2017).* Amsterdam 2019
- AAR 110 *In de Vierde Uitleg. AB Kerkstraat, Utrechtsestraat en Weesperplein (2016-2018).* Amsterdam 2019
- AAR 111 *Palen voor Uitdam. AB-wo palenrij Uitdam (2019).* Amsterdam 2020
- AAR 112 *Gangen, woningen en landwinning aan de oever van de Uilenburgergracht. AO Valkenburgerstraat 72-106, Amsterdam (2016., Amsterdam 2020.*
- AAR 113 *In de Uilenburgergracht. A B Valkenburgerstraat 14-16, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2020.

Colofon

AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten) 113

Amsterdam 2020

ISSN: 1872-5139

Tekst:	Jørgen Veerkamp
Redactie:	Ranjith Jayasena, Peter Kranendonk
Veldwerk VAL6:	Tim Hoogendijk (BAAC), Ronald Klein, Thijs Terhorst, Ron Tousain, Jørgen Veerkamp
Tekeningen:	Tim Hoogendijk, (BAAC), Thijs Terhorst, Jørgen Veerkamp
Foto's:	Ron Tousain, Jørgen Veerkamp
Vondstdeterminatie:	Ronald Klein, Jørgen Veerkamp
Catalogus	Jort Maas, Jørgen Veerkamp, Sebastiaan Ostkamp (red.)
Vormgeving:	MenA

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2020
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Monumenten en Archeologie. MenA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.